

ผ้าชาวไร่
ศึกษากรณีชาวไร่ อําเภอดงหลวง
จังหวัดมุกดาหาร และอําเภอกุสุมาลย์
จังหวัดสกลนคร

So's Woven Cloth : A Case Study of Ethnic
So, Amphoe Dongluang, Mukdahan and Amphoe
Kusumarn, Sakonnakhon.

โดย

ทรงคุณ	จันทร์
พิสิษฐ์	บุญไชย
แสงเพชร	สุพร

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

กระทรวงศึกษาธิการ

ประจำปี 2536

กิติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยใคร่ขอกราบขอบพระคุณท่านเลขาธิการสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ อาจารย์สมคิด รัชติกวณิชย์ ท่านรองเลขาธิการคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ อาจารย์สาวิตรี สุวรรณสถิตย์ และหัวหน้าฝ่ายส่งเสริมและประสานงานวิจัย อาจารย์กุลวดี เจริญศรี ที่กรุณาให้การสนับสนุนด้านเงินทุนในการทำวิจัยครั้งนี้ ขอกราบขอบพระคุณอาจารย์สุรัตน์ วรารัตน์ วิทยาลัยครู สกลนคร ที่กรุณาให้คำปรึกษาและมอบเอกสารที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัย

ขอขอบพระคุณท่านนายอำเภอและเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง ของอำเภอคงหลวง จังหวัด มุกดาหาร และอำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร ที่ให้ความสะดวกในการลงพื้นที่ภาคสนามของคณะ ผู้วิจัย ขอบพระคุณ อาจารย์สมชัย สุวรรณตรี ที่กรุณาให้ข้อมูลรายละเอียดและนำลงพื้นที่ทำการ เก็บข้อมูลสะดวกและสมบูรณ์

สุดท้ายผู้ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งที่ต้องขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง คือชาวบ้านที่คณะ ผู้วิจัย เข้าไปศึกษา และกรุณาให้ข้อมูลให้ความช่วยเหลือจากท่านคุณญาติพี่น้องงานวิจัยสำเร็จด้วยดี

ทรงคุณ จันทจร

พิสิณัฐ บุญไชย

แสงเพชร สุพร

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลในภาคสนาม และใช้วิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) รวมทั้งการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เพื่อเสริมข้อมูลที่เป็นเอกสารให้สมบูรณ์ที่สุด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของการทอผ้าชาวไร่ เทคนิคดั้งเดิมและการเปลี่ยนแปลงการทอผ้า ลวดลายของผ้า ความเชื่อเกี่ยวกับการใช้ผ้าในชีวิตประจำวันและพิธีกรรม ตลอดจนศึกษาสภาพปัญหาของการทอผ้าในปัจจุบันของชาวไร่

ผลการวิจัยพบว่าพัฒนาการการทอผ้าของชาวไร่แบ่งออกไปเป็นสี่ยุคด้วยกันคือ ยุคโบราณชาวไร่ยังไม่รู้จักการทอผ้า ทอมาหากินอยู่บนภูเขา ในบริเวณเมืองภูวานากระแดง ในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยนำเอาผลผลิตทางการเกษตรมาแลกเปลี่ยนผ้าจากชาวลาว และชาวภูไทย ชายชาวไร่ยุคนี้ทอผ้าแต่ยวบิเดเฉพาะอวัยวะเพศ ส่วนหญิงทอผ้าขึ้น เสื้อแจนกระบอกผ่าอก ยุคที่สองคือยุคแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมการทอผ้า เมื่อประมาณ 50-100 ปี ที่ผ่านมาชาวไร่ได้เรียนรู้การทอผ้ากับกลุ่มชนอื่นโดยเฉพาะผู้ไทย และย้อ ที่เข้าไปติดต่อค้าขาย ทำให้ชาวไร่รู้จักปลูกฝ้ายและทอผ้าได้เอง ยุคที่สามยุคพัฒนาการทอผ้าในระยะ 30-50 ปี นับจากปัจจุบัน ผ้าชาวไร่มีการพัฒนาลวดลายของผ้าชนิดต่าง ๆ อย่างเต็มที่ และนิยมผ้าที่ผลิตขึ้นเองโดยเฉพาะผ้าฝ้ายนิยมมากกว่าผ้าไหม และยุคสุดท้ายคือยุคปัจจุบัน การทอผ้าของชาวไร่ได้เปลี่ยนไปเช่น การซื้อผ้าจากตลาดมาใช้แทนการทอใช้เอง หรืออาศัยวัสดุจากตลาด เช่น ด้ายฝ้าย สีย้อมผ้าแทนการผลิตเอง

สำหรับเครื่องมือการทอผ้ายังคงยึดถือแบบอย่างมาแต่สมัยเริ่มแรกของการทอผ้ามีการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก ส่วนลวดลายผ้าต่าง ๆ นั้น ชาวไร่มีจินตนาการแล้วสร้างผลงานทางด้านศิลปะโดยมีปัจจัยที่มีผลต่อลวดลายของชาวไร่ คือ ลายที่ได้จากธรรมชาติ ลายที่ได้จากอิทธิพลของศาสนา ลายที่ได้จากรูปแบบทางเรขาคณิต และลายที่เกิดจากการผสมผสานกัน

ความเชื่อในการใช้ผ้ามีสองลักษณะ คือ การใช้ผ้าในชีวิตประจำวัน และการใช้ผ้าในพิธีกรรม การใช้ผ้าในชีวิตประจำวันของชายชาวไร่ที่สำคัญได้แก่ ผ้าสร่ง กางเกงขาถียว กางเกงขาสั้น กางเกงขั้วน ผ้ารองกระเบน ผ้าเป็ยง เลื้อ และผ้าขาวม้า สำหรับผู้หญิง ได้แก่ ผ้าซิ่น เลื้อ ผ้าเป็ยง และผ้าเช็ดหน้า ส่วนผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวันอื่น ๆ เช่น ผ้าทอหมอน ผ้าทอทุก และผ้าห่ม การใช้ผ้าในพิธีกรรมแบ่งได้เป็นสองประเภทคือ การใช้ผ้าทางพุทธศาสนา ที่สำคัญได้แก่ ผ้าในพิธีบวชนาค ผ้าที่พระเจ้าแต่งตั้ง ผ้าถวายพระในงานบุญ ผ้านุ่งในพิธีเส็งกลอง และผ้าทอขึ้นพิเศษเพื่อศาสนา ประเภทที่สองคือการใช้ผ้าในพิธีกรรมเกี่ยวกับผี ที่สำคัญได้แก่ ผ้าในงานศพ ผ้าในพิธีเยา ผ้าในพิธีเกิด และผ้าในพิธีแต่งงาน

สภาพปัญหาการทอผ้าของชาวไร่ในปัจจุบัน คือ การที่หนุ่มสาวหันหลังให้กับการทอผ้า เพราะต้องเข้ามาช่วยแรงงานในเขตเมืองนอก จากนี้การแต่งตัวแบบเอกลักษณ์ดั้งเดิมของชาวไร่ก็เริ่มหดหายไปด้วย สำหรับชาวไร่ที่ยังคงมีฝีมือในการทอผ้าได้ประสบปัญหาทางด้านคุณภาพของผ้าที่ยังด้อยเมื่อเทียบกับผ้าของคนกลุ่มอื่น โดยเฉพาะกลุ่มไทย-ลาว และผู้ไทย ประกอบกับชาวไร่ส่วนใหญ่มีฐานะยากจน ขาดเงินทุนในการผลิต ทำให้ผ้าของชาวไร่ไม่ประสบความสำเร็จในตลาดค้าผ้า

So's Woven Cloth : A Case Study Of Ethnic So, Amphoe Dongluang,
Mukdahan and Amphoe Kusumarn Sakonnakhon

The purpose of the study was to investigate the history of So's woven cloth, especially their traditional production methods, designs, problems, changes, and the beliefs related to So's ways of life and rituals. The data collection was done by focus group discussion and indepth-interviews.

The research results indicated that the So's woven cloth classification was divided into 4 periods. Originally, So people did not weave cloth by themselves. They traded their agricultural produce with woven cloth done by Laotians and Phootais. They used the traded clothes to wrap around their backs and arms and wear as Pathoong. During the second period, So people learned how to weave their cloth from near-by ethnic Phootais. By the third period, So had learned how to make their own cloth designs. Their favorite was cotton cloth. At present, most So people either buy finished cloth products from markets or buy thread and other materials necessary for local weaving.

Technology used for local weaving was mainly traditional. The designs were based on beliefs, religion, nature, geometry, and/or the combination of these.

So's beliefs related to ways of life and rituals. So males often wear Sarongs, Khakuays, shorts, underwears, long and short sleeve shirts, scarfs, and towels. So women, however, wear fewer pieces than men. They wear pathoong or pasin (as oppose to Male's Sarong) short and long sleeve blouses, scarfs and handkerchiefs. So households also use pillow cases, blankets, and sheets. As for rituals, the So people use cloth during annual Buddhist ordination ceremonies, gifts for monks during merit making ceremonies, and wear during drumcontest festivals. Other usages included funeral, traditional healing, birth, and wedding ceremonies.

Problems related to So's cloth were that young Socs often used factory made clothes because they moved to towns looking for jobs. Traditional cloth wearing tended to disappear very rapidly. Those So women who wanted to keep their own designs had hard time competing with Phootai and Lao designs. Most So families were poor and they could not put much money on cloth making

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
บทคัดย่อภาษาไทย	ข
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ง
บทที่	
1 บทนำ	1
ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
ขอบเขตของการศึกษาวิจัย	2
ระเบียบวิธีดำเนินการวิจัย	2
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	3
2 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับชาวไร่	4
ประวัติความเป็นมาของชาวไร่	4
การอพยพของกลุ่มชาติพันธุ์ไร่เข้าสู่จังหวัดมุกดาหาร	8
สภาพเศรษฐกิจสังคมและประชากรปัจจุบันของอำเภอคงหลวง	11
การอพยพของกลุ่มชาติพันธุ์ไร่เข้าสู่จังหวัดสกลนคร	11
สภาพเศรษฐกิจ สังคมและประชากรปัจจุบันของอำเภอกุสุมาลย์	15
3 ผ้าชาวไร่	16
ประวัติความเป็นมา	16
ยุคโบราณ	16
ยุคแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมการทอผ้า	18
ยุคพัฒนาการทอผ้า	23
ยุคปัจจุบัน	26
การทอผ้า	28
การทอผ้าฝ้าย	29
เทคนิคการทอผ้าฝ้าย	39
การทอผ้าไหม	42
ลายผ้าของชาวไร่	46

บทที่	หน้า
4 ความเชื่อในการใช้ผ้า	49
การใช้ผ้าเป็นเครื่องนุ่งห่มในชีวิตประจำวัน	49
การใช้ผ้าในพิธีกรรม	55
สภาพปัญหาการทอผ้าของชาวอีสานปัจจุบัน	65
5 สรุปและอภิปรายผล	68
ข้อเสนอแนะ	70
บรรณานุกรม	71
การสัมภาษณ์	74
ประวัติผู้วิจัย	75

สารบัญภาพ

ชื่อภาพ	หน้า
ภาพที่ 1 การแต่งกายของชาวไร่เมื่อกว่า 100 ปีที่ผ่านมา	17
ภาพที่ 2 ชาวไร่เล่นรี้ทั้งบั้ง (สะลา)	20
ภาพที่ 3 ชาวไร่เล่นรี้ทั้งบั้ง (สะลา) และนั่งล้อมวงพูดคุย (เหล้าอู)	20
ภาพที่ 4 ชายชาวไร่ยืนมาใส่กางเกงขากว้าง	22
ภาพที่ 5 การสวมใส่ผ้าไหมโจงกระเบน	22
ภาพที่ 6 ผ้ามัดหมี่ในยุคแรก ๆ	24
ภาพที่ 7 รองเท้าแตะทำด้วยหนังควาย	24
ภาพที่ 8 การแต่งกายของหญิงชาวไร่	25
ภาพที่ 9 การแต่งกายของชายชาวไร่	25
ภาพที่ 10 หญิงชาวไร่ในยุคปัจจุบัน	27
ภาพที่ 11 ชายชาวไร่ยืนมุงผ้าขาวม้า	27
ภาพที่ 12 การปลูกฝ้ายของชาวไร่	30
ภาพที่ 13 การอ้วฝ้าย	30
ภาพที่ 14 การตัดฝ้าย	31
ภาพที่ 15 การล้อฝ้าย	31
ภาพที่ 16 การเจ็นฝ้าย	33
ภาพที่ 17 การเปียฝ้าย	33
ภาพที่ 18 ตันคราม	35
ภาพที่ 19 ใยเปลือก	35
ภาพที่ 20 การทอผ้าเก็บ	41
ภาพที่ 21 การทำผ้ามัดหมี่	41
ภาพที่ 22 สายผ้าที่ได้จากความเชื่อ	48
ภาพที่ 23 ผ้าขาวม้า	51
ภาพที่ 24 ผ้าเบี่ยง	51
ภาพที่ 25 ผ้าซิ่น	54
ภาพที่ 26 ผ้าห่ม	54
ภาพที่ 27 หมอนทำจากผ้าซิด	54
ภาพที่ 28 ผ้าขาวใช้ห่อตาละบัด	56
ภาพที่ 29 ผ้าห่อใบลาน	56

ชื่อภาพ		หน้า
ภาพที่ 30	ชุดบวชนาคของชาวไร่	56
ภาพที่ 31	ผ้าจีวรและผ้าอาบน้ำฝน	58
ภาพที่ 32	ชุดแต่งตัวในพิธีเส็งกลอง	58
ภาพที่ 33	การประกอบพิธีกรรมฆางมุต	60
ภาพที่ 34	การนำศพผู้ตายไปเผาที่ป่าช้า	60
ภาพที่ 35	ผ้าและเครื่องบูชาในพิธีกรรมเยาผีมุน	62
ภาพที่ 36	หมอเยาผีมุนกำลังทำพิธี	62
ภาพที่ 37	ผู้ร่วมพิธีเยาผีมุน	62
ภาพที่ 38	พิธีกรรมเยาผีน้ำ	63
ภาพที่ 39	พิธีกรรมเยารักษาผู้ป่วย	63

สารบัญแผนที่

ชื่อแผนที่	หน้า
1. แผนที่การอพยพของชาวโรฮิงญาเข้าสู่จังหวัดมุกดาหาร	7
2. แผนที่จังหวัดมุกดาหารแสดงที่ตั้งอำเภอดงหลวง	9
3. แผนที่อำเภอดงหลวงจังหวัดมุกดาหาร	10
4. แผนที่จังหวัดสกลนครแสดงที่ตั้งอำเภอกุสุมาลย์	12
5. แผนที่อำเภอกุสุมาลย์จังหวัดสกลนคร	13

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

งานทอผ้า เป็นงานศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้านที่มีอยู่ทั่วทุกภาคของประเทศไทยมานานแล้วแต่ไม่มีการจัดบันทึกเป็นหลักฐานว่ามีการเริ่มทำกันในยุคใด สมัยใด หลักฐานที่พบเก่าแก่ที่สุดของผ้าที่พบในประเทศไทย คือ ชิ้นส่วนผ้าฝ้าย ไหม และใยกัญชา ซึ่งพบในพิพิธภัณฑสถาน เชียงและสันนิษฐานว่ามีอายุกว่า 3,000 ปีมาแล้ว (เริงฤทธิ์ วัฒนศึกษา, 2533:1) สำหรับประชาชนที่อาศัยในบริเวณนี้ตั้งแต่อดีตประกอบไปด้วยหลายกลุ่มชน แต่ปัจจุบันกลุ่มที่ใหญ่ที่สุดคือกลุ่มที่พูดภาษาตระกูลไทซึ่งมีภาษาไทยกลางเป็นภาษามาตรฐาน และกลุ่มชนที่พูดภาษาตระกูลอื่นได้แก่ภาษาตระกูลมอญ เขมรภาษาตระกูลชิโน-ทิเบต และตระกูลทิเบตพม่า

สำหรับภาคอีสานเป็นภาคที่มีขนาดใหญ่ที่สุดทั้งพื้นที่และประชากร ประกอบด้วยการรวมตัวของกลุ่มชน เช่น ไทย-ลาว, ผู้ไทย, ไทยญ้อ, ไทยยัย, ไทยแสก, เขมร, กระเลิง, บรู, กูย(ส่วย) และโร้(กระโร้หรือโร้) หลายกลุ่มเผ่าพันธุ์จะมีตระกูลภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และการดำรงชีวิตที่แตกต่างกันออกไป โดยเฉพาะลักษณะการทอผ้าในแต่ละถิ่นที่แตกต่างกันทั้งในด้านเทคนิคการทอ ลวดลาย สี และวัสดุที่ใช้ อย่างไรก็ตาม แต่ละกลุ่มย่อยของกลุ่มชนในอีสานก็สามารถจำแนกลักษณะเด่นของผ้าทอแต่ละกลุ่มออกให้เห็นได้อย่างเด่นชัด

การทอผ้าเป็นวัฒนธรรมและเป็นกระบวนการทางสังคมโดยผ่านทางสถาบันครอบครัวเป็นหลัก ถ้ายทอดการเรียนรู้จากประสบการณ์ในชีวิตจริง ชาวอีสานถือว่าการทอผ้าเป็นคุณสมบัติของผู้หญิง หญิงสาวโสดจึงควรมีความสามารถในการทอผ้าฝีมือในการทอผ้าจะเป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งของผู้หญิงที่จะช่วยให้ฝ่ายชาย และญาติฝ่ายชายมองเห็นคุณค่าของกุลสตรีของผู้หญิง หลังจากนั้นนับตั้งแต่พิธีแต่งงาน พิธีคลอดบุตร ให้กำเนิดสมาชิกใหม่ พิธีกรรมทางพุทธศาสนา จนกระทั่งพิธีศพอันเป็นครบวงจรของชีวิต ผู้คนชาวอีสานต้องผูกพันกับผ้าอย่างแนบแน่น จนในปัจจุบันนี้ผ้าและการทอผ้า ยังมีความสำคัญในด้านเป็นหัตถกรรมในครัวเรือน เป็นอาชีพเสริม ที่ช่วยลดปัญหาการว่างงานในชนบท ส่งเสริมการท่องเที่ยวและพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวอีสานให้ดีขึ้น การทอผ้าพื้นเมืองของชาวอีสาน ยังคงรักษารูปแบบโบราณไว้ได้ อย่างไรก็ตามเอกลักษณ์ของการทอผ้าของกลุ่มชนในหลายพื้นที่ภาคอีสาน ก็ได้ถูกเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปอย่างรวดเร็วอันเนื่องมาจากกระแสความเจริญที่เข้าสู่ชนบท และกระแสแห่งความต้องการของตลาด ที่ต้องการสินค้าเหมือน ๆ กัน จำนวนมาก

ประชากรที่อาศัยอยู่ในภาคอีสานประกอบด้วย หลายเผ่าชนที่ยังคงรักษาขนบธรรมเนียมของตนเอง ชาวโร้ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งในภาคอีสานที่มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานจัดอยู่ในกลุ่มมอญ-กอลลอยด์ ในตระกูลภาษาออสโตร-เอเชียติก มอญ-เขมร มีถิ่นฐานเดิมอยู่ที่เมืองกวอดลสอวค์ (เมืองกวา-นาระแดง) ซึ่งเป็นเมืองในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ในครั้งที่ขึ้นกับราชอาณาจักรไทย ประกอบด้วยเมืองพิน เมืองพะลาน เมืองวัง-อ่างคำ เมืองนอง และเมืองตะรอน (เซรปน) ชาวโร้ ได้อพยพเข้าสู่ประเทศไทย โดยเฉพาะภาคอีสาน 2 ครั้ง คือ เข้ามาครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ 2 พ.ศ. 2359 และครั้งที่ 2 ในสมัยรัชกาลที่ 3 พ.ศ. 2385 กลุ่มชนชาวโร้ ยังคงรักษาศิลปะวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของตนไว้ แต่เนื่องจากกระแสความเจริญทางด้านวัตถุอันเป็นผลจากการพัฒนาประเทศทำให้ศิลปะวัฒนธรรม ประเพณี ของชาวโร้มีการปรับเปลี่ยน ในส่วนของการดำเนินชีวิตที่ผูกพันกับปัจจัย 4 โดยเฉพาะเครื่องนุ่งห่ม ชาวโร้ บางชุมชนในท้องที่จังหวัดมุกดาหารและจังหวัดสกลนคร ยังคงรักษาเอกลักษณ์ไว้ได้อย่างโดดเด่น ไม่ว่าจะเป็นการแต่งกาย การใช้ผ้าในชีวิตประจำวัน และพิธีกรรมตลอดจนเทคนิคดั้งเดิมของการทอผ้าชนิดต่าง ๆ แต่ชาวโร้บางชุมชนไม่อาจจะทนกระแสของความเจริญที่แพร่เข้าไป จึงได้มีการปรับเปลี่ยนไปตามสมัย จึงน่าเป็นห่วงว่าจะทำให้เกิดปัญหาการสูญเสียทางวัฒนธรรมของชาวโร้

ปัญหาดังกล่าวจึงเป็นแรงจูงใจให้คณะผู้วิจัยต้องการศึกษาถึงผ้าชาวโร้ ในด้านประวัติความเป็นมาการใช้ประโยชน์จากผ้า วิธีการทอผ้า ตลอดจนลวดลายและความเชื่อการใช้ผ้าของชาวโร้ เพื่อเป็นการอนุรักษ์ส่งเสริมเผยแพร่วัฒนธรรมของชาวโร้ ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาสังคมความเป็นอยู่ของชาวชนบทต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาการทอผ้า
2. เพื่อศึกษาเทคนิคดั้งเดิมและการเปลี่ยนแปลงการทอผ้า
3. เพื่อศึกษาลายผ้า
4. เพื่อศึกษาความเชื่อ การใช้ผ้าในชีวิตประจำวัน และการใช้ผ้าในพิธีกรรม
5. เพื่อศึกษาสภาพปัญหา การทอผ้าในปัจจุบัน

1.3 ขอบเขตของการศึกษาวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้มีขอบเขตของการศึกษาเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับผ้าของชาวโร้ ในท้องที่อำเภอ ดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร และท้องที่อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร

1.4 ระเบียบวิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาประวัติความเป็นมา เทคนิคดั้งเดิมและการเปลี่ยนแปลงของการทอผ้าของชาวโร้ ศึกษาลายผ้า ความเชื่อการใช้ผ้าในชีวิตประจำวัน ตลอดจนพิธีกรรม และศึกษาสภาพปัญหาการทอผ้าในปัจจุบันของชาวโร้ นอกจากนี้ยังใช้วิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) และการสัมภาษณ์เจาะลึก เพื่อให้ได้ข้อมูลเสริมการวิจัยสนามในรายละเอียดบางประเด็น การดำเนิน

การศึกษาได้ แบ่งออกเป็นขั้นตอน ดังนี้

1.4.1. ขั้นรวบรวมข้อมูล

ได้ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องที่เป็นความรู้ทั่วไป เช่น เอกสารเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชาวไร่ ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ตลอดจนการทอผ้า และการใช้ผ้า ในพิธีกรรม และในวิถีชีวิตของชาวไร่ การวิเคราะห์ในลักษณะนี้ทำให้เห็นความสัมพันธ์ของส่วนต่าง ๆ ของชาวไร่ ใน 2 พื้นที่ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

1.4.2. ข้อมูลภาคสนาม

ทำการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อประเพณี การทอผ้า การใช้ผ้า และสภาพปัญหาเกี่ยวกับผ้าในปัจจุบัน โดยใช้วิธีการดังต่อไปนี้

1) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม

2) การสัมภาษณ์จากผู้ให้ข่าวสารสำคัญ (Key informants) รวมถึงชาวบ้านทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการในแง่มุมต่าง ๆ เกี่ยวกับการใช้ผ้าในชีวิตประจำวัน ในพิธีกรรม ตลอดจนเทคนิคดั้งเดิมของการทอผ้า ลายผ้า และสภาพปัญหาของการทอผ้าในปัจจุบัน

1.4.3. การวิเคราะห์ข้อมูล

ทำการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างต่อเนื่อง ตลอดระยะเวลาของการศึกษา ทั้งที่เป็นข้อมูลจากเอกสาร ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม ได้วิเคราะห์ถึงภาพรวมของการทอผ้าชาวไร่ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเทคนิค ลายผ้า ความเชื่อของการใช้ผ้า และสภาพปัญหาซึ่งมองความสำคัญของขบวนการทอผ้า ของชาวไร่ ใน 2 พื้นที่ คือ อำเภอคงหลวง จังหวัดมุกดาหาร และอำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร และนำมาเรียบเรียงให้เห็นภาพรวมของการเปลี่ยนแปลง และสะท้อนให้เห็นมิติทางด้านวัฒนธรรมซึ่งทำการวิเคราะห์ข้อมูลเอกสาร ควบคู่ไปด้วย

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบประวัติความเป็นมา และเกิดความเข้าใจ ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไร่
2. ทำให้ทราบเทคนิควิธีการดั้งเดิม ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของการทอผ้า การประดิษฐ์คิดค้นลายผ้า และความเชื่อในการใช้ผ้าในชีวิตประจำวัน รวมทั้งการใช้ผ้าในพิธีกรรมของชาวไร่ ทั้งในอดีตและปัจจุบัน
3. ทำให้ทราบถึงสภาพปัญหาของการทอผ้า ในปัจจุบัน เป็นข้อมูลในการอนุรักษ์ ส่งเสริม เผยแพร่วัฒนธรรมของชาวไร่ และเป็นข้อมูลในการวางแผนพัฒนาท้องถิ่น ชนบทในพื้นที่ศึกษาต่อไป

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับชาวโรฮีนจา

2.1 ประวัติความเป็นมาของชาวโรฮีนจา

คำว่า "โรฮีนจา" หรือ "โรฮิง" หรือ "กะโรฮิง" เป็นคำที่เรียกชื่อชนกลุ่มหนึ่งที่อาศัยอยู่ในภาคอีสาน ซึ่งหมายถึงชนกลุ่มชาวโรฮีนจาที่มีลักษณะชาติพันธุ์ของมนุษย์ในกลุ่มมองโกลลอยด์ ตระกูลออสโตรเอเชียติก มอญ-เขมร ซึ่งนักมานุษยวิทยาได้จัดชาวโรฮีนจาให้อยู่ในกลุ่มเดียวกับพวกข่า เช่นเดียวกับพวกแสก และกะเลิง (สุรัตน์ วราจรัตน์. 2524 : 21)

คำว่า "โรฮิง" ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 หน้า 35 บอกไว้ว่า โรฮิง 1 น. กะเหรี่ยง หรือคือเหล็กที่เกี่ยวกันเป็นข้อ ๆ สายยาวสำหรับล่าม "ไทยโรฮิง" คำนี้น่าจะหมายความว่าคนโรฮิงเป็นคนเผ่ากะเหรี่ยง

คำว่า กะโรฮิง หรือ กะโรฮีน ตามบันทึกของสมเด็จพระยาตากสินมหาราช เมื่อครั้งเสด็จตรวจราชการที่มณฑลอุดรและมณฑลอีสาน ในปี พ.ศ. 2449 ก็ได้บันทึกไว้ว่า "กะโรฮีน" เป็นชื่อพวกพลเมืองในมณฑลอุดรและมณฑลอีสานที่พบมีไทยลานช้างเป็นพื้น แต่มีคนจากพวกอื่นที่ผิดไปจากไทยลานช้างและมีชื่อเรียกเป็นอื่น ๆ ต่างหากอีกหลายจากพวกได้ไต่ถามดูแล้วได้ความว่า มี 7 จากพวกคือ พวกผู้ไทย พวกกะเลิง พวกข้อย พวกแสก พวกรยัย พวกกระตัก และกะโรฮิง และอธิบายพวก "กะโรฮิง" ว่า คือพวกข่าผิดลัทธิกว่าชาวเมืองอื่น และพูดภาษาของตนเองต่างหากมีมณฑลอุดรหลายแห่งแต่รวมกันอยู่มากเป็นปึกแผ่นที่เมืองกุสุมาลย์ มณฑลในจังหวัดสกลนคร เจ้ากรมการเมืองและราษฎรล้วนเป็นชาวกะโรฮิงทั้งสิ้น แต่คนโรฮีนจาไม่ใช่พวกกะเหรี่ยงหรือพวกข่า (อำเภอกุสุมาลย์, 2534 : 3)

จากการสอบถามคนดั้งเดิมของคนไทยโรฮีนจาก็บอกว่าตัวเองไม่ใช่ "ข่า" หรือ "กะเหรี่ยง" ตามประวัติดั้งเดิมว่าอพยพมาจากเมืองมหาชัยกองแก้ว แต่ลักษณะการออกเสียงเรียกตัวเองจะออกเสียงเป็น "โรฮิง" คือออกเสียงตัว "ช" และตัว "ร" ควบกัน และเป็นที่น่าสังเกตว่าคนโรฮีนจានี้จะออกเสียงอักษรสูง เป็นอักษรต่ำ เช่น "หมา" จะเป็น "มา" ออกเสียงคำว่า "ชาน" เป็น "คาน" เป็นต้น เมื่อเป็นดังนี้ก็พอจะอนุมานได้ว่าถ้าคนโรฮีนจาออกเสียงคำใดเป็นอักษรต่ำคำ ๆ นั้น น่าจะเป็นอักษรสูง ดังนั้น คนโรฮีนจาออกเสียงเรียกตัวเองว่า "โรฮิง" ซึ่งเป็นเสียงอักษรต่ำ น่าจะตรงกับคำว่า "โรฮิง" ในอักษรสูง (พระเกียน วิจิตร. สัมภาษณ์ : 2536.) อย่างไรก็ตามจากการประชุมคณะกรรมการดำเนินการจัดทําประวัติและความเป็นมาของชาวโรฮีนจาอำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร มีการยกเหตุผลต่าง ๆ และสุดท้ายลงมติใช้คำว่า "โรฮีนจา" แทนคำว่า "โรฮิง" ที่คนโรฮีนจาเปล่งเสียงเรียกตัวเองและเป็นการง่ายต่อการเรียกของคนกลุ่มอื่นที่มีเชื้อชาวโรฮีนจา และทําให้เกิดความเข้าใจตรงกันว่า "โรฮีนจา" คือ คนกลุ่มหนึ่งที่มีเชื้อ "แสก" และ "ข้อย" เพราะคนทั้ง 3 เผ่ามีภาษาพูดและ

ชนบธรรมเนียมประเพณีคล้ายคลึงกัน (วรรณภา ทวีกิจ, 2525 : 4) อย่างไรก็ตามชาวโรฮีนจาที่อาศัยอยู่ในจังหวัดมุกดาหาร กลับนิยมเรียกใช้คำว่า "โรซ์" เพราะมีความสอดคล้องกับสกุลของชาวโรฮีนจาเดิมอันได้แก่ สกุลวงศ์กระโษ์ และโรซ์เมืองแฉะ (แสงเพชร สุพร, 2533 : 18) ดังนั้นคำว่าโรฮีนจา, กะโรฮีนจา, โรซ์ และกะโรซ์ ก็ยังไม่เป็นที่สรุปแน่นอนว่าคำเหล่านี้ คำไหนจะสำคัญต้องกันแน่ แต่ทั้งหมดของคำเรียกเหล่านี้หมายถึงประชาชนชาวโรฮีนจาเอง

ชาวโรฮีนจา เป็นชนกลุ่มน้อยที่อาศัยอยู่ในภาคอีสาน ซึ่งจะอยู่กันเป็นกลุ่ม ๆ กระจายกันทั่วไป เช่น ที่อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย อำเภอท่าอุเทน อำเภอปลาปาก อำเภอศรีสงคราม และกิ่งอำเภอพนสวรรค์ จังหวัดนครพนม อำเภอกุสุมาลย์ อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร และที่อำเภอกุฉินารายณ์ อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ อำเภอเมืองมุกดาหาร อำเภอดอนตาล อำเภอคำชะอี อำเภอคงหลวง จังหวัดมุกดาหาร

แม้ชาวโรฮีนจา จะบอกว่าตัวเองมีเชื้อ "ข่า" แต่นักมานุษยวิทยาได้จัดให้ชาวโรฮีนจาจัดอยู่ในกลุ่มเดียวกับพวกข่าที่คล้ายกับกวย หรือบรู มีลักษณะการใช้ภาษาใกล้เคียงกัน มีบางคำประมาณร้อยละ 10-20 ที่เป็นคำซ้ำเฉพาะเผ่าพันธุ์ชาวโรฮีนจา ถิ่นเดิมอาศัยอยู่บริเวณภาคกลางของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยอยู่กันกระจัดกระจายในเขตการปกครองของเมืองภูวดลสอวงค์หรือเมืองภูวานา กระแต้ง เมื่อสมัยขึ้นกับราชอาณาจักรไทย (ชวัช ปุณณทก, 2532 : 51 - 53) ในเขตเมืองดังกล่าวได้แก่ บ้านนาแสน บ้านนาปาง บ้านส่วย บ้านไผ่ บ้านบึงนา บ้านนาคะแดงแกงเหล็ก นอกจากนี้ชาวโรฮีนจายังอาศัยอยู่ในเมืองที่ใกล้เคียงกันคือ เมืองบ้ำ เมืองอุเมืองพิม เมืองนอง เมืองวัง-อ่างคำ และเมืองตะโพน ซึ่งเมืองตะโพนคือเมือง เซโพน ปัจจุบันของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (ชัยศรี อุปฌาย์, มปป : 5)

การดำรงชีวิตของชาวโรฮีนจา เมื่อครั้งอาศัยอยู่ในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวนั้น จะรวมกันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ มีตั้งแต่ 5-20 ครอบครัว โดยจะอาศัยอยู่ตามเชิงเขาและซอกเขาที่มีอาชีพในการทำไร่ ทำสวน มีการปลูกข้าวไร่ ซึ่งอาศัยฝนจากธรรมชาติ เป็นสังคมการเกษตรแบบง่าย ไม่ซับซ้อน หีซอื่น ๆ ที่ปลูกได้แก่พริก มะเขือ ข้าวโพด (ข้าวสาลี) มันสำปะหลัง (มันตัน) และผัก พอเลี้ยงตัวเองแบบยังชีพ เป็นกลุ่มที่มีความชำนาญในการล่าสัตว์ อาหารและยารักษาโรคได้จากป่า และแม้ว่าตลอดทั้งธรรมชาติแวดล้อมที่อาศัยอยู่ ไม่ค่อยได้รับการศึกษาเท่าที่ควร เนื่องจากสภาพภูมิประเทศไม่เอื้ออำนวย (แสงเพชร สุพร, 2533 : 17-18) ทางรัฐบาลของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวจัดชาวโรฮีนจา อยู่ในกลุ่มลาวเทิงที่อยู่อาศัยอยู่บริเวณเขตป่าเขาสูงหรือเขตภูเขา ซึ่งมีชนเผ่าต่าง ๆ อาศัยอยู่หลายเผ่า เช่น ผู้ไทย ละเวน ละแว ผาเหือน ส่วย กะตาง มากอง ตาโอย ปะโก๊ะ กูย ไทยดำ และพองโง้ หรือกะโง้ (คำไบ ยุนดาฮาด, 2532 : 2)

จากตำนานความเป็นมาของชาวโรฮีนจา ซึ่งมีตำนานร่วมกับข่าและโรคการเล่าของนายเลื่อนวงศ์กระโษ์ อายุ 50 ปี ตำบลคงหลวง อำเภอคงหลวง จังหวัดมุกดาหาร และจากพระเกียนวิรุโร อายุ 74 ปี เจ้าอาวาสวัดศิริมงคล ตำบลโพธิ์ไพศาล อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร พอสรุปได้ว่ามีเทพดา 5 องค์ อยู่ในชั้นดาวดึงส์เป็นพี่น้องรักใคร่กันมาก ถึงคราวที่ควรไปจุติในโลกมนุษย์เพื่อไปสร้างบ้านแปลงเมือง เพื่อมนุษย์จะได้สืบเชื้อสาย จนกว่าสิ้นโลก เทพดาทั้ง 5 ได้ปรึกษา นางเทพดาทั้ง 5 อันเป็นจาริกษาของตน ต่างก็เห็นพร้อมด้วยเทพดาผู้เป็นสามีจึงร่วมจิตอธิษฐาน

เนรมิตรเป็นรูปเต่าบุง (น้ำเต่า) ส่วนนางเทพคา ก็อาศัยอยู่ในน้ำเต่าบุงนั้นน้ำเต่าบุงได้ลอยไปบนฟ้าแล้ว จดลงมาบนภูเขา ครั้นได้เวลาน้ำเต่าบุงก็แตกออกเป็นมนุษย์รูปกายที่แตกต่างกัน คือ ข่าจะออกมาเป็นคนที่ 1 แล้วผู้ไทยดำ ออกมาเป็นคนที่ 2 ลาวพุงขาวออกมาเป็นคนที่ 3 ฮ้อออกมาเป็นคนที่ 4 แกวออกมาเป็นคนที่ 5 (แกวคือฉวน) รวมเป็น 5 คน (5 แซ่) ส่วนผู้หญิงก็ออกมาเป็น 5 คน รวมเป็น 10 คน กับผู้ชาย จากนั้นชายหญิงก็พากันลงจากภูเขาแล้วอาบน้ำและดื่มน้ำในหนองชื่อ "ฮกหนองฮาย" ที่เชิงเขา ซึ่งเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ ผู้ใดได้อาบน้ำ ร่างกายจะผ่องใสสะอาด งดงาม มีสติปัญญา ข่าจะซึ่งออกมาก่อนกลัวหนาวไม่ลงอาบน้ำ และดื่มน้ำรูปร่างซึ่งด้าหมองคล้ำอย่างที่เป็นอย่างในปัจจุบัน

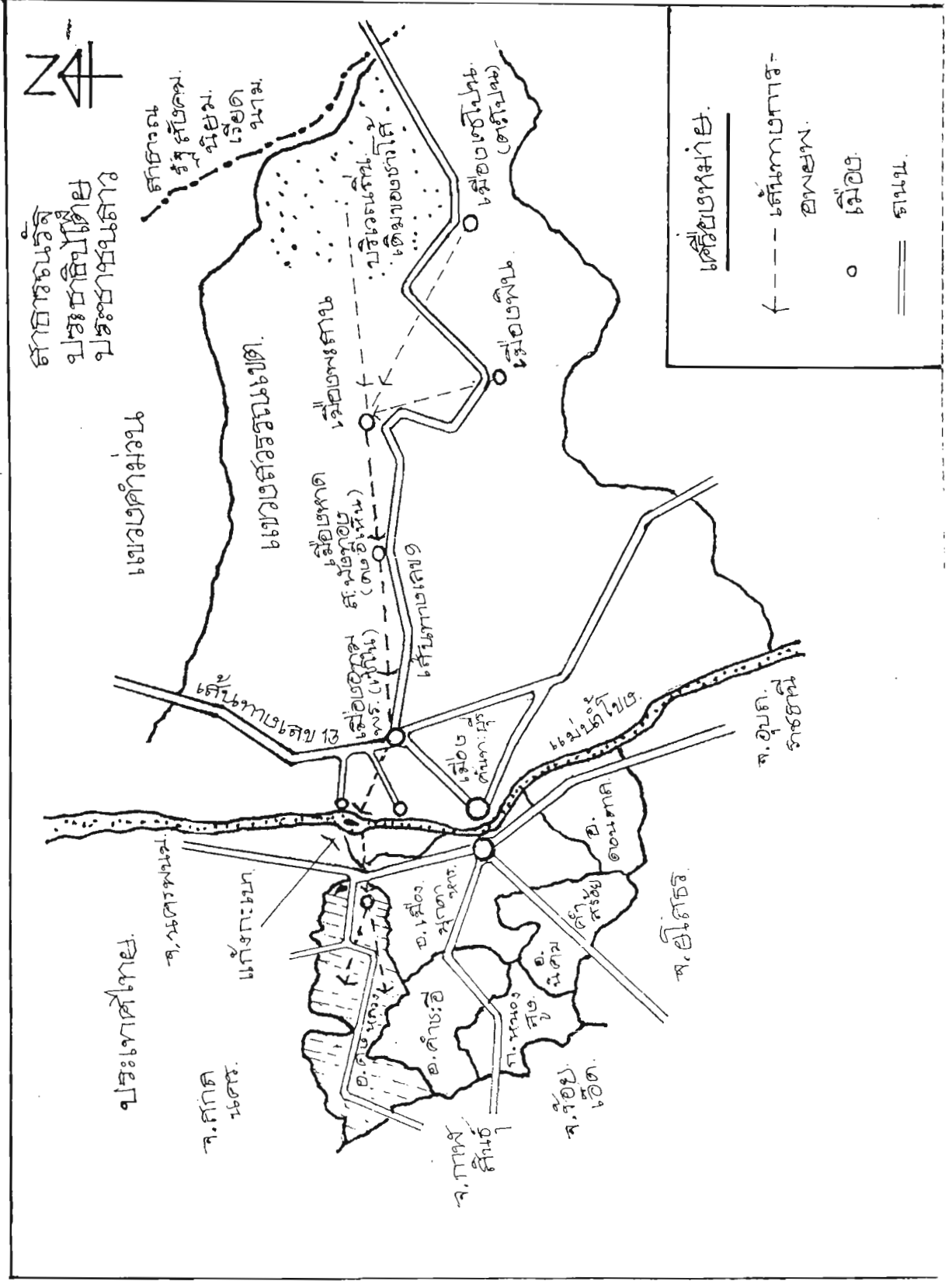
ฝ่ายผู้ไทย ลาวฮ้อ และฉวน ได้พากันลงอาบและดื่มน้ำในหนองศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าว จึงมีผิวพรรณผ่องใส ขาวนวลกว่า ข่าจะ มนุษย์ทั้ง 5 กลุ่มเป็นอุปาทิเกกาเนิดคือเป็นหนุ่มเป็นสาวในทันที ฝ่ายผู้ไทยลาว ฮ้อ และฉวน ได้แยกย้ายกันไปตั้งถิ่นฐานบ้านเมือง แต่ข่าจะไม่ต้องการเป็นใหญ่ จึงอาศัยอยู่ตามยอดเขาตัดไม้ทำไร่ หาเลี้ยงชีพแบบง่าย ๆ บริเวณภูเขาที่อาศัยจะอยู่ในแผ่นดินของลาวและผู้ไทย โดยไม่ยอมไปอยู่ในแผ่นดินของฮ้อ และฉวน (วรรณ ทวีกิจ, 2525 : 5)

ตำนานเฉพาะส่วนของชาวอีสานกล่าวว่าชาวอีสานมีบรรพบุรุษที่กล้าหาญในการรบ และเดินป่ามีผู้นำที่เข้มแข็ง ได้แก่ ชนทั้ง 3 คือ ปู่ลาจเชิง ชนเค็ก ชนคาน ชนทั้ง 3 มีความเก่งกล้าสามารถมาก เคยขึ้นไปอยู่ที่เมืองแกนแต่ต้องกลับมาอยู่เมืองมนุษย์ เนื่องจากไม่ได้รับความสะดวกเท่าที่ควร ดังคำกล่าวที่ว่า "อยู่เมืองบนบ่แก่น แล่นเมืองฟ้าบ่เป็น จึงลงมาอยู่เมืองมนุษย์ที่บริเวณ นาน้อยอ้อยหนู" โดยมีการท้าวหาเลี้ยงชีพตามธรรมดา จนได้เกิดมวลมนุษย์ที่เรียกว่า น้ำเต่าบุง และได้กำเนิดมนุษย์เป็นไทยลว ไทยเลิง และไทยกวาง ซึ่งได้เป็นบรรพบุรุษของคนไทย คนลาว ผู้ไทย และคนฉวนในเวลาต่อมา (กรมศิลปากร, 2506 : 67) จากตำนานนี้ชาวอีสานมีความเชื่อว่าบรรพบุรุษของเขา เกิดจากน้ำเต่าบุงจริงและมีการนับถือกันอยู่ในปัจจุบันว่า ชาวอีสานเป็นพี่คนธำมัย เป็นพี่รอง ภูไทย และไทยลาวเป็นน้องสุดท้อง

ในพงศาวดาร เมืองแกนได้กล่าวถึงลักษณะบางประการที่พอจะใช้สันนิษฐานการตั้งถิ่นฐานของชาวอีสานได้กล่าวคือกลุ่มที่ออกมาจากน้ำเต่าบุง เริ่มด้วยข่าและผู้ไทยดำ สาวพุงขาว ฮ้อและฉวน พวกเขาจะถือเป็นพี่ใหญ่เพราะออกจากน้ำเต่าบุงก่อนเพื่อน แต่พี่น้อง ๆ ไม่ได้ที่สามารถตั้งบ้านเมืองเป็นลำเป็นสัน แต่ข่าจะไม่มีบ้านเมืองเที่ยวตั้งตบและกระท่อมตามซอกเขา และทำเขาทำนาทำไร่ อาศัยน้ำฝน น้ำค้าง บลูกพริก มะเขือ ผักต่าง ๆ พอเลี้ยงชีพไม่รู้จักปั้นฝ้ายและทอผ้า จึงเก็บข้าวพืชผักต่าง ๆ มาแลกผ้ากับน้องลาว และผู้ไทยไปนุ่งห่ม บางกลุ่มก็อาศัยอยู่กับพวกลาวและผู้ไทย (กรมศิลปากร, 2517 : 105-106) จากข้อความดังกล่าว อาจพิจารณาได้ว่า การตั้งเป็นกลุ่มเป็นชุมชนขนาดใหญ่ของพวกอีสานนั้นอาจหายากเมื่อเปรียบเทียบกับพวกผู้ไทยและจากลักษณะบางประการของชนพวกข่ามักไม่ค่อยออกมาหากินเผอิญกับสังคมาภายนอก ซึ่งสังเกตเห็นได้ในประเทศไทยปัจจุบันตามท้องที่จังหวัดนครพนม สกลนคร และมุกดาหาร ด้วยเหตุนี้เองจึงไม่ปรากฏเอกสารว่าเมืองของชาวอีสานบริเวณฝั่งซ้ายนั้นมีเมืองอะไรบ้าง แต่จากการสอบถามชาวอีสานในท้องที่อำเภอกุสุมาลย์ และชาวอีสานแห่งอื่น ๆ ว่าบรรพบุรุษย้ายมาจากเมืองใด มักได้รับคำตอบว่ามาจากเมืองมหาชัยกองแก้วโดยเจ้าเมืองยศธรเป็นผู้ยกทัพไปตีเมืองมหาชัยกองแก้ว แต่ชาวอีสาน

แผนผังการขยายเขตชลประทาน

เขื่อนลำนางรอง ๑

จำนวนไม่น้อยกล่าวว่าตนมาจากเมืองวัง เมืองป่า ซึ่งเป็นการยากต่อการสืบค้นชื่อเมืองเหล่านี้ว่าในปัจจุบันหมายถึง เมืองอะไร นอกจากเมืองวัง ซึ่งหมายถึงเมืองวังในกลุ่มเมืองพิน เมืองนอง เมืองตะโพน (สุรัตน์ วรารัตน์, 2524 : 23)

2.2 การอพยพของกลุ่มชาติพันธุ์อีสานเข้าสู่จังหวัดมุกดาหาร

ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์กลุ่มชาวอีสานที่เข้ามาอาศัยในเขตจังหวัดมุกดาหาร ได้อพยพเข้ามาในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พ.ศ. 2359 ตามตำนานกล่าวว่า เป็นคำสั่งของแฉกโดยผู้ทรงเจ้าทรงผีของชาวอีสานเป็นผู้ประกาศบอกกันทั่วไปว่า อีกไม่ช้าจะเกิดกสิกรรมบริเวณที่อาศัยนี้ ได้แก่บริเวณเมืองตะโพน จึงขอให้ลูกหลานที่รักอิสระ รักความสงบให้พากันอพยพหนีข้ามแม่น้ำโขงไปอยู่ดินแดนอันศักดิ์สิทธิ์ตั้งแต่บรรพบุรุษเดิม ซึ่งอยู่บริเวณเทือกเขาภูพานเพราะบริเวณดังกล่าวมีหนองน้ำศักดิ์สิทธิ์เป็นที่อุดมสมบูรณ์จะทำให้ชาวอีสานมีความเจริญรุ่งเรืองต่อไปดังนั้นผู้ที่เชื่อคำทำนายก็ได้เดินทางมาตามคำบอกนั้น

จากการให้สัมภาษณ์ของอดีตกำนัน นายสมศรี วงศ์กระชัง อายุ 137 ปี หมู่ที่ 10 ตำบลดงหลวง อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร ได้พูดถึงประวัติชาวอีสานจากการเล่าสืบต่าง ๆ กันมาว่าเมื่อครั้งที่ชาวอีสานได้อาศัยอยู่ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงใกล้ดินแดนญวน ได้ถูกญวนรุกรานโดยการจับตัวชาวอีสานไปเป็นทาส ทำให้ชาวอีสานซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยต้องอพยพหลบหนี เพื่อความปลอดภัยซึ่งสอดคล้องกับประเพณีการ "ตีข้า" ในสมัยรัตนโกสินตอนต้นที่มีการจับข่ามาขายเป็นทาส โดยคนลาวนิยมจับข่ามาขายที่ตลาดค้าทาสซึ่งอยู่บริเวณจังหวัดนครพนม จากสาเหตุดังกล่าวทำให้ชาวข่าต้องอพยพหลบหนีอยู่ตามป่าเขาเพื่อความปลอดภัย (สุรัตน์ วรารัตน์, สัมภาษณ์ : 2536)

การเดินทางมาของชาวอีสานกลุ่มดังกล่าวนี้ ส่วนใหญ่มาจากเมืองวัง-อ่างคำ เมืองตะโพนหรือ เซโพน โดยการเดินเท้ามาเป็นกลุ่ม เมื่อมาถึงแม่น้ำโขงที่บริเวณแก่งกะเบา บริเวณดังกล่าวห่างจากกิ่งอำเภอหว้านใหญ่ ในปัจจุบันประมาณ 8 กิโลเมตร บริเวณดังกล่าวมีเกาะแก่งรชดหินซึ่งในฤดูแล้งสามารถข้ามไปมาได้สะดวก จากนั้นก็ขึ้นฝั่งที่บ้านคำพักแพ เดินทางด้วยเท้าตามลำห้วย ตะวันตกทิศตะวันตกโดยถือฤกษ์ว่า ปากน้ำหรือลำห้วยคือเส้นทางสู่ภูเข เมื่อเดินทางมาได้ 1 วัน ได้พบหนองน้ำและดงยางที่เป็นป่าสูงใหญ่ มีป่าไม้พืชพันธุ์อุดมสมบูรณ์ จึงพากันตั้งบ้านเรือนอยู่ประมาณ 10-12 ครอบครัว ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งได้พากันเดินทางต่อไปโดยการเดินทางของหลวงวารี ได้พบหนองน้ำใหญ่ ถูกต้องตามตำนานอีสาน จึงเรียกหนองน้ำนี้ว่า "หนองฮกหรือหนองฮะ" (ปัจจุบันได้สร้างเป็นอ่างเก็บน้ำหนองหวาน) จากนั้นก็พากันตั้งบ้านเมือง โดยถือเอานามป่าใหญ่เป็นชื่อชุมชนแห่งนั้นว่า "บ้านดงหลวง" ปัจจุบันเป็นอำเภอดงหลวง ส่วนชาวอีสานที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่หนองน้ำนี้มีต้นยางใหญ่จำนวนมาก จึงตั้งเป็นหมู่บ้านชื่อว่า "บ้านหนองยาง" ผู้ที่พาพวกพ้องมาตั้งบ้านเรือนที่บ้านหนองยางคือท้าวเดชะดาวสะเด็ด ท้าวเคนแก้วคำ นายแพ นายเพี้ย นายพรม และนายพา คำมุงคุณ ปัจจุบันนี้ชุมชนชาวอีสานมีขนาดใหญ่ขึ้น กลุ่มชาติพันธุ์อีสานที่บ้านหนองยางเป็นชาวอีสานกลุ่มแรกที่เข้ามาตั้งหลักแหล่งในเขตเมืองมุกดาหาร มีจุดมุ่งหมายเพื่อเพิ่มสมาชิกตามคำสั่งของบรรพบุรุษ (แสงเพชร สุพร, 2533 : 22)

2.3 สภาพเศรษฐกิจ สังคม ประชากรปัจจุบันของอำเภอคงหลวง

อำเภอคงหลวงเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดมุกดาหาร อยู่ห่างทิศตะวันตกเฉียงเหนือของจังหวัดมุกดาหารอยู่ห่างประมาณ 80 กิโลเมตร ห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ 850 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดต่าง ๆ ดังนี้

ทิศเหนือ จดอำเภอธาตุพนม อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม และอำเภอกิ่งเต่างอย จังหวัดสกลนคร

ทิศตะวันออก จดกับกิ่งอำเภอหว้านใหญ่ และอำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร

ทิศตะวันตก จดกับอำเภอเขาวง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ และกิ่งอำเภอต่างอย จังหวัดสกลนคร

ทิศใต้ จดอำเภอเมือง และอำเภอกาฬสินธุ์ จังหวัดมุกดาหาร

อำเภอคงหลวงพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าเขา มีพื้นที่ป่าไม้ค่อนข้างมาก แบ่งการปกครองออกเป็น 6 ตำบล 48 หมู่บ้าน ได้แก่ตำบลคงหลวง ตำบลชะโนดน้อย ตำบลพังแดง ตำบลกกตูม ตำบลหนองแคน และตำบลหนองบัว มีประชากรทั้งสิ้น 35,352 คน เป็นชาย 12,152 คน เป็นหญิง 13,350 คน ประชากรร้อยละ 90 เป็นชาวไร่ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำนาทำไร่ โดยจะปลูกข้าว ปลูกมันสำปะหลัง มีฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างยากจน ชาวที่เดินทางไปในระยะ 20 กว่าปีที่ผ่านมาอำเภอคงหลวงเป็นพื้นที่ที่มีการเคลื่อนไหว ของพรรคคอมมิวนิสต์ และมีประชาชนส่วนหนึ่งเข้าร่วมขบวนการด้วย

2.4 การอพยพของกลุ่มชาติพันธุ์ได้เข้าสู่จังหวัดสกลนคร

ชาวไร่ที่อพยพเข้าสู่จังหวัดสกลนคร เชื่อว่าน่าจะมีบรรพบุรุษอยู่ที่เมืองมหาชัยกองแก้ว เมืองบก เมืองวัง เมืองบัว โดยเข้ามาอยู่ในบริเวณอำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนครในปัจจุบัน สาเหตุที่ชาวไร่อพยพเข้าสู่บริเวณนี้สามารถสันนิษฐานได้ดังนี้

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการทำสงครามกับเจ้าอนุวงศ์กองทัพไทยได้เข้ายึดนครเวียงจันทน์ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2371 และเข้าทำลายนครเวียงจันทน์อีกในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2371 ขณะที่ไทยทำสงครามสู้รบกับกองทัพเจ้าอนุวงศ์นั้น เจ้าอนุวงศ์ได้รับความช่วยเหลือและสนับสนุนจากเจ้าจุลณี (พระพรหมอาษา) มีฐานะเป็นญาติพี่น้องโดยการแต่งงานระหว่างลูกชายและลูกสาว เมื่อกองทัพไทยยกทัพมาปราบและโจมตีเวียงจันทน์ เจ้าอนุวงศ์ได้หลบหนีมาอยู่เมืองมหาชัยกองแก้ว เมื่อกองทัพของพระยาราชสุภาวดียกมาตีเมืองมหาชัยกองแก้ว เจ้าอนุวงศ์และเจ้าจุลณีพร้อมด้วยญาติพี่น้องก็พากันหลบหนีไปทางเมืองเซ เมืองกะบอม และไปอาศัยในเขตแดนญวน เจ้าจุลณีได้ขอกำลังช่วยเหลือจากญวนยึดเมืองมหาชัยกองแก้วคืนจากไทย กองทัพไทยได้หลบหนีมาตั้งมั่นที่เมืองนครพนม หลังจากนั้นกองทัพไทยก็ยึดเมืองมหาชัยกองแก้วได้อีกภายหลัง พตติกรรมของเจ้าจุลณีแห่งเมืองมหาชัยกองแก้วทำให้แม่ทัพไทยไม่พอใจที่ไปพึ่งพิงต่อญวน

ແຜນທີ່ຈຳນວນວັດທະນະທຳ
ແຜນທີ່ຈຳນວນວັດທະນະທຳ " ກຸ່ມມາຕຍ໌ "

จึงกวาดต้อนผู้คนในเมืองมหาชัยกองแก้ว ที่ถือว่าเป็นเมืองขนาดใหญ่มีคนรวมอยู่หนาแน่นกว่าแห่งอื่น กองทัพไทยได้กวาดต้อนไพร่บ้านพลเมืองจำนวนมาก ผู้ที่หลบหนีไปอยู่ตามป่าตามเขาก็ตัดตามจับ กวาดต้อนจนเมืองมหาชัยกองแก้วไม่มีผู้อาศัย ชาวเมืองที่กวาดต้อนครั้งนี้ มีทั้งพวกลาวกะเลิง ข้าออกกะชวน ทั้งผู้ที่กวาดต้อนข้ามโขง และผู้ที่หลบซ่อนต่างคิดถึงเส้าร้างเสียใจ ดังกลอน
พื้นเวียงตอนหนึ่งว่า

"ฝูงใด	เป็นพี่น้อง	พลัดพรากหนีกัน
เขาก็	นากุมเอา	กวาดคืนเมืองเกลี้ยง
ฝูงหมู่	ลาวกะเลิงข้า	ออกกะชวนจัดงอน
เขาก็	เด่นไต่ก้อน	ผาขึ้นฮอดดอย
	ไปลอดลี	ตนอยู่ภูซัน
เขาก็	นำเอากัน	ผูกเมื่อมีไว
	ทุกคำเข้า	เขาสอดแสวงหา
	เที่ยวไปมา	สู่วันเลิงเลื่อย

(จารุบุตร เรื่องสุวรรณ, มปป : 92)

ตามประวัติศาสตร์เมืองสกลนคร ได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า พ.ศ. 2385 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ราชวงศ์อิน ไปเกลี้ยกล่อมเจ้าเมืองวังพากน้ำวังฝิ่งซ้าย ให้มารวมอยู่กับฝั่งขวา บปรากฏว่าไพร่ชาวภูไทย พร้อมด้วยท้าววังกลางและบุตรเจ้าเมืองวัง และเพี้ย เมืองสงกับครอบครัวข้ากระไร ก็อพยพมาอยู่ในแขวงเมืองสกลนคร ครั้นจุลศักราช 1206 ปี ฉศก ตรงกับ พ.ศ. 2387 ฝ่ายเจ้าอุปราชพระมหาสารคามลงมาเผ่ากราบทูลว่า ไปกวาดครัวได้เท่าใหม่เป็นจำนวนครัวเมืองวัง 852 คน เมืองตะโพน 575 คน เมืองระนาง 103 คน เมืองหิน 122 คน เมืองคันทวน 806 คน รวม 2,458 คน (สามารถ หาดสูง, 2532: 15)

เมื่อ พ.ศ. 2387 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งเมืองพรรณานิคมเมืองกุสุมาลย์ เป็นเมืองขึ้นต่อเมืองสกลนครตั้งให้ท้าววังกลางเป็นพระเสนาณรงค์เจ้าเมืองพรรณานิคม ยกบ้านพันพร้าวเป็นเมืองพรรณานิคมตั้งบ้านกุสุมาลย์เป็นเมืองกุสุมาลย์มณฑลตั้งให้เพี้ยเมืองสูงเป็นหลวงอรัญญาษา เจ้าเมืองกุสุมาลย์ (พระอริยวังโรภิกษุ, 2532 : 16)

กล่าวโดยสรุปชาวไร่ได้เดินทางเข้าสู่ประเทศไทย 2 ครั้งใหญ่ ๆ คือ ครั้งแรกในสมัยรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (พ.ศ. 2359) สาเหตุของการอพยพเกิดจากต้องการแสวงหาที่ทำกินที่อุดมสมบูรณ์และบริเวณที่ชาวไร่เลือกได้แก่ พื้นที่ของอำเภอคงหลวง จังหวัดมุกดาหาร ส่วนครั้งที่สองในสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 3 ในปี พ.ศ. 2371 การอพยพในครั้งนี้เกิดจากการกวาดต้อนเข้ามาสู่ประเทศไทย เนื่องจากภาวะสงครามในกรณีเจ้าอนุวงศ์กษัตริย์ของลาว ซึ่งเป็นประเทศราชของไทยในขณะนั้นเป็นกบฏ การกวาดต้อนต้องใช้เวลานานพอสมควร เพราะชาวไร่และชาวข่าเผ่าอื่น ๆ มีความเกรงกลัวฝ่ายไทย จึงหนีเข้าหลบซ่อนตัวตามป่าเขา การกวาดต้อนท้าวจนถึงปี พ.ศ. 2387 บริเวณที่ชาวไร่ถูกกวาด

ตั้งมาอยู่ในประเทศไทยส่วนใหญ่อยู่ในเขต จังหวัดสกลนคร , จังหวัดนครพนม และบางส่วนของ จังหวัดกาฬสินธุ์

2.5 สภาพเศรษฐกิจ สังคม ประชากรในปัจจุบัน ของอำเภอกุสุมาลย์

อำเภอกุสุมาลย์ มีพื้นที่ 454 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 283,750 ไร่ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัดสกลนคร มีอาณาเขต ดังนี้

ทิศเหนือ จดกับอำเภอนาหว้า อำเภอศรีสงคราม และอำเภอท่าอุเทนจังหวัดสกลนคร

ทิศตะวันออก จดกับอำเภอเมือง อำเภอปลาปาก จังหวัดนครพนม

ทิศตะวันตก จดกับอำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร

ทิศใต้ จดกับกิ่งอำเภอโพนนาแก้ว จังหวัดสกลนคร

ปัจจุบันได้แบ่งการปกครองออกเป็น 5 ตำบล 46 หมู่บ้านมีประชากรทั้งสิ้น 39,511 คน ส่วนใหญ่เป็นชาวไร่ มีอาชีพเกษตรกรรม โดยจะปลูกข้าว มันสำปะหลัง ปอ เป็นอาชีพหลัก มีฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างยากจน

ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นที่ราบ ป่าโปร่ง มีลำห้วยหลายแห่ง ที่ดินเป็นดินลูกรัง มีแหล่งน้ำประเภทลำห้วย อ่างเก็บน้ำ บึงขนาดเล็ก แต่ก็ประสบปัญหาความแห้งแล้งอย่างรุนแรงเกือบทุก ๆ ปี ทำให้ประชาชนส่วนหนึ่งเดินทางไปหางานทำที่ในเมืองใหญ่

การคมนาคม สามารถเดินทางติดต่อระหว่างอำเภอต่าง ๆ และตัวจังหวัดโดยทางรถยนต์ ห่างจากตัวจังหวัด 51 กิโลเมตร ส่วนการติดต่อระหว่างตำบลหมู่บ้านส่วนใหญ่จะเป็นถนนลูกรัง

ปัญหาที่สำคัญของอำเภอนี้คือ ปัญหาความแห้งแล้ง ปัญหาการว่างงาน ปัญหาการอพยพไปหางานทำ การขาดที่ดินทำกินของประชาชน และในบางปีฤดูฝนอาจมีน้ำท่วม

บทที่ 3

ผ้าชาวไร่

ประวัติความเป็นมา

จากการศึกษาประวัติความเป็นมาเรื่องผ้าชาวไร่ คณะผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางการศึกษาริทยันต์ว่าจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และใช้วิธีการสัมภาษณ์จากผู้รู้ การสังเกต การเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ และการสนทนากลุ่ม พอที่จะแบ่งยุคของผ้าชาวไร่ได้เป็น 4 ยุค คือ

1. ยุคโบราณ
2. ยุคแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมการทอผ้า
3. ยุคพัฒนาการทอผ้า
4. ยุคปัจจุบัน

ยุคโบราณ

ตามพงศาวดารเมืองแฉ่ง ได้กล่าวถึงการตั้งถิ่นฐานของชาวไร่ว่าจัดอยู่ในกลุ่มข่าและที่ออกจากร้าน้ำเต่าก่อนกลุ่มอื่น ตามมาด้วยผู้ไทยดำและลาวพุงขาว พวกข่าและถือเป็นที่ใหญ่เพราะออกจากร้าน้ำเต่าก่อนเพื่อนสู่น้อง ๆ ไม่ได้ที่สามารตั้งบ้านเมืองท่ามาหากินเป็นล่าเป็นสัน ส่วนข่าและหรือไร่ไม่มีบ้านเมืองเที่ยวตั้งตบหรือกระท่อมอยู่ตามซอกเขา เขิงเขา ทานาทำไร่ อาศัยน้ำฝน น้ำค้าง ปลุกพืชผัก เช่น พริก มะเขือ พอเลี้ยงชีพ หารู้จักปั่นฝ้ายและทอผ้าไหม จึงเก็บข้าวและผักต่าง ๆ มาแลกผ้ากับน้องลาว และน้องผู้ไทยไปนุ่งห่ม บางกลุ่มก็อาศัยอยู่กับพวกลาวหรือผู้ไทย (กรมศิลปากร, 2517 : 105-106)

จากหลักฐานดังกล่าวพอจะวิเคราะห์ได้ว่าชาวไร่มีความผูกพันกับคนเผ่าอื่นโดยเฉพาะผู้ไทย ไทยลาว ความสัมพันธ์นี้ชาวไร่ ได้รับเกียรติให้อยู่ฐานะพิเศษ (หรืออ้ายก็) ที่พร้อมจะเสียสละในหลาย ๆ อย่าง ให้กับน้อง ๆ ไม่ว่าจะเป็นที่ทำกินที่ตนเอง ชาวไร่ต้องทนลำบากท่ามาหากินตามไหล่เขาโดยให้หนึ่ง ๆ ยึดครองในพื้นที่ราบ (พระเกียน วิรุโร, สัมภาษณ์ : 2536) ซึ่งสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของพระครูพิทักษ์ วรกุล เจ้าคณะตำบลสุเมธาลัย อดยกกล่าวว่า ชาวไร่ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จะตั้งบ้านเรือนรวมตัวกันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ มีประมาณ 5-20 ครัวเรือนกระจ่ายกันไปตามไหล่เขาและหุบเขาประกอบอาชีพทำไร่ และทำสวน ซึ่งอาศัยน้ำฝนจากธรรมชาติในลักษณะการเกษตรแบบดั้งเดิม (แสงเพชร สุพร, 2533 : 19) จะเห็นได้ว่า ชาวไร่มีชีวิตความเป็นอยู่ตามไหล่เขา มีการเพาะปลูกแบบง่าย ๆ และหาเลี้ยงชีพโดยอาศัยธรรมชาติด้วยการเก็บของป่า ล่าสัตว์ ในลักษณะการเกษตรแบบยังชีพในที่สูง (Hightland Culture) ซึ่งในยุคนี

ภาพที่ 1 การแต่งกายของชาวอีสานเมื่อประมาณ 100 ปีที่ผ่านมา
ถ่ายภาพโดยชาวฝรั่งเศสเมื่อ พ.ศ. 2430
(ที่มา : สุรจิตต์ อันทรสำหา, รวมแผ้วไทยมุกดาหาร, มปป., หน้า 27)

ชาวโรสมีถิ่นที่อยู่ในบริเวณแถบภาคกลางของประเทศ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ในเขตการปกครองของเมืองภูวดลสวางค์ หรือเมืองภูวานากระแดง รวมทั้งเมืองพิน เมืองวัง-อ่างคำและเมืองตะโพน (หรือเมืองเซโรบนในปัจจุบัน)

เอกสารพื้นเวียงกล่าวถึงเหตุการณ์ชนพวักษาที่สมัยเจ้าอนุวงศ์มีการกวาดต้อนมาจากบนเขาภูทิ่ง ในฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง โดยเฉพาะการแต่งกายของพวักษาที่แปลกกว่าพวกลาวหม้อ คือใช้ผ้าเนื้อชิ้น ใช้เชิงผ้าสองข้างผูกติดกัน แล้วเอาข้างของไส้ตรงกลาง ซึ่งทำเป็นถุงสะพาย แล้วใช้บ่าทั้งสองสะพายของนั้นไว้บนหลัง นุ่งผ้าชนิดเดียวปิดหน้าหลัง ผู้หญิงนุ่งผ้าชิ้นลายดอกสีขาวดำคาดสวมเสื้อสั้น ๆ ปิดคอไว้ด้านหลัง เสื้อนั้นมักด้วยด้ายสีแดง ทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ม้วนผมเกาะกันผูกไว้ท้ายทอย (พงศาวดารเวียงจันทน์ สมัยเจ้าอนุเวียงจันทน์ตีนครราชสีมา, 2516 : 88)

หลักฐานดังกล่าวได้กล่าวถึงการใส่ผ้าของพวักษาโดยรวม ๆ ซึ่งอาจรวมถึงชาวโรสโบราณด้วย แต่จากหลักฐานอื่น ๆ เฉพาะอย่างยิ่งภาพถ่าย โดยชาวฝรั่งเศสเมื่อกว่า 100 ปี ที่ผ่าน มา ทำให้ทราบว่าชาวโรสได้มีการใส่ผ้าในชีวิตประจำวัน การใส่ผ้าของชาวโรสในยุคนี้เป็นไปอย่างเรียบง่าย ผู้ชายจะใส่ผ้าเตี่ยวปิดบังเฉพาะส่วนที่เป็นอวัยวะเพศ ไม่สวมเสื้อในฤดูร้อนแต่ในฤดูหนาวจะมีผ้าห่มคลุมตัว ส่วนผู้หญิงจะมีผ้าชิ้นนุ่งปิดท่อนล่างยาวถึงหน้าแข้ง ใส่เสื้อแบบง่าย ๆ เป็นเสื้อแขนยาวผ่าอกไม่มีกระดุม หรืออาจจะไม่สวมเสื้อเลยในฤดูร้อน ส่วนฤดูหนาวจะใส่ผ้าห่มคลุมตัวทับลงไปอีกทีหนึ่ง นอกจากผ้านุ่งและเสื้อแล้ว ยังมีผ้าสำหรับคล้องคอหรือโพกศีรษะหรือใช้ผูกมัดเพื่อยึดทารกให้ติดลำตัวแม่ เป็นการช่วยทุ่นแรงในการอุ้มพาทารกไปในที่ต่าง ๆ หรืออาจใช้ผ้านี้สำหรับโพกศีรษะ เพื่อนำติดตัวไปด้วยและใช้ประโยชน์ตามความจำเป็น สำหรับผ้าที่ใช้ประโยชน์ด้านอื่น ๆ ได้แก่ ยาม ที่ใช้ใส่สิ่งของต่าง ๆ ในยามเดินทาง

ลักษณะของผ้าสันนิษฐานว่าจะเป็นผ้าฝ้าย เพราะฝ้ายเป็นพืชไร่ที่ปลูกง่าย วิธีการทอไม่ซับซ้อนยุ่งยาก สีที่ย้อมใช้สีที่ได้จากธรรมชาติ ลักษณะของสีจะเป็นสีที่บดโดยเฉพาะสีขาว (สีของฝ้าย) สีดำและสีคราม เนื้อผ้าหยาบ เพราะทำขึ้นด้วยเทคนิคการทอที่ใช้เครื่องมือแบบง่าย ๆ การใส่ผ้าในลักษณะนี้ ประมาณกันว่ามากกว่า 100 ปี นับจากปัจจุบัน

ยุคแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมการทอผ้า

ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวโรสในยุควัฒนธรรมการทอผ้าอยู่ในช่วงประมาณ 50-100 ปีที่ผ่านมา ความเป็นอยู่ชาวโรสยังคงผูกพันกับธรรมชาติ โดยมีการเก็บของป่า ล่าสัตว์ ในขณะที่เดียวกันยังมีการติดต่อสัมพันธ์ค้าขายกับคนกลุ่มอื่นโดยเฉพาะกลุ่มผู้ไท กลุ่มข้อยและกลุ่มขี้ย ในลักษณะของการแลกเปลี่ยนสินค้า โดยชาวโรสมีของป่าไปแลกกับเสื้อผ้าและเครื่องมือเครื่องใช้กับเผ่าอื่น จากความสัมพันธ์ดังกล่าว น่าจะสันนิษฐานว่าชาวโรสได้เริ่มเรียนรู้วิธีการทอผ้า เทคนิคและขั้นตอนต่าง ๆ อันนำไปสู่การปลูกฝ้ายตามไหล่เขา ซึ่งเป็นถิ่นพำนักของชาวโรส นั่นเอง

อย่างไรก็ตาม แม้จะได้มีการอพยพของชาวโรสจากที่สูงบริเวณไหล่เขาของบริเวณฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง เข้าสู่บริเวณที่ราบของฝั่งขวาแม่น้ำโขง คือดินแดนภาคอีสาน ชาวโรสยังคงมีการปลูกฝ้าย ทำไร่ฝ้าย เพื่อเป็นวัตถุดิบ ในการทอผ้าชนิดต่าง ๆ ขึ้นใช้ตามฐานะและโอกาสเสมอมา

การปลูกฝ้ายของชาวไร่ จะปลูกปะปนกับข้าวไร่ ข้าวโพด พริกมะเขือ ซึ่งเริ่มปลูกประมาณ ต้นเดือนพฤษภาคม ของแต่ละปี

การปลูกฝ้ายของชาวไร่ในยุคนี้นั้นในลักษณะปลูกเป็นพืชไร่ โดยปลูกปะปนกับพืชไร่อื่น ๆ เช่น ข้าวไร่ พริก มะเขือ ข้าวสาลี(ข้าวโพด) มันดิน(มันสำปะหลัง) การปลูกจะเริ่มต้นจาก เตรียมพื้นที่ โดยการถางป่าในเดือน 3 (ปลายเดือนมกราคม ต่อต้นเดือนกุมภาพันธ์) เผาป่าในเดือน 4 หรือ 5 (เดือนมีนาคมหรือเดือนเมษายน) และเพาะปลูกฝ้ายในเดือน 6 (ปลายเดือนเมษายนต่อต้นเดือนพฤษภาคม) ลักษณะปลูกฝ้ายจะใช้วิธีสักไร่ (หมายถึงการไถไม่แหลมหรือเสียม บักดินให้เป็นหลุมแล้วหยอดเมล็ดฝ้าย) จากนั้นพืชไร่ต่าง ๆ ก็จะทยอยให้ผลผลิตเป็นระยะ ๆ เช่น เดือน 7-10 จะได้ผลผลิตจากพริกมะเขือ ถั่ว และข้าวโพด เดือน 12 ถึงเดือนอ้าย (ประมาณ เดือนพฤศจิกายน-ธันวาคม) จะเก็บเกี่ยวข้าวไร่ และเก็บฝ้ายที่แก่เต็มที่แล้วนั้นคือเป็นจุดเริ่มต้นของ กระบวนการทอผ้า ซึ่งอยู่ในช่วงฤดูหนาวของแต่ละรอบปี

การทอผ้าในยุคเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมนี้ชาวไร่ฝ้ายคงทอผ้าคงทอผ้าในลักษณะใช้เครื่องมือ แบบง่าย ๆ กล่าวคือ จะทอผ้าฝ้ายที่ปลูกขึ้นเอง แต่มีชนิดของผ้าที่ทอมากชนิดยิ่งขึ้น เช่น ทอเป็น ผ้าชิ้นและเสื่อสำหรับผู้หญิง เสื่อและกางเกงสำหรับผู้ชาย นุ่งแทนผ้าเตี่ยว แต่ยังคงมีชาวไร่อีก บางส่วนก็นิยมนุ่งห่มผ้าเตี่ยวอยู่ การไถฝ้ายมากชนิดเช่นนี้ เป็นเพราะ การทอผ้าสามารถกระทำตัวเอง และมีการติดต่อค้าขายกับคนกลุ่มอื่นนอกจากนี้ ได้พบว่ามี การทอผ้าเพื่อทำเป็นผ้าห่ม ผ้าแพรสำหรับผู้ชาย เพื่อรอกศริษะ หรือใช้ประโยชน์อย่างอื่น ตามความจำเป็น

การแต่งกายของชาวไร่ในยุคนี้นั้นสำหรับผู้ชายนุ่งผ้าเตี่ยว หากชายผู้ใดเรียนอาคมไสยศาสตร์ จะใส่ลูกประคำแก้วหรือลูกมะกล่ำคล้องคอเป็นสัญลักษณ์ (ธวัช บุนนาค. 2532 : 53) การนุ่งผ้า เตี่ยวของผู้ชายนั้นจะไว้ชายข้างหน้าชายหนึ่ง (ชัชวาลย์ วงษ์ประเสริฐ. 2526 : 17) และยิ่งพบว่า ฝ้านุ่งของผู้ชายได้พัฒนาจากเดิมที่มีเฉพาะผ้าเตี่ยวมาเป็นกางเกงหลวมจากกว้าง (กางเกงขาก้วย) ที่มีทั้งขาสั้นและขายาวทำด้วยผ้าฝ้ายย้อมสีจากธรรมชาติ ที่มีสีครามเข้มหรือสีดำแต่กางเกงขาสั้น บางครั้งก็เป็นสีขาวยุคไม่ได้ย้อมเวลานุ่งผ้าชนิดนี้จะม้วนขอบกางเกงเหนือไว้บริเวณหน้าท้อง บางครั้งนุ่งผ้าเตี่ยวสูง (ฝ้าทาง) กางเกงชั้นในเป็นผ้าฝ้ายสีขาว (สีของฝ้าย) ในลักษณะ กางเกงขาสั้นหลวม แต่ขอบกางเกงจะมีหูรัด เพื่อผูกรัดบนเอวของผู้สวมใส่ให้แน่นเวลามีงานเทศกาล ใช้ผ้า "เก็บ" มัดหัวมัดเอว สำหรับเสื่อของผู้ชาย เป็นผ้าฝ้ายสีดำแขนยาวคอตั้งเล็กน้อย มีปก ข้างหน้าผ่าอกตลอด แหวกข้างเสื่อ (ชายเสื่อ) การแต่งกายอื่น ๆ ชายจะตัดผมทรงกระบอกใส่ "อบเนียม" เป็นเครื่องหอม ใส่รองเท้าทำด้วยหนังควาย สวมใส่กางเกงขาสั้นสีดำหรือคราม ตลอดจน การนุ่งผ้าเตี่ยวสูง จะรับกับขาท่อนล่างของชายชาวไร่ที่นิยมสักตามขาให้มีลวดลายโดยสักตั้งแต่ โคนขาเรื่อยมาจนกระทั่งเลยหัวเข่าทั้งสองข้างลงไปเล็กน้อย การสักขาให้ลายนี้เป็นการแสดงถึงความ เป็นชายชาติวีร ส่วนลายของขาที่เลยขอบล่างของกางเกงหรือเตี่ยว ตรงบริเวณหัวเข่า จะกลมกลืนกับ กางเกงหรือเตี่ยวที่ชายชาวไร่ถือว่าเป็นศิลปะและเกิดความสวยงาม (ก้านันสมศรี วงศ์กระจ่าง. สัมภาษณ์ : 2536)

การแต่งกายของผู้หญิงไร่ จะไว้ผมสูงใส่เสื่อสีดำหรือครามแขนกระบอกเลยข้ออกลงมา เล็กน้อย ผ่าอก ขลิบแดงประดับด้วยด้ายแดง ปล่อยให้เลยชายเสื่อลงไป 2-3 นิ้ว กระจุกเงินกลม

ภาพที่ 2 ภาพชาวโล่เล่นโล่ทั้งบั้ง (สะลา) เมื่อประมาณ 100 ปีที่ผ่านมา การแต่งกาย ผู้ชายนุ่งผ้าเตี่ยว ม้วนเหน็บด้านหน้าและด้านหลังแล้วปล่อยชายห้อยลงมาด้านหน้า และด้านหลังไม่สวมเสื้อ แต่บางคนสวมกางเกงขาสั้นสีขาว และนุ่งทับด้วยผ้าเตี่ยว ทั้งชายไว้ทั้งด้านหน้าและหลัง (คนขวาสุด) พร้อมกับมีผ้าโพกศีรษะ (คนที่ 4 จากซ้ายและคนขวาสุด)

ภาพที่ 3 ชาวโล่เล่นโล่ทั้งบั้ง (สะลา) นุ่งล้อมวงคูดุ (เหล้าอู) ในเหตุการณ์เดียวกับ ภาพที่ 2 สังเกตเห็นว่าชายโล่เล็กแทนทาวลีเข้ม นุ่งผ้าเตี่ยวโจงกระเบน ทางคนมีผ้ามัดเอว (ที่มา : ศูนย์สืบสานศึกษา สำนักวิทยบริการ มศว. มหาสารคาม 2536)

หรือ เงินเหรียญเท่าที่หาได้ ชายเสื้อด้านข้างแหวกชายทั้ง 2 ข้างใช้ด้ายแดงตกแต่งขอบชายเสื้อคอเสื้อ และปลายแขน ชายเสื้อจะมีด้ายแดงปล่อยให้เลยห้อยลงมาตรงเอว ทั้ง 2 ด้าน 2-3 ปอย สำหรับหญิงที่แต่งงานแล้วไม่นิยมใส่ด้ายแดงผ้าถุงใช้ผ้ามัดหมี่แบบต่าง ๆ ลวดลายไม่ซับซ้อนมีผ้าสีน้ำเงินขาวต่อตีนขึ้นและหัวขึ้นด้วยผ้าแถบสีสันสวยงามทรงผมผู้หญิงจะเกล้ามวยสูงเรียกว่า "มะยวล" เพื่อเสริมให้ทรงผมสูงและน่าดูยิ่งขึ้นในงานพิธีจะนุ่งผ้าไหมใส่กาไร ข้อมือ ข้อเท้า สร้อยเงิน ตุ่มหู ตามฐานะ หมัดผ้าสบทบเสื้อ (อาเภอกุสุมาลย์. 2534 : 13) ลักษณะของผ้าสันนิษฐานว่าจะมีการทอผ้าฝ้าย ใช้ในชีวิตประจำวันเป็นส่วนมาก แต่ในขณะเดียวกันก็มีการผลิตผ้าไหมเพื่อใช้ในพิธีการที่สำคัญ เพราะในช่วงหลังจากที่มีการอพยพของชาวไร่เข้าสู่ประเทศไทย ซึ่งเริ่มจากสมัยรัชกาลที่ 2 ที่มีการอพยพเข้ามาเพื่อหาแหล่งทำมาหากินประกอบอาชีพ (หรืออาจเป็นเพราะถูกรุกรานจากพวกญวน) และการอพยพในสมัยรัชกาลที่ 3 ภายหลังกบฏ เจ้าอนุวงศ์ ชาวไร่ที่อาศัยในประเทศไทย ได้รับผลกระทบทางการเมืองการปกครองเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะสมัยรัชกาลที่ไทยมีการปฏิรูปการเมือง การปกครอง มีความสัมพันธ์กับต่างประเทศมากขึ้น เจ้านายชั้นผู้ใหญ่ จากส่วนกลางได้ออกไปตรวจราชการ หรือถูกส่งไปปกครองตามมณฑลหัวเมืองต่าง ๆ ชาวไร่ก็มีโอกาสรับเอาวัฒนธรรมการแต่งกาย จากส่วนกลางและนำไปพัฒนา การทอผ้าของตนเองมากยิ่งขึ้น ในส่วนของการทอผ้าไหมนอกจากอิทธิพล จากส่วนกลางแล้ว อาจได้รับอิทธิพลจากกลุ่มเผ่าพันธุ์ที่อยู่ใกล้เคียงโดยเฉพาะคนไทยที่มีความเชี่ยวชาญเรื่องผ้าไหมมัดหมี่เพราะผ้าชนิดนี้เป็นวัฒนธรรมของคนพื้นราบอีสาน อย่างไรก็ตามชาวไร่จะทอผ้าไหมได้ไม่มากนัก แต่ละครัวเรือนที่ทอผ้าไหมจะปลูกต้นหม่อนที่มีขนาดใหญ่ไว้เพียง 1-3 ต้นเท่านั้น การทอผ้าไหมจึงน้อยกว่าฝ้าย ชาวไร่ยังขาดประสบการณ์ในการเลี้ยงไหม เพราะการผลิตผ้าไหมมีความยุ่งยาก ดังนั้นชาวไร่จึงให้ความสำคัญกับผ้าไหมมาก โดยจะนำออกมาใช้ก็เฉพาะในงานพิธีที่สำคัญเท่านั้น ในชีวิตประจำวันสวมใส่เพื่อไปติดต่อราชการหรือไปเยี่ยมญาติผู้ใหญ่ที่สำคัญ หรือทำขึ้นเพราะต้องการมอบให้เป็นของขวัญแก่เจ้านายที่ตนเคารพ หรือทำขึ้นเพื่อถวายพระเป็นพุทธบูชาเพราะแรงศรัทธาในพุทธศาสนา นอกจากนั้นยังจัดเป็นทรัพย์สินที่มีค่าเป็นมรดกอันสำคัญที่ลูกหลานพึงเก็บรักษาไว้เป็นอย่างดี การใช้ผ้าไหมในพิธีสำคัญผู้ชายจะนุ่งผ้าในลักษณะโจงกระเบน มีผ้าเบี่ยงพาดที่บ่า ส่วนผู้หญิงใช้เป็นผ้าขึ้น และมีผ้าเบี่ยงที่บ่าเพื่อความสวยงาม ลักษณะลวดลายยังเป็นแบบพื้น ๆ ไม่สลับซับซ้อน สีที่ใช้ก็ได้จากธรรมชาติที่มีอยู่ทั่วไปในสิ่งแวดล้อมที่ชาวไร่อาศัยอยู่ที่เป็นป่าเขา

กล่าวโดยสรุปชาวไร่ในยุคแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมการทอผ้านี้ มีการแต่งกายในชีวิตประจำวันในหลายรูปแบบนับตั้งแต่เรียบง่าย เช่น นุ่งผ้าเตี่ยวผืนเดียว จนกระทั่งแต่งกายหรูหราในชุดราชการ และชุดทางการทหาร ซึ่งเป็นเครื่องแบบที่ส่วนกลางกำหนดขึ้น นอกจากการแต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่สวยงามตามโอกาสและเทศกาลต่าง ๆ แล้วหนุ่มสาวชาวไร่ยังรู้จักประดิษฐ์คิดค้นทำเครื่องสำอางค์ และอุปกรณ์การเสริมสวยขึ้นใช้เองจากธรรมชาติพอจะกล่าวเป็นสังเขปดังนี้

1. เครื่องสำอางค์สำหรับชาย เรียกว่าหมึก ทำจาก
  - 1.1 ยางของต้นเหียง
  - 1.2 ขี้ผึ้งแท้
  - 1.3 น้ำมันหมู

ภาพที่ 4 ชายชาวไล้เนียมใส่กางเกงขากว้าง (กางเกงขาก๊วย) สีครามหรือสีดำนและสักลาย จากโคนขาถึงหัวเข่า ในภาพคืออดีตกำนันสมศรี วงศ์กระโซ่ ปัจจุบันอายุ 137 ปี

ภาพที่ 5 ภาพการใส่ผ้าไหมโจงกระเบน ของชายชาวไล้ สวมใส่ในพิธีกรรมสำคัญ หรือไปตัดต่อราชการหรือไปเยี่ยมญาติ

1.4 ขมิ้น

1.5 ใบอ้ม

นำเอาวัตถุดิบทั้งหมดมาบดคลุกเคล้าผสมกันเพื่อเป็นเครื่องสำอางค์สำหรับใส่ผม ทำให้ผมหวีได้ง่าย จัดทรงได้และมีกลิ่นหอม

2. เครื่องสำอางค์สำหรับหญิง เรียกว่า อบเนียม ทามาจาก

2.1 ใบอ้ม

2.2 ขมิ้น

2.3 ใบกระแจะ

2.4 รากมมยาน

นำวัตถุดิบทั้งหมดมาตากแห้งแล้วบดให้ละเอียดคลุกเคล้าผสมกันเพื่อใส่ผมทำให้ผมอ่อนนุ่ม หวีง่ายและมีกลิ่นหอม

3. หวี ประดิษฐ์ขึ้นจากเขาควาย และไม้หนามแท่ง

4. ยาสีฟัน ทำจาก ถ่านไฟ และขี้ไต้ (ขี้ไต้ที่ไหม้แล้ว)

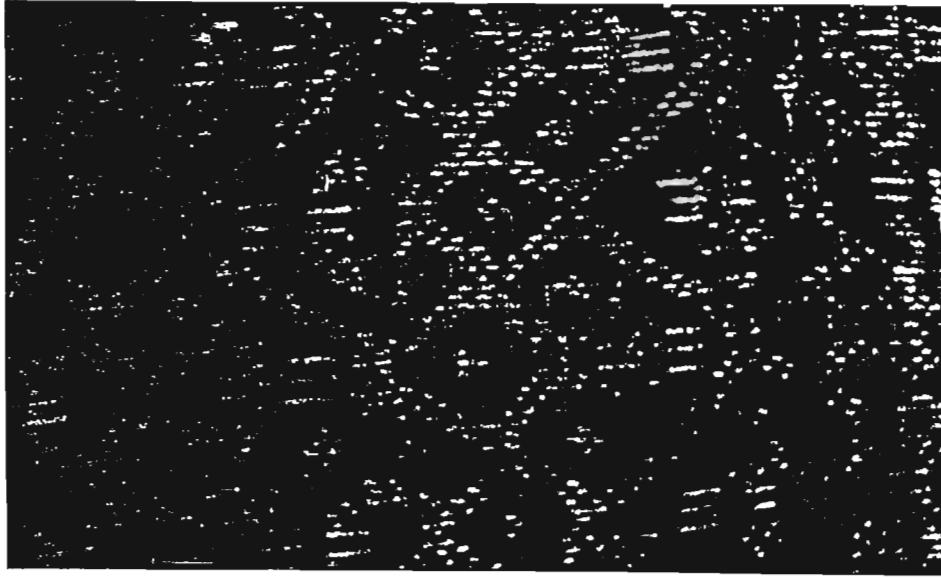
ยุคพัฒนาการทอผ้า

ยุคพัฒนาการทอผ้าได้เริ่มขึ้นเมื่อประมาณ 30 - 50 ปีที่ผ่านมา โดยมีการพัฒนาเนื้อผ้า การย้อม ตลอดจนลวดลายต่าง ๆ กันอย่างเต็มที่และต่อเนื่อง (นางพา วรรัตน์. สัมภาษณ์ : 2536) ในส่วนของผู้หญิงได้พัฒนาเสื้อผ้าที่ใช้ในการแต่งตัวโดยเฉพาะผ้าชิ้น (ผ้าถุง) ได้มีการคิดค้นประดิษฐ์ ลวดลายหลายลักษณะ เช่น การต่อหัวผ้าชิ้น และการต่อตีนผ้าชิ้น การต่อหัวผ้าชิ้นก็เพื่อให้ทราบด้านบน หรือด้านล่างของชิ้น และเพื่อให้การสวมใส่กระชับแน่นเมื่อเหน็บรัดกับชั้นเอว

สำหรับทำเป็นตีนผ้าชิ้น จะทอด้วยลวดลายสวยงามเพื่อเป็นส่วนประกอบกับผ้าชิ้นอยู่ด้านล่าง เพื่อให้เกิดจุดศูนย์ถ่วง สมดุลย์ สวยงาม ซึ่งผ้าชนิดนี้ มักจะใช้กับหญิงที่แต่งงานแล้วหรือคนแก่ ส่วนหญิงสาวไม่นิยมต่อตีนชิ้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะหญิงสาวต้องการแยกสถานภาพทางสังคมให้เห็นความแตกต่างระหว่างหญิงที่แต่งงานแล้ว หรือคนแก่ กับหญิงสาวที่ยังไม่แต่งงาน เสื้อที่สวมใส่มีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างน้อย กล่าวคือยังคงใช้สีครามหรือดำเป็นพื้นเสื้อ ส่วนที่เป็นกระดุม เดิมมีการใช้กระดุมเงินก็เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงเป็นกระดุมพลาสติกสีขาว เสื้อที่หญิงสาวใส่เดิรมีขอบชายเสื้อ คอเสื้อ และปลายแขนเสื้อ เคยประดับเป็นแถบป้ายแดงก็เริ่มหายไป หรือลดความนิยมลง

การใส่เสื้อผ้าของชายนั้น ในยุคนี้มีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างน้อย ยังคงใส่เสื้อสีพื้นครามหรือดำ ทั้งแขนสั้นและแขนยาว กางเกงขาสั้นแบบหลวม ๆ กางเกงขายาวมีลักษณะขากว้าง (กางเกงขาก๊วย) โดยมีกางเกงชั้นใน ลักษณะเดิม คือเป็นกางเกงขาสั้นผ้าฝ้ายสีขาวมีหูรูด

ส่วนที่มีการเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดเจนคือ ผ้าเบี่ยงที่หญิงสาวใส่ใช้พาดบ่า เพื่อประกอบกับชุดแต่งกาย และผู้ชายก็นิยมใช้ผ้าเบี่ยงนี้พาดบ่าหรือคาดเอว หรือใช้พันหัว แล้วแต่กรณี จะใช้เมื่อเข้าร่วมในงานเทศกาล งานพิธีสำคัญ ผ้าเบี่ยงเป็นผ้าที่ชาวอีสานนิยมใช้ในยุคนี้นี้ จึงมีการทอผ้าเบี่ยงด้วยเทคนิคที่พัฒนาขึ้น เช่น การใช้วิธีการทอแบบ "จิต" การทอแบบ "เก็บ" และการ "มัดหมี่"

ภาพที่ 6 ผ้ามัดหมี่ในยุคแรก ๆ ผ้าชิ้นทำด้วยฝ้ายย้อมสีธรรมชาติจากต้นมะเกลือ ลวดลายไม่ซับซ้อน

ภาพที่ 7 รองเท้าแตะทำด้วยหนังควาย (เก็บกัลสาเรียก) ที่ชาวฉะเชิงเทราใช้ในการเดินทาง

ภาพที่ 8 การแต่งกาย
ของหญิงชาวโล

ภาพที่ 9 การแต่งกาย
ของชายชาวโล

ที่นิยมใช้กับผ้าอื่นมีผลให้เกิดลวดลายเลียนแบบธรรมชาติ เช่น พืช สัตว์ ลายที่ได้จากจินตนาการจากนิทานหรือเรื่องเล่าพื้นบ้าน เช่น หงส์ นาค ลายที่เป็นรูปทรงเรขาคณิต ลวดลายเหล่านี้ถูกนำไปประยุกต์ใช้กับเครื่องใช้อื่น ๆ ในบ้านที่เกี่ยวข้องกับผ้าหลายอย่าง ตามความเหมาะสม ตัวอย่าง เช่น ผ้าที่ใช้ทำพูก ผ้าปูที่นอน ผ้าห่ม หมอน ผ้าเตี๋ยว ผ้าเช็ดหน้า และผ้าขาวม้า

ผ้าที่น่าสนใจอีกชนิดหนึ่ง ก็คือ ผ้าที่เกี่ยวข้องกับพิธีทางพุทธศาสนา ซึ่งการนับถือพุทธศาสนาของชาวโรลันได้มีการนับถือตั้งแต่สมัยใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด แต่เมื่อมีการอพยพเข้าสู่ประเทศไทย ได้มีการนับถือพุทธศาสนาแล้ว (นายสมศรี วงศ์กระโชค. สัมภาษณ์ : 2536) ชาวโรลันจะทอผ้าเพื่อทำบุญ ถวายพระ ด้วยแรงศรัทธาในพุทธศาสนา เช่น สบง จีวร ผ้าอาบน้ำฝน ผ้าห่อตาลบัด ผ้าห่อหนังสือผูกหนังสือโบราณ เป็นผ้าที่มีลวดลายสวยงาม นอกจากนี้ยังทอผ้าที่ใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น ผ้าในพิธีแต่งงาน พิธีเกี่ยวกับการตาย (ประเพณีชางมุต) พิธีเหย้า พิธีเส็งกลอง ผ้าที่ทอขึ้นเพื่อใช้ในพิธีต่าง ๆ เหล่านี้ จะนำมาใช้ในแต่ละพิธีอย่างเหมาะสมตามฐานะและโอกาส

การเปลี่ยนแปลงด้านการทอผ้า การแต่งกาย ของชาวโรลันยุคนี้ อาจเกิดจากการพัฒนาประเทศ ที่มีขึ้นภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 มีการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม ของประเทศอย่างกว้างขวาง ทำให้เกิดการติดต่อค้าขายกับชุมชนอื่น ๆ มากขึ้น จะสังเกตได้จากลวดลายที่ปรากฏบนผืนผ้าชนิดต่าง ๆ จะคล้ายกับลวดลายของผ้าเผ่าอื่น โดยเฉพาะผู้ไทย เครื่องมือที่ใช้ในการทอผ้าก็มีลักษณะเป็นแบบเดียวกัน แต่มีการเรียกชื่อที่แตกต่างกัน ลวดลายผ้าเทคนิคการทอ รวมทั้งเครื่องมือทอผ้าไม่สามารถจะแยกได้ว่าเป็นของชนเผ่าใด เพราะได้มีการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่างกัน เนื่องจากความเจริญทางด้านคมนาคม เทคโนโลยี การสื่อสารติดต่อถึงกันสามารถทำได้สะดวกกว่ายุคก่อน ๆ

ยุคปัจจุบัน

ในยุคปัจจุบันชาวโรลันได้มีการติดต่อสัมพันธ์กับโลกภายนอกได้อย่างสะดวก เพราะรัฐบาลได้มีการเร่งรัดพัฒนาชนบท ประชาชนได้รับการศึกษา ได้รับข่าวสารข้อมูลจากสื่อสารมวลชน ชาวโรลันได้มีการเปลี่ยนแปลงการสวมใส่เสื้อผ้าหลากหลายรูปแบบทรงที่หาซื้อได้ตามท้องตลาดทั่วไปแทนการสวมใส่เสื้อผ้าที่ผลิตขึ้นเองการสวมใส่เสื้อผ้าจะเปลี่ยนแปลงไปตามสมัยนิยมหรือแฟชั่น ชาวโรลันที่มีการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว พอจะแยกอธิบายได้ดังต่อไปนี้

กลุ่มที่หนึ่ง เป็นกลุ่มอยู่ในวัยเด็กจนถึงหนุ่มสาวที่ยังไม่แต่งงาน กลุ่มนี้จะมีการเปลี่ยนแปลงมาก นิยมใส่เสื้อผ้าที่ซื้อหาได้ตามท้องตลาด รูปแบบของเสื้อผ้าขึ้นอยู่กับสมัยนิยม ทั้งนี้เป็นเพราะว่าการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ถูกสังคมและกฎหมายจากส่วนกลางบังคับอยู่แล้ว เช่น ต้องเข้าโรงเรียน ใส่เครื่องแบบนักเรียน ซึ่งชีวิตในวัยเรียนอยู่ระหว่างวัยเด็ก จนถึงวัยรุ่น จะแตกต่างไปจากชุดพื้นเมืองของโรลัน สำหรับผู้ที่ได้เรียนต่อ ยังต้องผูกพันกับชุดที่เป็นเครื่องแบบบังคับในระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษา ในส่วนของผู้ที่พ้นวัยเรียน ก็เข้าสู่วัยแรงงานถ้าเป็นแรงงานภาคเกษตรที่ทำอยู่ในหมู่บ้านอาจมีบ้างที่ใช้เสื้อผ้าพื้นเมืองที่ได้จากการทอข้อมที่ทำเอง แต่ถ้าเป็นแรงงานที่ต้องเข้ามาทำงานทำในเมืองซึ่งชาวโรลัน

ภาพที่ 10 หญิงสาวใส่ในยุคน้อยจุกัน
นิยมใส่เสื้อด้านแทนยาว
ผ้าขาวม้าพาดไหล่ใส่ผ้าขึ้น
มัดพม่อหัว ตัดตีน ใส่ใบ
ที่วัดประจำวันและออกไป
ทำงานนอกบ้าน

ภาพที่ 11 ชายหนุ่มใส่หมวกหนังตัวเก่า
ในขณะทำงานภายในบ้าน

ส่วนมากกำลังปฏิบัติอยู่ในขณะนี้ ก็อบจะแน่ใจได้ว่าชุดพื้นเมืองของชาวไร่แทบจะไม่มีให้เห็น เพราะหนุ่มสาวชาวไร่ต้องปรับตัวให้เข้ากับสังคมและเสื้อผ้าที่ซื้อมาจากตลาดก็มีความสะดวกสบายมันน่าใจได้ว่าไม่เป็นบวมด้อย เพราะแต่เดิมนั้นชาวเมืองมักจะเรียกชาวไร่ว่า "เช่า" ซึ่งมีความหมายถึงการถูกละเหยียดหยามในลักษณะของการด้อยพัฒนา

กลุ่มที่สองเป็นกลุ่มผู้ชายที่แต่งงานแล้วไปจนถึงวัยแก่นในกลุ่มนี้ก็มี การเปลี่ยนแปลงการใช้เสื้อผ้าค่อนข้างมาก คือมีการใช้เสื้อผ้าที่ซื้อหาจากท้องตลาดมากยิ่งขึ้น เสื้อผ้าพื้นเมืองมีใส่บ้างเป็นส่วนน้อย เฉพาะบางคนที่ต้องออกไปทำงานในภาคการเกษตรในหมู่บ้านของตนแต่ก็มีบางส่วนที่ยังคงใช้เสื้อผ้าแบบเรียบง่ายในชีวิตประจำวัน เช่นถุงผ้าขาวม้า ไม่สวมเสื้อขณะที่อยู่บ้านหรือทำงานที่บ้าน การที่ชายแต่งงานแล้วต้องเปลี่ยนแปลงการนุ่งห่มก็เพราะชายเป็นฝ่ายที่ต้องประกอบอาชีพหลักเพื่อหาเงินทองมาเลี้ยงครอบครัว การประกอบอาชีพในปัจจุบันต้องติดต่อสัมพันธ์กับคนภายนอก จึงจำเป็นต้องมีการปรับตัวด้านการแต่งกายให้เข้ากับสังคม

กลุ่มที่สามเป็นกลุ่มของผู้หญิงที่แต่งงานแล้วไปจนถึงหญิงในวัยแก่ คนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่ยังคงใช้เสื้อผ้าที่เป็นของพื้นเมืองอยู่ไม่ว่าจะเป็นผ้าซิ่น (ผ้าถุง) และเสื้อซึ่งพบได้ทั่วไปในชนบทของชาวไร่ การทอผ้าเหล่านี้ ใช้วิธีการทอขึ้นใช้เอง เป็นส่วนใหญ่แต่วัตถุดิบที่ใช้ได้เปลี่ยนแปลงไปคือมีบางส่วนได้แก่ ฝ้าย เส้นไหม สีย้อม ซึ่งเคยผลิตขึ้นเอง แต่ปัจจุบันได้ซื้อมาจากตลาด

ผ้าอื่น ๆ เช่นผ้าห่ม ผ้าขาวม้า ผ้าเช็ดหน้า หมอน ฯลฯ ยังคงนิยมทอจากผ้าฝ้ายมากกว่าผ้าไหม มีลวดลายและสีสันสลับซับซ้อนแตกต่างกันออกไป โดยพึ่งพาวัตถุดิบจากตลาดมากขึ้นแทนการปลูกหรือประดิษฐ์ขึ้นเองอย่างที่เคยทามาในอดีต

การทอผ้า

เสื้อผ้าและการแต่งกายของชาวไร่จะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มโดยผู้ชายผู้หญิงมีลักษณะการแต่งกายที่แยกออกจากกันได้อย่างชัดเจน ผู้หญิงจะแต่งชุดอย่างสวยงาม โดยเฉพาะหญิงสาวชาวไร่ ซึ่งนิยมผ้าที่ทำขึ้นจากฝ้ายที่ปลูกขึ้นเองในไร่ข้าวกว่าร้อยละ 90 นอกจากนี้ก็จะผลิตผ้าไหม ชาวไร่ส่วนมากนิยมทอผ้าฝ้ายมากกว่าผ้าไหมเนื่องจากเส้นไหมมีขั้นตอนในการทอค่อนข้างซับซ้อน ราคาแพง และการขาดประสบการณ์ ส่วนการเรียนรู้เทคนิคและวิธีการทอได้จากการเรียนรู้สืบทอดต่อ ๆ กันมา

การทอผ้าฝ้าย

การทอผ้าฝ้ายเพื่อใช้เองในครัวเรือน เป็นการทอแบบครบวงจรของชาวไร่ซึ่งจะทอควบคู่ไปกับการประกอบอาชีพหลักคือ ทานา ทาไร่ โดยอาศัยแรงงานในครัวเรือนเป็นหลัก ชาวไร่มีความรู้ เรื่องการทอผ้าฝ้ายจากการถ่ายทอดสืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนปัจจุบัน ถึงอย่างไรก็ตามการทอผ้าฝ้ายมีกระบวนการและวิธีการพอจะแบ่งได้ 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนการผลิตเส้นด้าย

การปลูกฝ้าย (ภาคะบ๊าด) ดังได้กล่าวในตอนต้นแล้วว่าชาวไร่ ได้รู้จักการปลูกฝ้ายมาช้านาน ตั้งแต่อาศัยอยู่ในบริเวณที่สูงของฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง จนกระทั่งมีการอพยพมาอยู่ฝั่งขวาแม่น้ำโขง ซึ่งมีพื้นที่เป็นที่ราบ ชาวไร่จะปลูกฝ้ายปะปนกับข้าวไร่ และพืชไร่อื่น ๆ เช่น ข้าวโพด พริก มะเขือ ต้นคราม ฯลฯ พันธุ์ฝ้ายที่ปลูกเป็นฝ้ายพันธุ์พื้นเมืองมี 2 ชนิด คือ ชนิดสมอสีขาว (กะบ้าย-กลือก) และสมอสีน้ำตาลอ่อน (กะบ้าย กะจุย) สำหรับข้าวไร่ที่ปลูกเป็นพันธุ์พื้นเมือง มี 3 พันธุ์ คือ ข้าวอิน้อยจะมีเมล็ดสีแดง, ข้าวกำ่า มีเมล็ดสีดำ และข้าวสมบูรณ์มีเมล็ดสีขาว ชาวไร่จำเป็นต้องปลูกข้าวไร่เพราะเคยปลูกมาแล้วตั้งแต่โบราณประกอบกับปัจจุบันข้าวราคาไม่พอกินฤดูที่ปลูกคือประมาณปลายเดือน 5 ต่อกับเดือน 6 (ปลายเดือนเมษายน - พฤษภาคม) ซึ่งเป็นช่วงฤดูฝน พอถึงเดือน 12 ต่อกับเดือนอ้าย (พฤศจิกายน-ธันวาคม) ฝ้ายจะแก่และแตกนุ้ยพร้อม ๆ กับข้าวไร่พร้อมจะเก็บเกี่ยวได้เช่นกัน

การเก็บฝ้าย การเก็บฝ้ายจะลงมือเก็บประมาณเดือน 12 จนถึงเดือนยี่ (มกราคม) โดยเก็บเกี่ยวพร้อม ๆ กับการเก็บเกี่ยวข้าวไร่ หรืออาจเก็บหลังจากเก็บเกี่ยวข้าวไร่เสร็จแล้วเล็กน้อยเมื่อเห็นว่าฝ้ายแตกสมอเต็มที่แล้วก็จะเก็บฝ้ายโดยเฉพาะนุ้ยที่สมบูรณ์และสะอาด จากนั้นจะเอานุ้ยฝ้ายออกจากกลีบสมอใส่ภาชนะที่ทำด้วยไม้ไผ่สะพายไว้ข้างหลัง ถ้าฝ้ายเปียกน้ำค้างต้องรีบผึ่งแดดให้แห้งสนิท ทั้งนี้เพื่อป้องกันมิให้ฝ้ายขึ้นรา เสร็จแล้วเลือกเอาสิ่งแปลกปลอมออกจากฝ้ายที่เรียกว่า "จี้ฝ้าย" จนเหลือฝ้ายที่ขาวสะอาดสวยงาม

การทำเส้นฝ้าย เมื่อเก็บฝ้ายมารวมกันแล้ว นุ้ยฝ้ายที่เก็บไว้รอผึ่งแดดเพื่อให้นุ้ยฝ้ายฟูขึ้นเพื่อสะดวกในการแยกเม็ดฝ้ายออกจากนุ้ย การแยกนี้ใช้เครื่องมือที่เรียกว่า "อ้ว" (แอ็บ กะบ๊าด) โดยหมุนให้นุ้ยฝ้ายลอดไม้สำหรับอ้วไปทางด้านหน้าส่วนเม็ดจะหล่นอยู่ทางด้านหลัง จากนั้นก็เอานุ้ยฝ้ายที่อ้วแล้วมาติดกับเครื่องมือที่เรียกว่า "กงติด" (กิลละซัง) เพื่อตัดให้ฝ้ายพองละเอียดเป็นเนื้อเดียวกันคล้ายสาลี หลังจากนั้นก็เอาฝ้ายที่ติดแล้วไปล่อให้เป็น "ดิว" กลม ๆ ยาวประมาณ 8-10 นิ้ว การทำลักษณะนี้เรียกว่า "การล่อฝ้าย" (เคล) โดยใช้เครื่องมือที่เรียกว่า "แบ้นล่อฝ้าย" (แบ้นกะลอนเคล) วิธีการล่อฝ้าย โดยนำเอานุ้ยฝ้ายประมาณ 1 ฟ้ามือวางลงบนแบ้นล่อฝ้าย เอาไม้ล่อวางทับลงไปทับนุ้ยฝ้ายใช้มือถูไปกับพื้นให้ไม้ล่อหมุนเพื่อให้นุ้ยฝ้ายเป็นดิวแล้วดึงไม้ล่อออกแล้วนำดิวฝ้ายนั้นวางรวมกันไว้จนกระทั่งได้พอใช้ทอครั้งหนึ่ง ๆ

ภาพที่ 12 การปลูกลำไยของชาวไร่
จะปลูกปะปนกับข้าวไร่
ข้าวโพด พริก มะเขือ
ซึ่งเริ่มปลูกประมาณต้น
เดือนพฤษภาคมของแต่ละปี

ภาพที่ 13 การถัก (แฉิ่งบ กะป๋าด)
เพื่อแยกเมล็ดฝ้ายออก
จากปุยฝ้าย

ภาพที่ 14 การตีฝ้าย

ภาพที่ 15 การลั่นฝ้าย

จากนั้นก็ทำปทาทให้เป็นเส้นฝ้ายหรือเส้นด้ายคือเอาไปปั่นนั่นเอง การปั่นนี้เรียกว่า "การเข็นฝ้าย" (ดีเซล) เครื่องมือที่จำเป็นในการเข็นฝ้ายเรียกว่า "หลา" (กึ่งดีเซล) มีส่วนประกอบสำคัญ คือ

1. เส้าหลา
2. กงหลา
3. ไม้หมุนกงหลา
4. สายหลา
5. เหล็กใน

ขั้นตอนในการปั่นฝ้ายให้เป็นเส้น เริ่มด้วยการเอาฝ้ายที่ล่อนเป็นดิวข้างใดข้างหนึ่ง จ่อไปที่เหล็กใน เมื่อเหล็กในหมุนก็จะหมุนปั่นเอาฝ้ายให้เป็นเส้นเล็ก ๆ มือที่ถือฝ้ายต้องคอยป้อนฝ้ายและต้องดึงฝ้ายออกไป เส้นฝ้ายจะสม่ำเสมอดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับความชำนาญของผู้ปั่น เมื่อด้ายเต็มเหล็กใน ก็จะใช้ไม้ที่เรียกว่า "เปีย" เปียด้ายออกจากเหล็กใน ถ้าเปียด้ายออกจากเหล็กใน 3 ครั้งจะด้ายไปรวมกันอยู่ที่ "เปีย" เรียกกลุ่มด้ายชุดนี้ว่า 1 ใน ปรดด้ายชุดนี้ออกจากเปียมัดและห้อยไว้ เมื่อได้จำนวนมากขึ้น ก็จะจัดกลุ่มด้ายเหล่านี้อีกครั้งหนึ่ง คือ 5 ใน เท่ากับ 1 ปอย (การทอผ้าแต่ละชนิดใช้ด้ายจำนวนไม่เท่ากัน เช่น ทอผ้าขาวม้าใช้ด้ายประมาณ 10 ปอย จะได้ผ้าขาวม้า 10 ผืน อดยใช้พิมขนาด 13)

การย้อมสีฝ้าย

ด้ายฝ้ายที่เป็นเส้นเรียบร้อยแล้ว ถ้าไม่ต้องการย้อมสีอื่น ก็จะไปลงแป้งข้าวเจ้าหรือลงน้ำข้าว เพื่อให้ด้ายเหนียว และไม่เกิดขนนน้ำไปสำรวจกระดูกเส้นด้าย เรียกว่า "ฆ่าฝ้าย" แล้ว

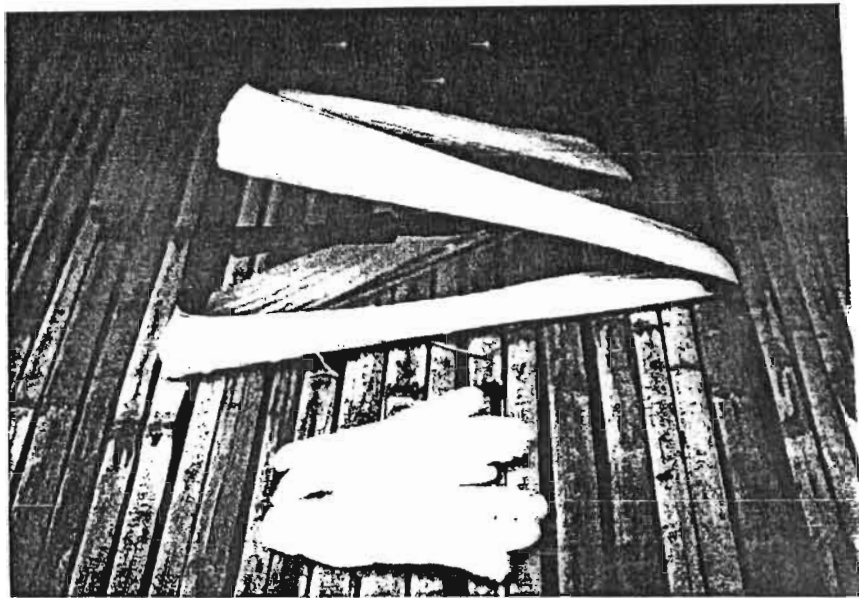
ตากแดดให้แห้ง แต่ถ้าต้องการย้อมสีต้องนำด้ายนี้ไปผ่านการต้ม ฟอก เพื่อแยกไขมันออกเสียก่อน จึงนำไปย้อมสี

ในสมัยโบราณชาวโส้จะย้อมฝ้ายด้วยสีที่ได้จากธรรมชาติ แต่ในปัจจุบันนี้ ได้มีการใช้สีจากวิทยาศาสตร์ ซึ่งเป็นสีเคมีในการย้อมฝ้ายมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม การใช้สีจากธรรมชาติก็ยังคงนิยมมาช้อยู่ สีจากธรรมชาติจะให้สีที่สดาสกลมกลืนสวยงาม สีเหล่านี้มาจากสิ่งที่มีในธรรมชาติ ส่วนมากจะได้จากต้นไม้ เปลือก แก่น ใบ และผล ตลอดจนสีจากดิน และหิน ดังจะกล่าวถึงสีต่าง ๆ ดังนี้

สีคราม	ได้จาก	ต้นคราม
สีแดง	"	หินแดง
สีแสด	"	ครั่ง, เปลือกต้นแดง

ภาพที่ 16 การเข็นฝ้าย

ภาพที่ 17 การเจียฝ้าย

สีดำ	"	มะเกลือ
สีดำ	"	ครามผสมกับใบเปือก
สีเหลือง	"	เข
สีเหลือง	"	มะม่วงกะสอ
สีเหลือง	"	ขมิ้น
สีเหลืองเข้ม (กลัก)	"	แก่นขนุน
สีเขียวทองอ่อน	"	ต้นลิ้นฟ้า
สีน้ำเงิน	"	ต้นบก

วิธีย้อมคราม

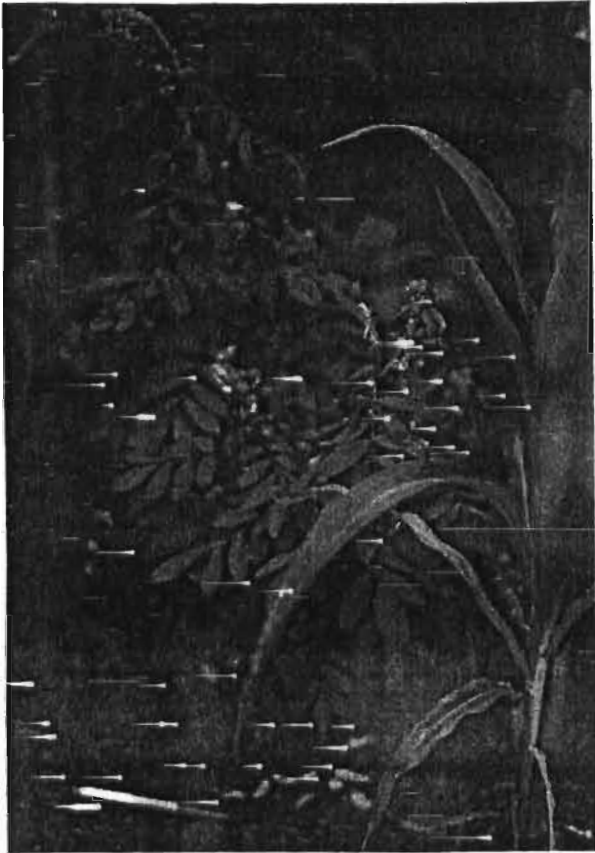
ต้นครามเป็นพืชล้มลุกที่ชาวไร่ปลูกไว้ตามหลังบ้านหรือปลูกในสวนบริเวณที่ปลูกฝ้าย มีขนาดความสูง 1 เมตร ถึง 1.5 เมตร มีใบเล็ก เมื่ออายุประมาณ 3 เดือน ครามจะออกดอก ซึ่งแสดงว่าครามได้แก่เต็มที่แล้ว ตัดต้นครามมาล้างทั้งใบ มัดเป็นพ่อน ๆ นำไปแช่น้ำไว้ในภาชนะประมาณ 2-3 วัน จนใบครามเปื่อย จากนั้นแก้มัดดอก เอาลำต้นของครามทั้งใบเหลือไว้เฉพาะใบ เอาปูนขาวใส่ลงไปในอัตราส่วนที่พอเหมาะกับน้ำครามที่เหลืออยู่ นำเอาขี้เถ้า (ที่ได้จากเหง้ากล้วยเผาหรือ หอยน้ำจืดเผา หรือขี้เถ้าของไม้ขี้เหล็ก หรือขี้เถ้าของไม้สะแก) ผสมลงใบ 2 - 3 คืบ จนน้ำที่กวนใส รินน้ำที่ใสออกให้หมด ก็จะได้สีคราม อาจใช้ผ้าขาวบางกรองอีกทีก็ได้ เมื่อได้น้ำครามแล้วนำฝ้ายลงย้อม จนสีกินเนื้อฝ้ายสนิทแล้ว จึงนำขึ้นมาบิดให้หมาด ล้างด้วยน้ำสะอาดแล้วนำไปตากให้แห้ง ถ้าต้องการได้สีดำให้นำใบเปือก ซึ่งเป็นเถาวัลย์ชนิดหนึ่ง มาต้มจะออกสีเขียว แล้วนำไปผสมกับครามอัตราส่วนใบเปือก 1-2 กำมือมาต้ม ต่อการผสมคราม 1 หม้อ ฝ้ายที่ย้อมจะได้สีดำ

วิธีย้อมด้วยหินแดง

หินแดงมีอยู่ทั่วไปโดยเฉพาะริมห้วย เช่น ริมห้วยกุดแก้ว ตำบลกุสุมาลย์ อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร มีลักษณะสีแดงนำมาผนจนละเอียดผสมน้ำลงไปพอเหมาะ กรองด้วยผ้าขาวบาง เอาฝ้ายลงย้อมโดยไม่ต้องต้มนำไปตากให้แห้งจะได้สีแดง

วิธีย้อมด้วยครั่ง

นำครั่งมาตากแดดให้แห้งนำไปบดให้ละเอียดแล้วนำไปแช่น้ำในตะขามเปียกประมาณ 1-2 วัน นำไปต้มให้เดือด แล้วเอาฝ้ายจุ่มน้ำพอน้ำเดือดแล้วแช่ลงในน้ำครั่งต้มทิ้งไว้ประมาณ 30 นาที ถึง 1 ชั่วโมง เอาขึ้นมาล้างน้ำสะอาดแล้วนำไปตากให้แห้งจะได้สีแดง

ภาพที่ 18 ต้นคราม ที่ใช้ย้อมผ้า (ไม้ไผ่)
เป็นสีที่ได้จากธรรมชาติ
ทำให้สีครามกับการย้อม

ภาพที่ 19 ไม้เปลือก เป็นพืชประเภท
เถาวัลย์ ไม้ไผ่ผสมกับคราม
เพื่อย้อมเป็นสีดำ

วิธีย้อมด้วยเปลือกต้นแดง

ต้นแดงเป็นไม้ยืนต้น นำเปลือกมาตัดเป็นชิ้นเล็ก ๆ ต้มเคี่ยวให้แห้งงวด กรองเอากากออกเหลือแต่น้ำ ใช้ด้ายฝ้ายลงย้อมนำไปตากให้แห้งจะได้สีแดง

วิธีย้อมด้วยต้นมะเกลือ

ต้นมะเกลือเป็นไม้ยืนต้นที่มีอยู่ที่ทั่วไปในภาคอีสาน ชาวอีสานใช้เปลือกหรือผลของมะเกลือมาทาบแล้วแช่น้ำไว้ประมาณ 1 คืน คั้นเอาน้ำออกมาย้อมด้ายฝ้าย โดยแช่ไว้ประมาณ 1 คืน (หรือจะต้มกับด้ายฝ้ายประมาณ 30 นาทีถึง 1 ชั่วโมง) นำออกมาล้างแล้วตากให้แห้งจะได้สีดำ

วิธีย้อมด้วยเข

เขเป็นต้นไม้เถาชนิดหนึ่งมีหนามตามลำต้นขึ้นตามป่าทั่ว ๆ ไป นำแก่นเขมาตากให้แห้งนำมาผ่าให้เป็นชิ้นเล็ก ๆ ใส่หม้อต้มกับน้ำสะอาดจนเดือดจะให้สีเหลืองเข้ม กรองเอาน้ำสีนั้นไว้ จะได้น้ำสีหม้อแรก ให้หน้ากากของเขหม้อแรกไปต้มอีกแล้วกรองจะได้น้ำสีหม้อที่สองซึ่งสีจะอ่อนกว่าหม้อแรก เอากากไปต้มจนครกแรก จะได้น้ำสีหม้อที่ 3 ทสอ่อนกว่าหม้อที่ 2 นำด้ายฝ้ายลงย้อมในหม้อที่ 3 ก่อนแล้วจึงย้อมต่อในหม้อที่ 2 และหม้อที่ 1 ตามลำดับ นำมาล้างน้ำให้สะอาดตากแดดให้แห้งสีเหลืองที่ได้จะคงทนสีไม่ตก

วิธีย้อมด้วยต้นมะม่วงกะสอ

มะม่วงกะสอเป็นไม้ยืนต้นที่เป็นมะม่วงป่าชนิดหนึ่ง นำแก่นมาตัดเป็นชิ้นเล็ก ๆ ต้มเคี่ยวจนมีสีเหลืองเข้ม กรองเอาเฉพาะน้ำสีนำด้ายฝ้ายลงต้มประมาณ 1 ชั่วโมง นำขึ้นมาล้างน้ำสะอาดตากให้แห้งจะได้สีเหลือง

วิธีย้อมด้วยขมิ้น

ขมิ้นเป็นพืชล้มลุกอยู่ตามที่ลุ่ม ลำต้นเหมือนกับข่า ใบยาวเหมือนต้นพุทธรักษา ใช้หัวมาตำและคั้นเอาน้ำไว้ นำไปกรองให้สะอาดหลังจากนั้นใช้ฝ้ายที่จะย้อมชุบน้ำพอหมาดจุ่มลงย้อมในน้ำสีเหลืองของขมิ้นนั้นจะได้สีเหลืองตามต้องการ

วิธีย้อมด้วยแก่นขนุน

ขนุนเป็นไม้ยืนต้นเป็นที่รู้จักกันดี ใช้แก่นขนุนนำมาหั่นเป็นชิ้นเล็ก ๆ ต้มให้เดือดกรองเอาน้ำ ที่มีสีเหลืองเข้ม นำฝ้ายลงต้มผสม ประมาณ 1 ชั่วโมง แล้วตากให้แห้งจะได้สีเหลืองเข้ม (สีหลัก)

วิธีย้อมด้วยต้นลิ้นฟ้า

ต้นลิ้นฟ้า (ลิ้นไม้หรือเพกา) เป็นไม้ยืนต้นที่มีผลยาวบางลูกยาวถึง 1 เมตร ใช้เปลือกมาหั่นเป็น ชิ้นเล็ก ๆ มาต้ม กรองเอาน้ำสี ต้มผสมกับฝ้าย ประมาณ 30 นาที ถึง 1 ชั่วโมง นำขึ้นมาตาก จะได้สีตองอ่อน (สีเขียวอ่อน)

วิธีย้อมด้วยต้นบก

ต้นบกเป็นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ ใช้เปลือกหรือแก่นมาตัดให้เล็กแล้วต้มเอากากออกแล้ว เอาฝ้ายลงต้มย้อมนานประมาณ 1 ชั่วโมง จึงนำขึ้นมาล้างน้ำตากแห้ง สีที่ได้คือสีครามอ่อน ๆ หรือสีน้ำเงินอ่อน ๆ

ขั้นเตรียมการทอผ้าฝ้าย

การทอผ้าทุกชนิดจะมีเส้นด้ายอยู่สองลักษณะคือ เส้นยืนและเส้นพุ่งดังนั้นผู้ทอผ้าจึงต้อง เตรียมเส้นด้ายในสองลักษณะ คือ

การเตรียมเส้นยืนหรือเส้นเครือ

หลังจากเส้นด้ายได้รับการย้อมสีแล้วจะถูกนำไปใส่กงปั่นฝ้าย (วงเวียน) โดยมีเสา 2 เสาตั้งอยู่ด้านละต้น (ละกู่วงเวียน) ที่ปลายเสามีรูสำหรับสอดแกนของกงเข้าไปเพื่อความสะดวก ในการหมุนเวลา "กวั๊กฝ้าย"

การกวั๊กฝ้ายคือการดึงเอาเส้นด้ายจากกงไปเก็บไว้ที่ "อ๊กหรือกวั๊ก" (กะเบาะ) โดยการ หมุนอ๊กเพื่อให้เส้นด้ายเลื่อนจากกงไปพันอย่างเป็นระเบียบ และเส้นไม่ยุ่งรวมกันอยู่ที่อ๊กเมื่อได้มากพอแล้ว ก็เอาด้ายจากอ๊กไปซึงกับ "เฟื่อ" (ตะแฉี หรือ ตะแฉี-เปลือย) เพื่อจัดด้ายมิให้ยุ่ง และวางแผนว่า จะทอผ้าชนิดใด ยาวขนาดไหน ใช้พืมขนาดไหน และลวดลายแบบใด ดังนั้นการเฟื่อจึงเป็นขั้นตอน สำคัญสำหรับการทอผ้าขั้นตอนหนึ่งของการเตรียมด้ายเส้นยืน

เมื่อเฟื่อเสร็จแล้วเอาด้ายที่เฟื่อนั้นต่อเข้ากับ "พืม" (ปืม) โดยการกรอจนเต็มพืม ปกติ พืมจะมีหลายชนิด แล้วแต่นักทอหรือหน้าแลบ มีพืม 9-10-12 ไร่ ทอผ้าขาวม้า, ผ้าทอหมอน

พื้ม 16 ทอผ้าจีน พื้ม 32 ถึง 72 ทอผ้าห่มหรือผ้าพิเศษอื่น ๆ ส่วนมากจะใช้พื้ม 16 กับผ้าหน้าแคบ พื้ม 32 กับผ้าหน้ากว้าง

การกรอผ้าให้เต็มพื้มนี้ ต้องจับต่อที่ละเส้นจนหมดทุกเส้น ซึ่งเรียกว่า "การสืบหูก" (ตะเบนเบลือย) วิธีการก็คือ การร้อยเส้นผ้าย ผ่านรูเขา หรือตะกอ (ลังกา) สอดกับพื้ม ถ้าหากว่าพื้มนั้นมีเส้นผ้าย ที่ทออยู่ก่อนแล้ว ซึ่งเรียกว่า "กกหูก" ก็นำเอาปลายผ้ายทั้งสองมาผูกต่อกันได้เลย เช่น พื้ม 9 ก็จะต้องกรอให้ครบ 9 หลบ (1 หลบเท่ากับ 40 ช่องพื้ม นั่นคือ 1 หลบจะมีเส้นผ้าย 40 เส้น)

เมื่อสืบหูกเรียบร้อยแล้ว ต้องร้อยผ้ายไว้ที่ "ไม้กัพัน" (กัพัน) ส่วนปลายอีกข้างผูกไว้ที่ที่ตรวจดูความเรียบร้อยว่ามีการสอดด้วยถูกต้องหรือไม่ ถ้าเรียบร้อยก็เริ่มทอผ้าได้ทันที

การเตรียมค้ายเส้นพุ่ง

เส้นผ้ายที่ย้อมสีแล้วจะถูกนำไปใส่ที่กงปั่นผ้าย เพื่อเตรียมนำเส้นผ้ายนั้นไปทอเป็นเส้นยืน และเส้นค้ายอีกส่วนหนึ่ง จากกงปั่นผ้าย จะถูกเตรียมไว้เป็นเส้นพุ่งรอยใช้หลายบั้นด้ายจากกงปั่นผ้ายไปเก็บไว้ที่ "หลอดไม้" (ลือด) หลอดไม้ที่ทำด้วยต้นงา หรือต้นปอแก้วแห้งขนาดตัดยาวประมาณ 2 นิ้วครึ่ง วิธีการคือเอาหลอดไม้ เสียบเข้าที่ปลายเหล็กในให้แน่น เอาเส้นด้ายผูกเกาะติดไว้ที่หลอดไม้ แล้วบั่นหลา เส้นผ้ายจากกงปั่นผ้ายก็จะวิ่งไปพันกันอยู่ที่หลอดจนเต็มหลอด ดึงหลอดออกแล้วเอาหลอดไม้ใหม่ เข้าแทนที่ทำเช่นนี้เรื่อย ๆ ไปจนกว่าจะพอกับความต้องการ

หลอดที่บรรจุด้วยด้ายอีกส่วนหนึ่ง จะได้จากด้ายที่เหลือจากการเผื่อเพื่อทอเป็นเส้นยืน ค้ายเหล่านี้จะเหลืออยู่ที่อีก ผู้ทอผ้าจะเอามาบั่นด้ายจากอีกเข้าไปไว้ที่หลอดวิธีการคือ ตั้งอีกไว้บนพื้นแล้วเรียงเส้นด้ายจากอีกขึ้นผ่านราวไม้ที่เตรียมไว้ (สูงประมาณเหนือหัว) แล้วต่อปลายด้ายนั้น เข้ากับหลอดไม้ที่เสียบไว้ที่เหล็กในของหลาแล้วบั่นหลาด้ายก็จะวิ่งเข้าพันกันที่หลอดตามต้องการ หลอดที่บรรจุเส้นผ้ายเหล่านี้อาจมีสีที่แตกต่างกันออกไป แล้วแต่ผู้ทอจะวางแผนว่าจะให้ผ้ามีลวดลายแบบใด ช่วงใดจะใช้สีอะไร

ชิ้นทอผ้าผ้าย

อุปกรณ์ในการทอผ้าผ้าย

ในการทอผ้าผ้ายจะใช้อุปกรณ์ในการทอผ้างต่อไปนี้

1. กี่ (เก)
2. พื้ม (บีม)
3. เขาหูก หรือตะกอ (ลังกา)
4. ไม้ม้วนผ้า หรือไม้กัพัน (กัพัน)
5. ไม้นั่งทอผ้า
6. ไม้เหยียบสำหรับดึงเส้นด้ายให้ขึ้นลงหรือคานเหยียบ (ละนินเตน)

7. คานแขวน

8. กระสวย (กะชวย)

9. หลอดด้ายพุ่ง (ลือต)

อุปกรณ์การทอเหล่านี้มีมาแล้วตั้งแต่ครั้งโบราณ มีเปลี่ยนแปลงบ้าง แต่ถือว่าน้อยมาก ตัวอย่าง เช่น หลา เดิมมีกงทำด้วยไม้ไผ่ แต่มีชาวไร่บางคนได้ดัดแปลง ใช้ขอบวงล้อเหล็ก ของรถจักรยานแทนกงไม้ไผ่ หรือกรณีของเสาตั้งของกงปั่นฝ้าย เดิมเป็นเสาไม้ไผ่ธรรมดา แต่มีการดัดแปลงใช้เหล็กเส้น โดยมีฐานตั้งเป็นซีเมนต์

เมื่อชิงด้ายเข้ากับที่เบร็วก็เป็นที่เรียบริ้ว ก็เตรียมการทอผ้าที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า "ตัก" (ตานเบร็ว) โดยใช้กระสวย ซึ่งบรรจุหลอดด้ายใส่ไว้ในร่องของกระสวยเพื่อสอดเส้นด้ายในทางพุ่ง สอดหนึ่งครั้งก็ต้องเหยียบที่คานเหยียบ 1 ครั้ง และใช้หมักระทบเพื่อจัดเส้นด้ายให้แน่น เมื่อทอได้ยาวมากขึ้นจนยื่นมือออกไปสอดกระสวยไม่ถึงก็ใช้มีม้วนผ้าม้วนเก็บไว้ทำเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งสำเร็จก็ตัดผ้าออกจากฝัมโดยให้เหลือผ้าเก็บไว้ที่เครื่องทอสักคืบหนึ่ง เพื่อจะได้ใช้ในการสืบทอต่อไป

เทคนิคการทอผ้าชนิดต่าง ๆ

ชาวไร่มีเทคนิควิธีการทอผ้าแบบชาวอีสานทั่ว ๆ ไป ที่น่าสนใจมีดังต่อไปนี้

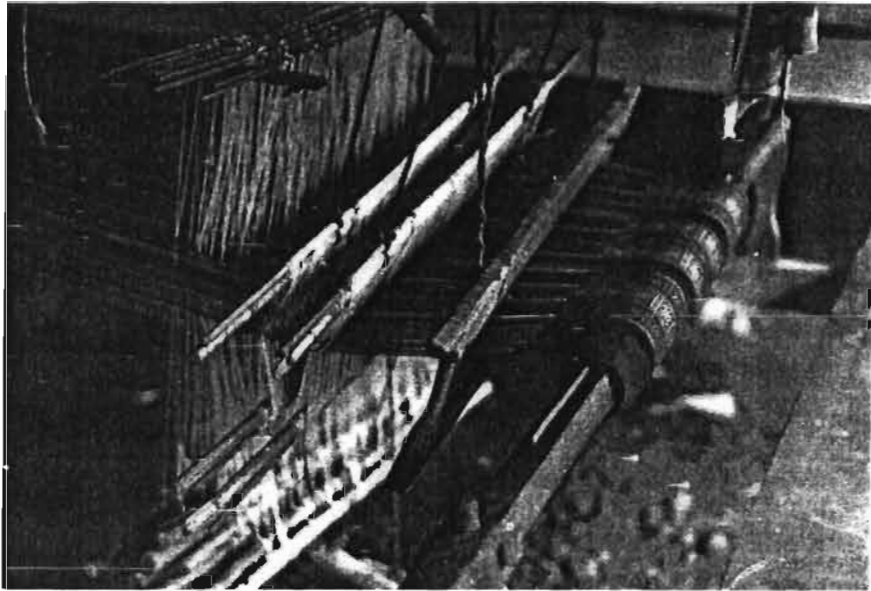
การทอผ้าสี่เขา

นิยมทำเป็นผ้าห่มรัดยให้เส้นฝ้ายทางยืนเป็นสี่หนึ่งแล้วแต่จะเอาสี่อะไรเป็นพื้นสี่อะไรคั่น ถ้าต้องการตาใหญ่ก็คั่นหลายเส้นถ้าต้องการตาเล็กก็คั่นน้อยเส้น ส่วนทางพุ่งก็ใช้ฝ้ายสองสีเหมือนกัน รดยพุ่งตาที่เป็นพื้นให้เท่ากับตายืนแล้วจากนั้นจึงพุ่งตาคั่น

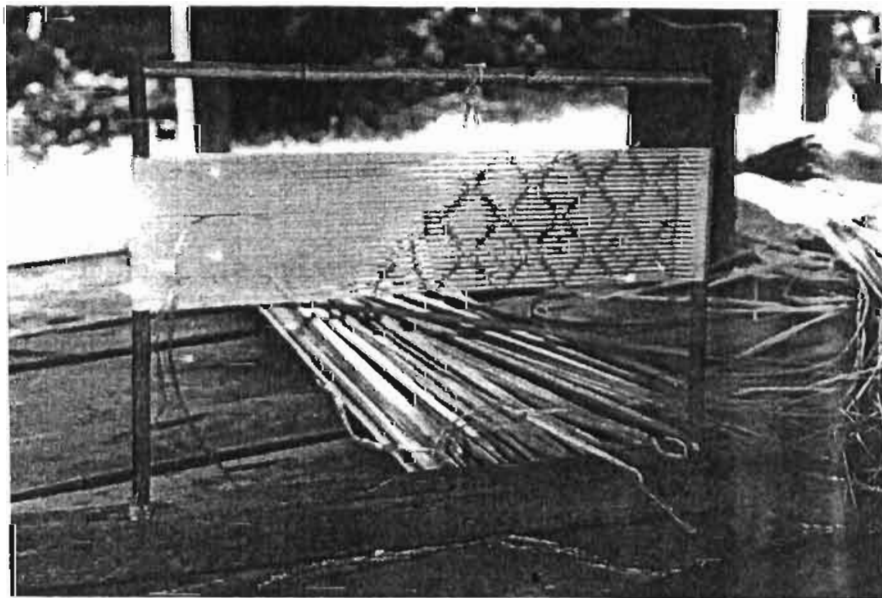
การทอผ้าจิด

เป็นการทอผ้าที่ทำให้เกิดลวดลายสวยงามโดยผู้ทอต้องเป็นผู้ที่มีความชำนาญและอดุสาหะ พยายามหาวิธีการทอคือฝ้ายทางยืนจะเอาสี่อะไรก็ได้ แต่ทางพุ่งจะเอาลวดลายอย่างใด ดอกอะไร สี่อะไร ก็ต้องยอมฝ้ายให้ได้ดังต้องการ ถ้าเป็นจิดหลายไม้ต้องใช้เขาหน้าฝัม 6-7 เขาก็มี รดย ทอไปเก็บจิดไปตามลายตัวอย่างที่ต้องการ การทอผ้าจิดชนิดนี้ ต้องใช้ "ไม้เก็บจิด" (อะลองควย อะต็อก) เพื่อเก็บจิด และใช้ "ไม้คาบหรือไม้จ่าง" (อะลองเงือง) เอาไว้จ่างเส้นยืน ไม้คาบ หรือไม้จ่างนี้มีขนาดความกว้างประมาณ 4 นิ้ว ยาวประมาณ 25 นิ้ว และมีไม้เล็ก ๆ ขนาดก้าน มะพร้าวเรียกว่า "ไม้ใช้จิด" (อะลองคัย) เอาไว้สอดตามไม้คาบเพื่อเก็บจิดให้เป็นลายต่าง ๆ บางครั้งอาจใช้ไม้จิดนี้ 30-40 อันก็มีแล้วแต่ความยากง่ายของลาย การเก็บจิดต้องเก็บทีละเส้น ซึ่งทำให้ช้ามากในการทอ

ภาพที่ 20 การทอผ้าเก็บ (จะตานเก็บ) จะสังเกตเห็นว่าต้องใช้ "เขา" หรือ ตะกอจำนวนมากเพื่อสร้างลวดลาย

ภาพที่ 21 การทำลวดลาย "มัดหมี่" จะใช้ เข็กลูกฟองในการมัด เพื่อสร้าง ลวดลายตามที่ต้องการ ในสมัยก่อนจะใช้ เข็กลูกมัด

การทอดผ้าไหม

การทอดผ้าไหมเพื่อใช้เองในครัวเรือน เป็นการทอแบบครบวงจรของชาวไร่ ซึ่งทอดควบคู่ไปกับการประกอบอาชีพหลัก คือทำนา ทาไร่ โดยอาศัยแรงงานในครัวเรือนเป็นหลัก ชาวไร่มีความรู้เรื่องการผลิตผ้าไหมจากการถ่ายทอดสืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนกระทั่งปัจจุบันแต่ไม่เป็นที่นิยมมากนัก ถึงอย่างไรก็ตามการผลิตผ้าไหมมีกระบวนการและวิธีการที่เป็นลักษณะเฉพาะ ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนสำคัญ 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นตอนการผลิตเส้นไหม

1.1 การปลูกหม่อน (แกลมวน) หม่อนเป็นพืชที่ใช้น้ำเลี้ยงตัวไหม ชาวไร่นิยมปลูกตามที่ว่างในบริเวณบ้านเรือนเป็นส่วนใหญ่ หรือตามไร่ สวน เพื่อเลี้ยงตัวไหมในเวลาว่างจากการทำนา ทาไร่หม่อนใช้ลำต้นในการขยายพันธุ์ ปริมาณการปลูกมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความต้องการในการผลิต กล่าวคือจะเลี้ยงไหมมากหรือน้อยนั่นเอง บกดี ครัวเรือนหนึ่งจะปลูกเป็นต้นขนาดใหญ่ ประมาณ 2-3 ต้น

1.2 การเลี้ยงไหม ไหมที่นิยมในอดีตเป็นไหมพันธุ์พื้นเมือง การขยายพันธุ์มาเลี้ยงหรือที่ชาวไร่เรียกว่า "ขอแนว" (พันธุ์) นั้นก็ขอจากบ้านใกล้เรือนเคียง ในขณะที่เป็นรังไหมหรือไข่ไหม (เลาะด้าย, เลาะม้วน) ไม่มีการซื้อขาย อาหารของตัวไหมคือใบหม่อนการเลี้ยงไหมจะมีปริมาณมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับแรงงานในครัวเรือนและต้นหม่อนที่ปลูกสำหรับให้อาหารตัวไหมเป็นสำคัญ วงจรชีวิตของไหมแต่ละรุ่นเริ่มตั้งแต่ การวางไข่ การแตกตัว และพัฒนาการของตัวไหมแต่ละรุ่นจนกระทั่งเป็นตัวผีเสื้อ จะใช้เวลาเลี้ยง ประมาณ 45 วัน

วัย 1 (นอน 1 หรือนอนขึ้น) คือระยะที่ตัวไหมแตกออกจากไข่เป็นตัวหนอนเล็ก ๆ ตามตัวมีขน ช่วงนี้มีระยะเวลาประมาณ 6-7 วัน อาหารของตัวไหมวัยนี้ใช้น้ำหม่อนที่ไม่มีเส้นใบแข็ง (ใบอ่อน) หั่นเป็นฝอย ๆ ให้อาหารวันละ 2 ครั้ง ถัดจากวันที่ 6-7 ตัวไหมจะไม่กินอาหาร เรียกว่า "นอนขึ้น" ระยะที่ตัวไหมนอนไม่ต้องให้อาหารใด ๆ

วัย 2 (นอน 2) หลังจากนอนขึ้นแล้วตัวไหมจะเริ่มไหวตัวและกินอาหารใหม่ถ้าตัวไหมสมบูรณ์มากจะกินใบหม่อนได้มาก กากหรือมูลจะมาก ต้องเปลี่ยนกระดังใบใหม่ ชาวบ้านเรียกว่า "เสียด" ระยะนี้ตัวไหมจะเริ่มรัดขึ้น ผู้เลี้ยงจะต้องขยายใบใส่กระดังใบใหม่ เพื่อรองรับการเติบโตและให้ตัวไหมได้กินอาหารเต็มที่และเพียงพอ นับจากเริ่มเปลี่ยนวัย 6-7 วัน ตัวไหมก็จะหยุดกินอาหาร ผู้เลี้ยงจึงตัดให้อาหารประมาณ 2 วัน เรียกว่า นอน 2

วัย 3 (นอน 3) หลังจากนอน 2 แล้ว ตัวไหมจะเริ่มกินอาหารใหม่ ระยะนี้ตัวไหมจะรัดเร็วมาก อาหารที่ให้มามีปริมาณมาก การขยายกระดังเพื่อรองรับตัวไหมจะเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ เพื่อไม่ให้แออัดและรับอาหารเพียงพอกับการเจริญเติบโต หลังจากนั้น 6-7 วัน ตัวไหมจะเริ่มไม่กินอาหาร เรียกว่า นอน 3 เพื่อเริ่มเข้าสู่วัยไหมต่อไป

วัย 4 (นอน 4) ตัวไหมจะเริ่มกินอาหารอีกครั้ง ระยะเวลาผู้เลี้ยงต้องให้อาหารมากเป็นพิเศษและระวังไม่ให้ตัวไหมแออัดกันมากเกินไป ต้องหมั่นดูแลทำความสะอาดหรือกากาภิหม่อนที่เหลือจากการให้อาหารอย่างน้อยวันละครั้ง เมื่อนับจากเริ่มวัยนี้ประมาณ 8-9 วันตัวไหมจะแก่เต็มที่ (สุก) มีสีเหลืองอมส้ม ผู้เลี้ยงจะต้องคอยเก็บใส่จ่อ ใส่ผ้าคลุม เพื่อให้ตัวไหมชักใยเป็นรังไหมได้เต็มที่ เป็นอันสิ้นสุดวงจรชีวิตของตัวไหม

1.3 การสาวไหม หลังจากเก็บตัวไหมแก่ (สุก) ใส่จ่อคลุมด้วยผ้า 2-3 วัน เพื่อให้ตัวไหมชักใยแล้วผู้เลี้ยงจะเก็บรังไหม (ผักหลอก) หรือ "เลาะด้าย" ออกมาทำความสะอาดโดยการดึงเส้นใยหรือสิ่งสกปรกอื่นออกจากรังไหม แล้วนำเรียงกันในภาชนะ (ส่วนมากใช้กระดาษ) เพื่อเตรียมสาวเอาเส้นไหม (เส้นด้าย)

การสาวไหม คือ การนำเอารังไหมไปต้มในน้ำร้อน เพื่อให้เส้นใยดึงออกง่ายการดึงเส้นใยไหม (สาวไหม) ใช้อุปกรณ์สำคัญ คือ หม้อดิน พวงสาว ไม้ตีบ หรือไม้สาวสำหรับกันรังไหมขณะดึงเส้นใย การสาวไหมมี 2 ขั้นตอน คือ

การสาวไหมสืบ ไหมสืบหรือไหมใหญ่ คือไหมชั้นนอกของรังไหมจะเป็นไหมเส้นใหญ่ เนื้อหยาบ สีเหลืองอมส้ม การสาวไหมสืบจะสาวไปจนสังเกตเห็นว่า รังไหมสีจางลงเป็นสีเหลืองอ่อน จึงจะตัดรังไหมมาพักไว้

การสาวไหมน้อย หลังจากสาวไหมสืบออกแล้วก็จะนำรังไหมที่ตัดพักไว้ลงหม้อเพื่อสาวเป็นไหมต่อไปอีก ไหมน้อยจะมีลักษณะเส้นใยสีเหลืองเป็นมันวาว อ่อนนุ่ม ไหมส่วนนี้จะนำไปทอเป็นผ้าหรือของใช้ต่างอื่น

2 ขั้นตอนการเตรียมการทอผ้าไหม

เนื้อผ้าทุกชนิดถ้าสังเกตจะมีเส้นด้าย 2 ลักษณะ คือเส้นยืนและเส้นพุ่ง การทอผ้าไหมก็เช่นกันกับผ้าชนิดอื่น ๆ ดังนั้นก่อนการทอผ้าผู้ผลิตจึงมีการเตรียมเส้นไหมใน 2 ลักษณะคือ

2.1 การเตรียมเส้นไหมพุ่งหรือไหมทอ

เส้นไหมที่ได้จากการสาวเรียกว่า ไหมดิบ มีความกระด้าง ไม้อ่อนตัว และมีลักษณะเป็นเส้นยาวติดต่อกัน ดังนั้นจึงต้องนำมาทำเป็นบอยตามขั้นตอนดังนี้

การเหล่งไหม ไหมที่สาวออกจากผักหลอก (รังไหม) จะยาวเป็นเส้นติดต่อกันยาวไร้ จะนำเส้นไหมนั้นมาเหล่ง เพื่อทำเป็นบอย โดยใช้การกระประมาณด้วยสายตาและจับด้วยมือ บอกความหนาว่าเพียงพอหรือยัง น้ำหนักของเส้นไหมแต่ละบอยประมาณ 2-3 ซีด

การค่องไหม การนำเส้นไหมที่ทำเป็นบอยแล้วมาต้มในน้ำเดือด โดยเติมด่างเพื่อทำให้บอยไหมอ่อนตัวลง หลังจากต้มในน้ำเดือดประมาณ 10 นาที แล้วนำมาบิดพอหมาดผึ่งแดดและสะบัดให้แห้งไหมที่ผ่านการค่องจะนิ่มมันวาวเป็นเงาในตัว

การปั่นหลอด เป็นการนำเอาหมึกที่กวักแล้วปั่น (กรอ) ไล่หลอด หมึกหนึ่งบอยปั่นไล่หลอด ได้ประมาณ 35-40 หลอด โดยเรียงลำดับจากหลอดแรกถึงหลอดสุดท้ายร้อยเป็นสายเรียงลำดับ เพื่อป้องกันการสลับที่และลวดลายจะได้ต่อเนื่องกัน เวลามาใส่กระสวยทอก็ทอจากหลอดแรกถึงหลอดสุดท้าย หมึกหนึ่งบอยทอผ้าได้ยาวประมาณ 180-200 เซนติเมตร

2.2 การเตรียมไหมยืนหรือไหมเครือ

การค้นหูก คือการนำเอาไหมที่เตรียมไว้สำหรับเป็นไหมเครือไปค้นหาให้ได้ความยาวตามที่ต้องการ ไหมหนึ่งเครือทอผ้าได้ 20-30 ผืน (ผืนหนึ่งยาว 180-200 เซนติเมตร)

การย้อมไหมเครือ คือการนำไหมที่ค้นเสร็จเรียบร้อยแล้วไปย้อมสีในน้ำเดือด เหมือนกับการดองไหม สีที่ใช้อยู่กันนั้นจะต้องใช้สีที่กลมกลืนกับสีหมึกที่ใส่สำหรับทอ หรือย้อมให้เป็นสีเดียวกันก็ได้ ส่วนมากชาวบ้านนิยมย้อมด้วยสีดำ เพราะเข้ากับสีหมึกได้ทุกสี เสร็จแล้วนำไปล้างน้ำสะอาดและผึ่งให้แห้ง

การสีบหูก คือการนำเอาไหมเครือที่ย้อมสีแล้วไปต่อเข้ากับหูก คือส่วนที่อยู่ติดกับฟืม ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ใช้สำหรับทอผ้า ทำด้วยไม้ ส่วนประกอบสำคัญก็อย่างหนึ่งคือ เขา หรือตะกอ ทำด้วยด้ายถักเรียงกันแนวไม้ไผ่ที่เหลากลมเรียว เขาหรือตะกอมี่ 2 ชนิด คือ 2 เขา กับ 3 เขา ส่วนของฟืมที่มีด้ายสอดอยู่โดยผู้ทอเหลือไว้จากการทอครั้งที่ผ่านมา เรียกว่า "กกหูก" นำไปต่อไหมเครือวิธีการต่อเรียกว่า สีบหูก

การพันหูก คือการนำไหมเครือที่สีบหูกเรียบร้อยแล้วมาพันเข้ากับไม้กระดานให้เป็นระเบียบ โดยใช้ความละเอียดถี่ถ้วนในการพัน ถ้าเส้นไหมเส้นใดเส้นหนึ่งขาดจะต้องต่อให้เรียบร้อย

3. ขั้นตอนการทอผ้า

ขั้นตอนสุดท้ายของการผลิตเป็นการนำเอาไหมพุ่งมาทอเข้ากับเครือเพื่อให้เกิดเป็นลวดลายจากการมัดหมี่ เครื่องมือที่ใช้ในการทอผ้ามัดหมี่มีดังนี้

3.1 กี่ เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการทอผ้าเป็นผืน มี 2 ชนิด คือ กี่ตั้ง มีลักษณะเป็นโครงไม้ เป็นแบบดั้งเดิมที่ชาวอีสานมาตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์ และปัจจุบันยังนิยมใช้อยู่ เพราะกี่ยุคนี้ใช้ทอผ้าที่มีลวดลายต่าง ๆ ได้ดีกว่าชนิดอื่น ๆ กับกี่ยุคกระตุก เพราะการทอรวดเร็วเกินไปและขาดความประณีต การทอผ้ามัดหมี่จึงใช้กี่ยุคแบบแรกมากกว่า แต่เป็นการทอผ้าพื้นหรือผ้าที่มีลายสลับเป็นทางรูปเหลี่ยมต่าง ๆ จะใช้ทอด้วยกี่ยุคกระตุกเพราะจะทอได้รวดเร็วกว่า อย่างไรก็ตามการใช้กี่ยุคกระตุกของชาวอีสานมีน้อยมาก

3.2 ฟืมทอผ้า เป็นเครื่องมือที่ใช้สำหรับทอผ้า มีลักษณะเป็นกรอบสี่เหลี่ยมผืนผ้าทำด้วยไม้เนื้อแข็ง กว้าง 14-16 เซนติเมตร ยาว 90-105 เซนติเมตร ตรงกลางมีฟันเพื่อสอดเส้นไหมเข้ากับไหมเครือ ฟืมทอผ้ามี 2 ชนิด คือ ฟืมพื้นไม้ เป็นฟืมที่มีฟันทำด้วยไม้ไผ่ซี่เล็ก ๆ กับฟืมพื้นเหล็ก เป็นฟืมที่มีฟัน

ทำด้วยเหล็กสแตนเลส ซึ่งเป็นวิวัฒนาการที่ผู้ทอขึ้นมาเอาเหล็กเข้ามาใช้แทนไม้ ผ้าที่ทอจะเนื้อแน่นและละเอียดมีความหนากว่าพื้พั้นไม้มาก เนื่องจากพื้พั้นเหล็กสามารถจัดพั้นได้ดีและมีจำนวนพั้นมากกว่า แต่ชาวไร่ส่วนใหญ่นิยมพื้พั้นไม้

3.3 เข่าพื้หรือตะกอ เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการทอผ้า ทำด้วยด้ายถักเรียงกับไม้พื้ที่เหลาจนเรียวยาว ให้ได้ขนาดกับความยาวพื้พอดี ถ้าพื้มี 2 เข่า จะเรียกว่า พื้ 2 เข่าหรือ 2 ตะกอ สำหรับทอผ้าธรรมดา (ลายจิด) ถ้าพื้มีตั้งแต่ 3 เข่า จะเรียกว่าพื้ 3 เข่าหรือ 3 ตะกอ สำหรับทอผ้าพิเศษ ส่วนของพื้ที่อยู่ด้านตรงข้ามกับเข่าหรือตะกอ จะมีด้ายหรือไหมทอเป็น "กกหูก" หมายถึง ส่วนที่จะนำไปต่อกับไหมเครือ เพื่อเป็นส่วนประกอบในการทอผ้าที่สำคัญต่อไป

3.4 กระจสวย เป็นเครื่องมือที่บรรจุหลอดไหมพุ่ง เพื่อนำเส้นไหมไปขัดกับไหมเส้นยืน ได้โดยสะดวก ทำด้วยไม้ ยาวประมาณ 1 ฟุต ลักษณะเรียวยาว ตรงกลางมีร่องสำหรับบรรจุหลอดไหมที่ปั่นกรอเส้นไหมมัดหมี่แล้ว เพื่อนำไปทอในไหมเครือ (เส้นยืน) ที่เตรียมไว้

การผลิตผ้าไหมของชาวไร่ในปัจจุบันมีวิธีการและขั้นตอนในการผลิต เช่นเดียวกับการผลิตแบบเลี้ยงตัวเองซึ่งชาวไร่ไม่นิยมผลิตผ้าไหมมากนัก ซึ่งคิดกับผ้าฝ้ายที่ชาวไร่นิยมผลิตขึ้นใช้มากกว่า

ลายผ้าของชาวไร่

ผ้าชาวไร่มีทั้งผ้าไหมและผ้าฝ้ายแต่ส่วนใหญ่นิยมผ้าฝ้ายลายผ้าที่ปรากฏนับตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน อาจแบ่งกลุ่มแม่ลายออกเป็น 4 ลักษณะดังนี้

1. ลายที่ได้จากธรรมชาติ
2. ลายที่ได้จากอิทธิพลของศาสนา
3. ลายที่ได้จากรูปแบบทางเรขาคณิต
4. ลายผสม

1. ลายที่ได้จากธรรมชาติ

แบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ

1.1 ลายที่เกิดจากสัตว์ ลายที่ได้แนวความคิดมาจากสัตว์ส่วนมากจะเป็นสัตว์ที่พบเห็นได้ในสิ่งแวดล้อมที่ผูกพันในชีวิตประจำวันของชาวไร่ เช่น ลายแมงมุม ลายเขี้ยวควาย (พั้นควาย) ลายเขี้ยวหมาตาย (พั้นของหมาที่ตาย) ลายเขี้ยวปลา (พั้นของปลา), ลายงูลอย, ลายช้าง, ลายม้า, เป็นต้น

1.2 ลายที่เกิดจากพืช ลายที่ได้แนวคิดจากพืชก็เป็นการลอกเลียนแบบพืชที่อยู่ใกล้ตัว พืชเหล่านั้น มีบางส่วนที่มีความสวยงาม จนสามารถนำมาเป็นต้นแบบในการสร้างเป็นลวดลายผ้าได้เช่น ลายดอกผักแว่น ลายหมากจับ, ลายกาบบัว, ลายดอกเป้ง, ลายดอกบัว, ลายดอกพระบ๊อด เป็นต้น

2. ลายที่ได้จากอิทธิพลของศาสนา

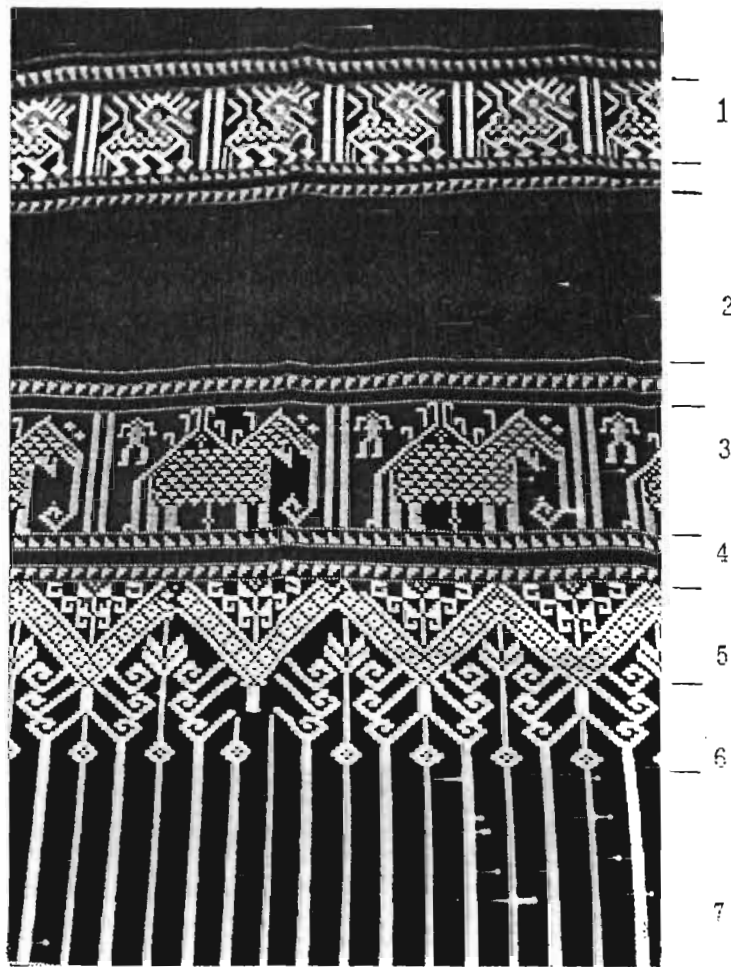
ชาวโรสับถือนับถือศาสนาพุทธตั้งแต่ครั้งสมัยใด ยังไม่มีหลักฐานที่แน่ชัดแต่จากการสัมภาษณ์พอจะทราบว่าชาวโรสับได้มีการนับถือศาสนาพุทธในดินแดนภาคอีสานมาแล้วไม่น้อยกว่า 100 ปีที่ผ่านมา พุทธศาสนาได้มีอิทธิพลต่อการทอผ้า และลายผ้าของชาวโรสับเป็นอย่างมากเพราะชาวโรสับมีความผูกพันและศรัทธาในศาสนาพุทธอย่างแน่นแฟ้น ผ้าและลายผ้าต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธจึงถูกสร้างขึ้นด้วยความปราณีต บรรจง เพื่อนำไปถวายพระด้วยความเลื่อมใสศรัทธา หวังในผลบุญของโลกหน้า ลายผ้าที่ปรากฏจะเป็นลวดลายที่เกี่ยวข้องกับสัตว์สิ่งของที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เช่น ลายหมี่นาค, ลายนาคอุ้มลูก, ลายสิงห์, ลายหงส์ และลายปราสาท

3. ลายที่ได้จากรูปแบบทางเรขาคณิต

เป็นลวดลายที่ชาวโรสับประดิษฐ์ขึ้นจากรูปทรงเรขาคณิตบางส่วนได้จากการดัดแปลงจากเครื่องมือเครื่องใช้ภายในครัวเรือน เช่น ลายขอ ได้ดัดแปลงจากจิตนาการของเครื่องใช้ที่เรียกว่า "ไม้คั้นขอ" (ไม้ที่ทำขึ้นให้ปลายไม่มีขอเกี่ยวใช้สำหรับเกี่ยวภาชนะหย่อนลงไปตักน้ำในบ่อ) ลายอื่น ๆ เช่น ลายตาฟากกลาง (ลายตาหมากรุก) ลายขอคอดเคี้ยว ลายขอเลื้อย, ลายหมี่กาบ, ลายกาบขีด, ลายช่อ, ลายแจ้วหวี (พันหวี), ลายขนมเบ็ยกบูน เป็นต้น

4. ลายผสม

เป็นลายที่ชาวโรสับได้นำลวดลายต่าง ๆ มาผสมกันเพื่อให้ผ้าที่ทอออกมาที่ลวดลายสลับซับซ้อนและสวยงาม ที่ปรากฏชัดเจน คือ ผ้าเบี่ยง และผ้าจิ้น เช่น ลายสลับสี, ลายดอกขอ (ใช้ลายขอผสมกับลายดอกเป้า) ลายสังขลุย (ใช้ลายขลุยผสมกับดอกเป้า) เป็นต้น

ภาพที่ 22 ฉายผ้าที่เห็นลายเกี่ยวกับความเชื่อ

- หมายเลข 1 ฉาย สิงห์
 หมายเลข 2 ฉาย นาค (ภายในเป็นลายดอกทศ)
 หมายเลข 3 ฉาย ช้างและลายคน
 หมายเลข 4 ฉาย เขี้ยวควาย (พันควาย)
 หมายเลข 5 ฉาย งูลอย
 หมายเลข 6 ฉาย ดอกทศ
 หมายเลข 7 ฉาย ห่อ

ความเชื่อในการใช้ผ้า

ชาวไร่มีความผูกพันกับการผลิตผ้ามาตั้งแต่ครั้งโบราณ เนื่องจากเพราะความจำเป็นที่ต้องใช้เสื้อผ้าในชีวิตประจำวันที่เป็นความจำเป็นพื้นฐานหรือที่เรียกว่าปัจจัย 4 แล้ว ยังมีขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวไร่บางอย่างที่มีส่วนบังคับหรือกำหนดให้หนุ่มสาวชาวไร่ต้องเรียนรู้การสร้างเครื่องมือ เครื่องใช้ในการทอผ้ากรรมวิธีในการทอผ้าแบบต่าง ๆ อย่างถ่องแท้จากพ่อแม่หรือบรรพบุรุษของตน

ความจำเป็นในการเรียนรู้ดังกล่าว นับว่ามีความสำคัญมากเพราะก่อนที่หนุ่มสาวจะสร้างครอบครัวหรือแต่งงานชาวไร่โบราณมีประเพณีที่กำหนดให้บางครั้งคู่บ่าวสาวต้องพากันหนีไปสร้างครอบครัวยังถิ่นอื่น โดยมีทรัพย์สินติดตัวไปเพียงเล็กน้อย แม้สภาพความเป็นจริงจะไม่เป็นเช่นนั้นทุกกรณีแต่เมื่อเริ่มเป็นสาวหญิงชาวไร่ที่เป็นกุลสตรีต้องเรียนรู้เรื่องผ้าตั้งแต่การปลูก การทอ การย้อม และการตัดเย็บเสื้อผ้าเพื่อเป็นเครื่องนุ่งห่มสำหรับตนเองลูกน้อยและสามี นอกจากนี้ยังต้องเตรียมผ้าชนิดต่าง ๆ เพื่อกลับมาขอขมา (สะมา) ญาติผู้ใหญ่ทั้งของฝ่ายตนและฝ่ายสามี นอกจากนี้ยังต้องเตรียมผ้าหรือด้ายเพื่อใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ ตามความเชื่อเรื่องผีและศาสนาพุทธ ในส่วนของหนุ่มชาวไร่ที่ดี ต้องเรียนรู้ในการทำมาหากินโดยเฉพาะการสร้างเครื่องมือในการทอผ้า เพื่อมอบให้กับภรรยาได้ใช้ทอผ้าในขณะที่มีการสร้างฐานะใหม่เมื่อแต่งงาน ดังนั้นจะเห็นว่าชาวไร่มีความผูกพันกับการทอผ้าใช้เองเป็นอย่างมาก เพราะเกี่ยวเนื่องด้วยประเพณีมาแต่โบราณ แม้ว่าปัจจุบันประเพณีดังกล่าวจะลดความเข้มข้นลงแล้วก็ตามการใช้ผ้าของชาวไร่ความจริงแล้ว เริ่มใช้ตั้งแต่เป็นวัตถุดิบที่ยังมิได้เป็นผืนผ้า กล่าวคือ ถ้าเป็นผ้าไหมก็จะเริ่มใช้ตั้งแต่การเป็นรังไหม เส้นไหมจนกระทั่งเป็นผืนผ้า ถ้าเป็นผ้าฝ้ายก็จะเริ่มใช้ตั้งแต่การเป็นดอกฝ้าย บุกฝ้าย เส้นฝ้าย เรื่อยมาจนเป็นผ้าฝ้ายตามลำดับ การใช้ในลักษณะดังกล่าว ส่วนใหญ่จะใช้ในพิธีกรรม ที่ชาวไร่นับถือทั้งที่เป็นความเชื่อเกี่ยวกับผีและพุทธ รวมทั้งการใช้ผ้าในชีวิตประจำวัน

การใช้ผ้าของชาวไร่แบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

1. การใช้ผ้าเป็นเครื่องนุ่งห่มในชีวิตประจำวัน
2. การใช้ผ้าในพิธีกรรม

การใช้ผ้าเป็นเครื่องนุ่งห่มในชีวิตประจำวัน

การใช้ผ้าของชาวไร่ในชีวิตประจำวันที่ใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มจะแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ เครื่องนุ่งห่มสำหรับชาย และเครื่องนุ่งห่มสำหรับหญิง ซึ่งมีความแตกต่างกันทั้งเนื้อผ้า ลวดลาย และชื่อเรียก โดยจะกล่าวถึงรายละเอียดของแต่ละประเภท ดังนี้

1. เครื่องนุ่งห่มสำหรับผู้ชายได้แก่

1.1 ฟ้านุ่งหรือ ผ้าโสร่ง ใช้นุ่งแทนกางเกง มีทั้งผ้าฝ้ายและผ้าไหม ถ้าเป็นผ้ารุ่นเก่า ส่วนใหญ่จะย้อมสีที่ได้จากธรรมชาติ แต่ถ้าเป็นผ้ารุ่นใหม่มักย้อมสีเคมีที่ซื้อจากตลาด การใช้สีส่วนมากจะไม่ฉูดฉาด ลวดลายเป็นตาหมากรุก ขนาดของผ้ากว้างประมาณ 1 เมตร ยาวประมาณ 2 เมตร ถ้าเป็นผ้าไหมมักใช้นุ่งเพื่อเข้าร่วมในงานบุญหรือพิธีกรรมที่สำคัญ แต่ถ้าเป็นผ้าเก่าก็นุ่งในชีวิตประจำวันทั่วไป ส่วนใหญ่นิยมใช้ในกลุ่มผู้ชายที่แต่งงานแล้วหรือวัยกลางคน ส่วนวัยหนุ่มไม่นิยมใช้

1.2 กางเกงขาก๊วย เป็นกางเกงหลวมชายาว ทำด้วยผ้าฝ้ายย้อมด้วยสีคราม, ดำและสีขาว (สีของฝ้าย) ไม่มีลวดลาย เวลานุ่งใช้ชีวิตเห็นหัวผ้าที่บนเอว ใช้นุ่งในชีวิตประจำวันและทำงานทั่วไปในหมู่บ้าน โดยชาวอีสานนิยมสวมใส่กันทั่วไป เพราะเชื่อว่าไม่มีมดต่อย ในสังคมถ้าเป็นผ้าไหมชายชาวอีสานจะนิยมสวมใส่เพื่อไปทำบุญหรืองานเทศกาลที่สำคัญ มักนิยมสวมเข้าชุดกับเสื้อแขนยาว มีผ้าเบี่ยงคาดเอวหรือพาดบ่า แต่กางเกงขาก๊วยนี้ ส่วนมากนิยมใส่เฉพาะชายที่แต่งงานแล้ว จนถึงวัยแก่ส่วนหนุ่ม ๆ ไม่ค่อยนิยม

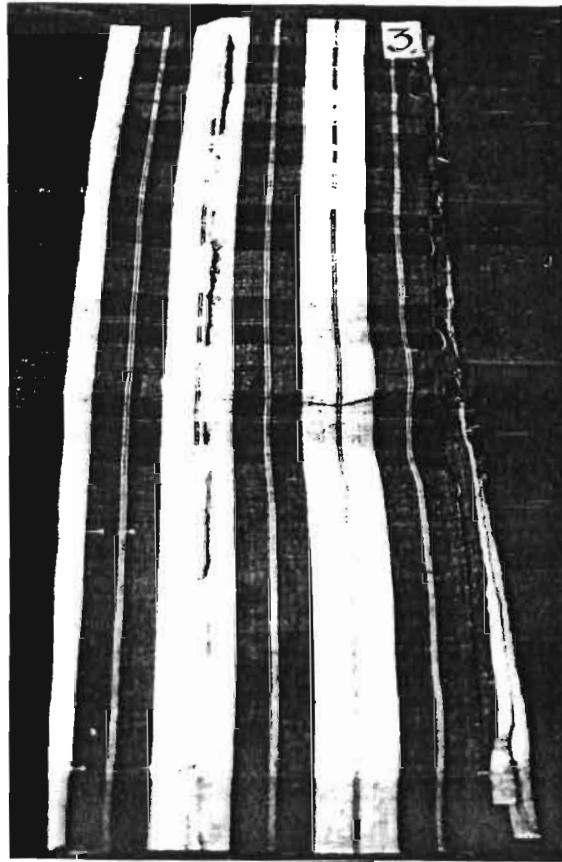
อย่างไรก็ตาม ในสมัยเมื่อประมาณ 50 ปี ที่ผ่านมา ชายหนุ่มชาวอีสานนิยมนุ่งกางเกงผ้าฝ้ายชนิดนี้ โดยนิยมสีขาว เข้าชุดกับ เสื้อผ้าสีขาวแขนยาวผ่าอก มีเม็ดคุมเรียงกันลงมา คาดเข็มขัด ทำด้วยหนังควายสีดำ (มะแหว อังกัล) สวมรองเท้าทำด้วยหนังควาย (เก็บกัลจาเรียก) ไม่ท้าววยผม ซึ่งการแต่งกายแบบนี้แต่งเพื่อเข้าร่วมงานบุญหรืองานพิธีกรรมที่สำคัญ เพราะเชื่อว่าเป็นลักษณะของคนชั้นสูงและเป็นผู้มีรสนิยม

1.3 กางเกงขาสั้น เป็นกางเกงหลวมคล้ายกางเกงขายาวทำด้วยผ้าฝ้าย กางเกงนี้ขาจะสั้นคือมีความยาวเลยหัวเข่าเล็กน้อย มีทั้งสีคราม สีดำ และสีขาว นิยมนุ่งทำงานในหมู่บ้านและใส่เป็นเครื่องนุ่งห่มในชีวิตประจำวันโดยเฉพาะผู้ชายวัยกลางคนถึงวัยแก่

1.4 กางเกงข้านิน เป็นกางเกงหลวมขาสั้น ที่ทำด้วยผ้าฝ้าย ปกติจะไม่ย้อมสี คือมีสีขาวซึ่งเป็นสีของฝ้าย ลักษณะกางเกงจะมีหูรัดเพื่อรัดกระชับที่บนเอว ใช้เป็นกางเกงข้านินที่คนแก่ชาวอีสานนิยมใช้ มีความเชื่อว่าการสวมใส่ชุดข้านินจะทำให้การสวมกางเกงมีความเรียบร้อยและสุขภาพ นอกจากนี้ยังเป็นการขับเหงื่อไคลของร่างกายอีกด้วย

1.5 ฟ้านุ่งโจงกระเบนหรือผ้าหาง (จะลายกลีอก) เป็นผ้าโบราณที่มีสีพื้นเป็นสีทึบ เช่น คราม ดำ น้ำตาลเข้ม ลักษณะผ้าเป็นผ้าไหม ที่มีความกว้างประมาณ 1 เมตร ความยาวประมาณ 4 เมตร ใช้นุ่งสอดเตี่ยวเป็นโจงกระเบน เข้าชุดกับเสื้อฝ้ายขาวแขนยาว ใช้นุ่งเมื่อมีงานหรือธุระพิเศษ เช่น เข้าไปติดต่อราชการ, ไปเยี่ยมญาติต่างถิ่น และไปในงานบุญเทศกาลต่าง ๆ เพราะเชื่อว่าเป็นผ้าชั้นสูงที่คนในวัยกลางคน (ที่แต่งงานแล้ว) จนถึงคนแก่นิยมใช้เมื่อประมาณ 50 ปีที่ผ่านมา ปัจจุบันไม่ปรากฏว่ามีการใช้ผ้าชนิดนี้

1.6 ผ้าขาวม้า มีทั้งผ้าฝ้ายและผ้าไหม แต่ชาวอีสานส่วนใหญ่นิยมผ้าฝ้าย ลักษณะผ้ามีความกว้างประมาณ 80 เซนติเมตร ยาวประมาณ 2 เมตร ลายเป็นลายหมากรุก ใช้สีขาวสลับกับสีเข้ม ส่วนมากนิยมสีขาว-ดำ, ขาว-แดง เป็นผ้าที่ใช้ได้สารพัดประโยชน์ เช่น คาดเอวเพื่อรัดกางเกงมิให้หลุด, กั้นแดดกันฝน, เช็ดหน้า-เช็ดตัว, ทำอู่ให้เด็กนอน, ห่อหรือสะพายสิ่งของนุ่งแทนกางเกงเพื่อทำงานในหมู่บ้าน, ฯลฯ ชาวชาวอีสานแทบทุกวัยรู้จักใช้ผ้าขาวม้าเป็นอย่างดีและ

ภาพที่ 23 ผ้าขาวม้า

ภาพที่ 24 ผ้าเบี่ยง

เชื่อว่าเป็นสิ่งธรรมดาที่สังคมชาวรัสเซียทั่วไปใช้ในชีวิตประจำวัน

1.7 ผ้าเบี่ยง เป็นผ้าฝ้ายที่มีขนาดกว้างประมาณ 50 เซนติเมตร ยาวประมาณ 160 เซนติเมตร ทอด้วยเทคนิคการทอที่เรียกว่า "จิด" และ "เกียบ" ถือว่าเป็นผ้าที่สวยงามที่คนชั้นสูงนิยมมาใช้ ชายชาวรัสเซียใช้ผ้าเบี่ยงเพื่อคาดบันเอวหรือพาดบ่า เพื่อประกอบชุดสวยงามในงานเทศกาลสำคัญ หรือใช้รพกศีรษะเพื่อร่วมงานบุญหรือพิธีกรรมบางอย่าง เพราะเชื่อว่าการแต่งกายในลักษณะดังกล่าวเป็นการแต่งกายที่สวยงามและให้เกียรติแก่งานเทศกาลหรือพิธีกรรม

1.8 เสื้อ ชายชาวรัสเซียใส่เสื้อสกีหรือค้ำ หรือชาว มีลักษณะเป็นผ้าฝ้าย ถ้าเป็นสมัยโบราณ จะเป็นเสื้อฝ้ายแขนยาวสีขาวเป็นส่วนมาก แต่ปัจจุบันนิยมสกีหรือค้ำ ไม่มีลวดลาย มีทั้งแขนสั้นและแขนยาว ลักษณะเสื้อเป็นเสื้อคอกลมผ่าอกมีกระดุมเรียงต่อกันลงมาไม่นิยมประดับด้วยด้ายแดง นิยมใส่ทั้งชายหนุ่มจนถึงคนแก่ เชื่อว่าเป็นชุดสุภาพที่ชายชาวรัสเซียใส่ในชีวิตประจำวัน

2. เครื่องนุ่งห่มสำหรับผู้หญิง มีดังต่อไปนี้

2.1 ผ้าชีนหรือผ้าถุง (เช็น) มีทั้งผ้าไหมและผ้าฝ้าย ในยามปกติอยู่กับบ้านและทำงานในหมู่บ้าน หญิงชาวรัสเซียจะสวมชีนที่ทำด้วยผ้าฝ้ายมัดหมี่ ต่อหัวชีน (ปะล่อเช็น) ถ้าเป็นหญิงสาวไม่นิยมต่อตีนชีน (ตะลิ่งเช็น) แต่ถ้า เป็นหญิงที่แต่งงานแล้วจนถึงวัยแก่จะนิยมมาชีนที่ต่อตีนชีน (ตะลิ่งเช็น) หญิงชาวรัสเซียทอขึ้นด้วยความปราณีตบรรจงโดยทอแบบจิดและทอแบบเกียบเพื่อนำมาประดับกับผ้าชีนให้สวยงามกลมกลืนและมีสัดส่วนที่เป็นจุดศูนย์ถ่วงในลักษณะของความสมดุลย์ เป็นความรู้สึกทางศิลปะและเป็นภูมิปัญญาของชาวรัสเซียอีกด้านหนึ่ง

หัวชีน (ปะล่อเช็น) เป็นผ้าลายคันธรรมดา หัวชีนเป็นส่วนที่สร้างความสมดุลย์ทางด้านศิลปะ คือมีตีนชีนแล้วถ่วงดุลย์ด้วยหัวชีน ประโยชน์ที่สำคัญได้แก่ การทอหน้าที่เหน็บรัดผ้าชีนให้ติดแน่นกับบันเอวของผู้สวมใส่ อดยรักษาส่วนที่เป็นลวดลายของผ้าชีนส่วนใหญ่เอาไว้ในส่วนของผ้าชีนไหม หญิงชาวรัสเซียจะให้ความสำคัญมาก การนำออกมาใช้ก็ต่อเมื่อมีงานสำคัญ เช่น การต้อนรับเจ้านายหรือชนชั้นปกครอง การเข้าร่วมพิธีการที่สำคัญ เช่น งานบุญต่าง ๆ ลวดลายของผ้าไหมได้จากเทคนิคการมัดหมี่ที่สวยงาม การใช้ผ้าไหมในการนุ่งห่มจะบอกถึงฐานะและรสนิยมของผู้สวมใส่ อย่างไรก็ตามผ้าชีนไหมส่วนใหญ่หญิงชาวรัสเซียทุกวัยนิยมต่อหัวชีนและตีนชีน มีเพียงส่วนน้อย ในปัจจุบันที่หญิงสาวชาวรัสเซียไม่นุ่งผ้าชีนไหมที่ไม่ต่อตีนชีน

ภูมิปัญญาของหญิงชาวรัสเซียในสมัยก่อน ที่รู้จักการใช้ผ้าชีนให้เกิดประโยชน์สูงสุดอีกอย่างหนึ่งก็คือ การใช้ผ้าชีนในขณะที่มีรอบเดือน หญิงชาวรัสเซียจะใช้ผ้าชีน 1 ผืน นุ่งชั้นในสุด ในลักษณะสอดเดี่ยวอย่างมั่นคงและแน่นหนา เพื่อป้องกันมิให้เลือดของรอบเดือนซึมผ่านออกมาได้ ผ้าที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นชีนผ้าฝ้าย ส่วนชั้นนอกจะสวมผ้าชีนทับลงไปอีก 2 หรือ 3 ผืน เพื่อให้มั่นใจว่าเลือดของรอบเดือนนั้นจะไม่ซึมผ่านออกมา หญิงชาวรัสเซียมีความเชื่อว่าการปรากฏร่องรอยของคราบเลือดต่อสาธารณชนในขณะที่มีรอบเดือน เป็นสิ่งที่ไม่สุภาพและน่าอับอาย จึงต้องใช้ผ้าชีนด้วยความระมัดระวัง และพิถีพิถันในขณะเดียวกันก็พยายามเก็บตัวอยู่แต่ในบ้านไม่เดินทางไปไหนมาไหนในช่วงระยะเวลาที่มีรอบเดือน

2.2 เสื้อ ส่วนใหญ่เป็นเสื้อผ้าฝ้าย เสื้อไหมมีน้อย ลักษณะเสื้อสีดำนแขนกระบอก (แขนสามส่วน) ผ่าอกขลิบแดง ติดกระดุมทำด้วยเงินหรือเหรียญอื่น ๆ แหวกชายเสื้อประดับด้วยด้าย

สีแดงข้างละ 2-3 เส้น ไม่มีกระเปาะ ส่วนเสื่ออีกชนิดหนึ่ง มีสีดำหรือคราม ผ่าอก ไม่มีรังคุด แต่ใช้ด้ายแดงพื้นแล้วเย็บเป็นรังคุด ติดต่อกันลงไปโดยมากหญิงสาวชาวไร่ชาวนิยมใช้ ส่วนหญิงที่แต่งงานแล้ว ไม่นิยมมีด้ายแดงหรือขลิบแดงประดับเสื้อการแต่งกายในลักษณะนี้เพราะเชื่อว่าเป็นชุดที่สวยงามและทันสมัยในสังคมไร่ยุคนั้น

อย่างไรก็ตามการประดับเสื้อด้วยขลิบแดงและด้ายแดงของหญิงชาวไร่เริ่มลดความนิยมลง เมื่อประมาณกว่า 30 ปีมาแล้ว เพราะความเจริญได้เข้าสู่สังคมชาวไร่ชาวนาปัจจุบันเสื้อของหญิงชาวไร่เหลือเพียงเสื้อแขนกระบอกสีดำเท่านั้น เสื้อที่มีการตกแต่งด้วยด้ายแดง หรือขลิบแดงแทบจะหาดูไม่ได้เลยในชีวิตประจำวัน

2.3 ผ้าเป็ยงเป็นผ้าชนิดเดียวกันกับที่ผู้ชายใช้ ผู้หญิงจะใช้ผ้านี้เป็ยงผ่านลำตัวไปพาดที่ไหล่ซ้าย ทั้งชายลงทั้งด้านหน้าและด้านหลังเพื่อประกอบกับชุดสวยงามที่สวมใส่เตรียมไปร่วมงานพิธีหรือเทศกาลบุญที่สำคัญ ในสมัยก่อนผ้าเป็ยงนี้หญิงชาวไร่ชาวนานิยมนำมาประกอบชุดเสื้อผ้าที่สวยงามโดยใช้ผ้าเป็ยงรัดตรงบริเวณอกแล้วม้วนสอดเหนือไหล่แนบไว้บริเวณใต้รักแร้ของแขนด้านซ้าย แล้วปล่อยชายผ้าทั้งสองข้างลงมาข้างลำตัวด้านซ้าย เพื่อความสวยงาม และเชื่อว่าเป็นการให้เกียรติแก่เจ้าภาพหรือพิธีกรรมนั้น ๆ แต่ปัจจุบันไม่ปรากฏว่ามีให้เห็นการตกแต่งดังกล่าว

2.4 ผ้าเช็ดหน้า (ผ้าแพรมน) หญิงสาวชาวไร่จะทอผ้าเช็ดหน้าไว้ใช้ ส่วนใหญ่เป็นผ้าฝ้ายมากกว่าผ้าไหม ลวดลายต่าง ๆ ไม่จำกัด มีทั้งปราณีตและไม่มีความประณีต ถ้าทำขึ้นเพื่อฝากขายคนรักก็มักจะมีลวดลายมาก เพราะเชื่อว่าจะสามารถผูกใจคนรักได้ หญิงแก่ชาวไร่สมัยก่อนใช้ผ้าเช็ดหน้า (ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสีขาว) ห่อจับหมากแล้วนำไปพันไว้ตรงเกล้ามวยผม ซึ่งนอกจากจะเป็นเครื่องประดับที่มวยผมแล้วยังเป็นการเก็บรักษาจับหมากเพื่อนำมาเคี้ยวในยามต้องการ แต่หญิงสาวไม่นิยมใช้ผ้ามัดมวยผม

3. ผ้าในชีวิตประจำวันอื่น ๆ เช่นผ้าทอหมอน, ผ้าผูก และผ้าห่ม

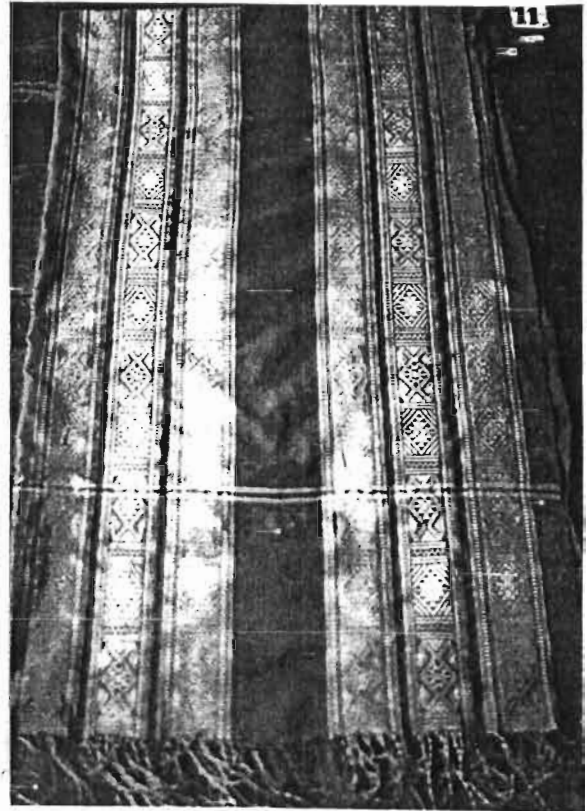
3.1 ผ้าทอหมอน ชาวไร่ นอกจากจะทอหมอนขึ้นมาเพื่อใช้ในการหนุนนอนแล้วยังใช้หมอนในพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น เป็นเครื่องขอขมา (สะมา) ถวายทาน และให้เป็นของที่ระลึก ผ้าที่ใช้ทอหมอนส่วนใหญ่จะเป็นผ้าฝ้าย ลายที่ใช้ก็เป็นลายขีด จึงเรียกว่า "หมอนขีด" นอกจากนี้ก็มีหมอนสามเหลี่ยมที่ใช้ผ้าขิดในการทำเช่นเดียวกัน หมอนนอกจากจะใช้ประโยชน์ดังกล่าวมาแล้ว ชาวไร่ยังเชื่อว่า ครัวเรือนที่มีหมอนลายสวยงามจำนวนมาก ๆ ถือว่าเป็นครัวเรือนที่มีฐานะดี มีความสามารถในการทอผ้า จัดอยู่ในกลุ่มสังคมชั้นสูง ถ้าหมอนนั้นถูกผลิตโดยหญิงสาวก็ถือว่าหญิงสาวนั้นมีคุณสมบัติการเป็นกุลสตรีของชาวไร่

3.2 ผ้าทอผูก (ผ้าทอที่นอน) ส่วนใหญ่เป็นผ้าฝ้ายที่ทอขึ้นมาเป็นผ้าพื้นสีต่าง ๆ มีทั้งผูกที่มีขนาดใหญ่และหนานอนได้ 2 คน โดยฝ่ายหญิงจะทำขึ้นในพิธีแต่งงาน หรือครัวเรือนปกติ ทำขึ้นใช้ในชีวิตประจำวันและอีกชนิดหนึ่งเป็นผูกขนาดเล็กใช้นอนเดี่ยว นอกจากนี้ยังใช้เป็นเครื่องถวายพระพุทธรูป หรือใช้เป็นเครื่องขอขมา (สะมา) เช่นเดียวกับหมอน สังคมไร่เชื่อว่าหญิงสาวที่สามารถทอผูกได้สวยงามเป็นหญิงสาวที่มีคุณสมบัติผู้ดี

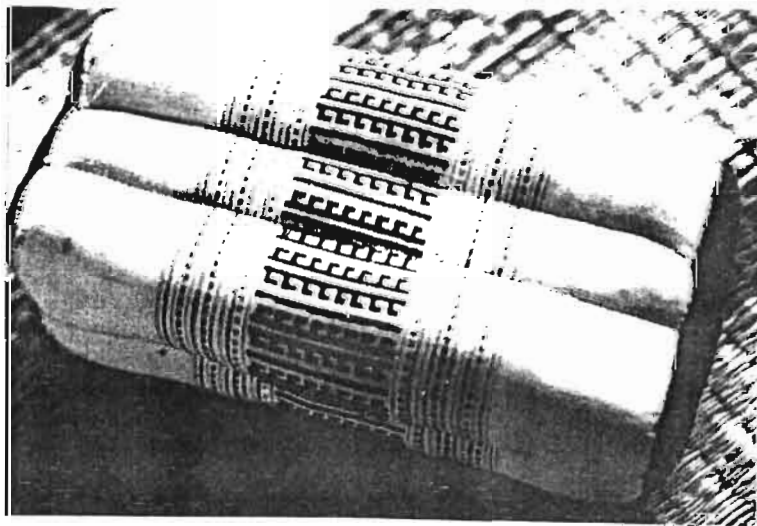
3.3 ผ้าห่ม ส่วนใหญ่เป็นผ้าฝ้าย ใช้เทคนิคการทอมีทั้งแบบขีด, เก็บ, และ

ภาพที่ 25 ผ้าซิ่น (ผ้าถุง)

ภาพที่ 26 ผ้าห่ม

ภาพที่ 27 หมอนหนุนทำจากผ้าลายมัด

การทอสีพื้นธรรมดา นอกจากใช้สำหรับหมอนแล้ว ยังได้ประโยชน์ด้านอื่น ๆ เช่น เป็นของเพื่อขอมาถวายพระและใช้กันห้องหรือผนังในงานพิธีต่าง ๆ ผู้หญิงที่สามารถทอผ้าชนิดนี้ได้ถือได้ว่าเป็นผู้ที่มีความสามารถและเป็นที่ยอมรับของชาวไร่ทั่วไป

กล่าวโดยสรุป การทอผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวันของชาวไร่ถือได้ว่าเป็นหน้าที่สำคัญโดยเฉพาะผู้หญิงที่ต้องเริ่มเรียนรู้เมื่อเริ่มเข้าสู่วัยหนุ่มสาว หญิงสาวชาวไร่ที่มีความรู้ความสามารถ มีฝีมือในการทอผ้าถือว่าเป็นกุลสตรี เป็นผู้ที่มีการตีสมควรได้รับการยกย่องในวงสังคม และเป็นที่มาของบงกชคนหนุ่มที่จะมาขอแต่งงานด้วย ส่วนชายหนุ่มที่ดี ได้แก่ชายหนุ่มที่มีความขยันขันแข็งในการทำงาน มีฝีมือในการทำเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ในการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะเครื่องมือเบื้องต้นในการทอผ้า เพราะชาวไร่ตั้งแต่อดีตเป็นต้นมาต้องผลิตผ้าขึ้นใช้เอง ในชีวิตประจำวันจึงต้องเรียนรู้วิธีการทอผ้าดังกล่าวจากบรรพบุรุษของตนสืบต่อกันมา แม้ปัจจุบันนี้จะลดลงบ้างเพราะอิทธิพลของความเจริญของบ้านเมือง แต่ก็ยังมีการทอผ้าขึ้นใช้เองของสังคมชาวไร่ปรากฏให้เห็นอยู่ทั่วไป

การใช้ผ้าในพิธีกรรม

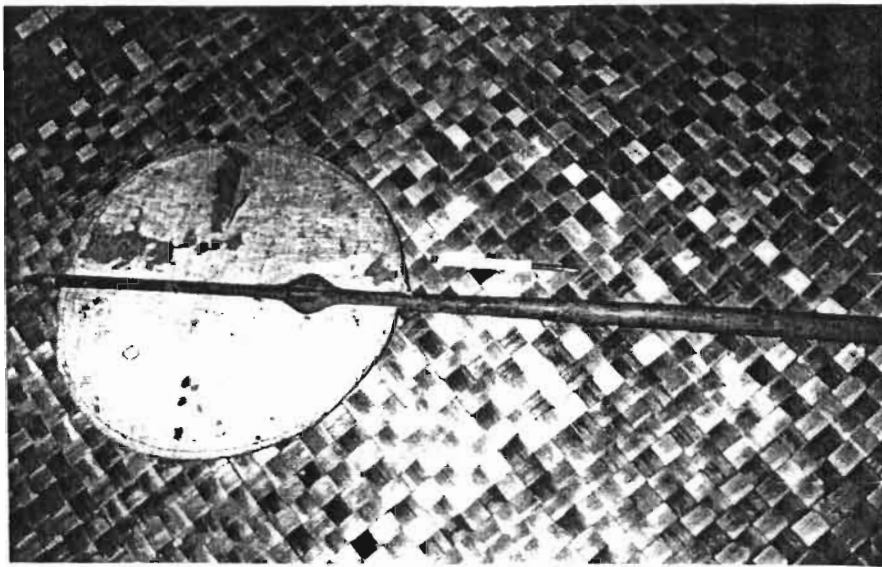
ชาวไร่ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความเชื่อและพิธีกรรมหลายอย่าง เพราะมีการนับถือผี ในขณะที่เดียวกันก็มีการนับถือศาสนาพุทธควบคู่ไปด้วย นอกจากนี้ยังมีประเพณีอื่น ๆ ที่เป็นศิริมงคลอีกหลายอย่าง ซึ่งในแต่ละพิธีเหล่านั้น จะมีการใช้ผ้าเพื่อประกอบในพิธีกรรมมากมายหลายชนิด พอจะแยกกล่าวเป็นสังเขปดังนี้

1. การใช้ผ้าในพิธีกรรมทางศาสนาพุทธ

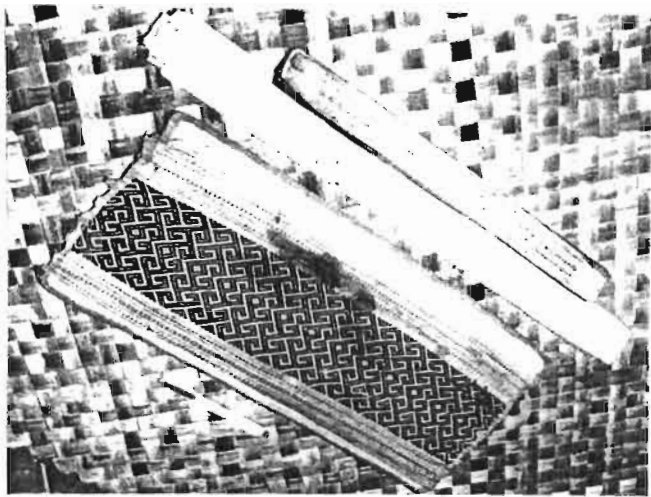
พิธีกรรมโดยทั่วไปทางพุทธศาสนาของชาวไร่ ก็คล้ายกับกลุ่มชนชาวอีสานที่นับถือพุทธศาสนา คือมีประเพณี 12 เดือน จะแตกต่างกันอยู่บ้างก็เป็นรายละเอียดปลีกย่อยเพียงเล็กน้อย แต่ในส่วนของการใช้ผ้าที่น่าสนใจมีดังนี้

1.1 ผ้าที่ใช้กับการบวชนาค การแต่งตัวในการบวชนาคของชาวไร่จะแตกต่างจากนาคทั่วไปของภาคอีสานคือนาคชาวไร่โกนหัว สวมเสื้อแขนสั้นสีขาว นุ่งผ้าโสร่งยาวลายขวาง เอาเสื้อเข้าข้างในมัดบันเอวทับหัวโสร่งด้วยผ้าเบี่ยงผืนหนึ่ง นอกจากนี้ยังใช้ผ้าเบี่ยง 2 ผืน ผืนที่ 1 ใช้พาดไหล่ซ้ายผ่านลำตัวแล้วเอาปลายผ้าทั้งสองมากัดเย็บติดกันไว้ ข้างเอวด้านขวาอีกผืนหนึ่งพาดไหล่ขวาแล้วเย็บปลายผ้าทั้งสองติดกันข้างเอวด้านซ้าย ที่ศีรษะของนาคจะสวมหมวกที่ชาวไร่เรียกว่า "น็อก"²¹ มีลักษณะเป็นหมวกสีแดงแถบน้ำเงินมีกลีบคล้ายกลีบดอกบัวมีลวดลายสวยงาม การแต่งกายในลักษณะนี้ชาวไร่เชื่อว่าถูกต้องตามประเพณีมีผลทำให้จิตใจของผู้ที่จะบวชใสสะอาดผุดผ่องเพื่อเตรียมเข้าสู่เพศบรรพชิตต่อไป

1.2 ผ้าที่ใช้เป็นชุดแต่งกายของพระ ในสมัยอดีตชาวไร่จะทอผ้าสำหรับพระโดยเฉพาะ

ภาพที่ 28 ผ้าขาวที่ใช้ห่อตาละบัด

ภาพที่ 29 ผ้าห่อใบลาน

ภาพที่ 30 ชุดบวชนาคของชาวลี

สบง, จีวร และยามซึ่งส่วนใหญ่ทำจากผ้าฝ้ายย้อมด้วยเข นอกจากนี้ ยังมีผ้าอาบน้ำฝน ก็เป็นผ้าฝ้ายเช่นกันย้อมด้วยขมิ้น รดย่น้ำฝ้านั้นมาถวายพระในโอกาสต่าง ๆ ด้วยความเลื่อมใสศรัทธา เพื่อให้ได้บุญกุศล แต่ในปัจจุบัณมีบางส่วนได้ซื้อผ้าชนิดดังกล่าวจากตลาดเพื่อนำไปถวายพระ

1.3 ผ้าถวายพระในงานบุญต่าง ๆ ชาวโรฮีนจาที่มีการจัดงานบุญประเพณีในเดือนต่าง ๆ ในแต่ละรอบปี เช่นบุญอุฐิน, บุญผ้าป่า ฯลฯ ชาวโรฮีนจาที่เลื่อมใสศรัทธาจะถวายผ้าแก่พระ เช่น สบง, จีวร, ผ้าห่ม ฯลฯ นอกจากนี้ในพิธีศพ และพิธีทำบุญอุทิศส่วนกุศลหาผู้ตาย เจ้าภาพจะถวายผ้าแก่พระสงฆ์ เช่น ไรสรัง, กางเกง และเสื้อผู้ชาย, ผ้าจีนและเสื้อผู้หญิง, ผ้าเบี่ยง, ผ้าห่ม, เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อเป็นการทำบุญกุศลในพุทธศาสนา

1.4 ผ้าทำขึ้นพิเศษเพื่อศาสนา ได้แก่ ผ้าห่อใบลาน, ผ้าห่อตาละบัด, ผ้ารงหรือตุง, ผ้าขาวสำหรับเขียนพระเวสสันดร

ผ้าห่อใบลานหรือคัมภีร์ มักจะเป็นผ้าฝ้ายลายจิด เย็บติดกัน 2 ชั้น สอดกลางด้วยริ้วไม้ไผ่เล็ก ๆ เพื่อความทนทาน

ผ้าห่อตาละบัด สมัยก่อนตาละบัดพระทำด้วยผ้าไม้ไผ่มีด้ามห่อด้วยผ้าฝ้ายขาวซึ่งชาวโรฮีนจาขึ้นเพื่อถวายพระให้ใช้ในยามเทศน์โอกาสต่าง ๆ

ผ้ารงหรือตุง ชาวโรฮีนจาจะทอผ้าชนิดนี้เพื่อถวายในงานบุญต่าง ๆ ลักษณะผ้าฝ้ายอาจเป็นสามเหลี่ยม หรือสี่เหลี่ยมก็ได้ เมื่อถวายแล้วมีความเชื่อว่าจะทำให้ครอบครัวมีความอยู่เย็นเป็นสุข มีความเจริญทุกด้านในชีวิต

ผ้าขาวสำหรับเขียนภาพพระเวสสันดร ส่วนใหญ่เป็นผ้าฝ้ายที่มีความยาวมากกว่า 20 เมตร นำไปถวายพระเพื่อให้ได้บุญกุศลตามคำสอนของศาสนา

1.5 ฟ้านุ่นในพิธีเส็งกลอง (แข่งขันการตีกลอง) การเส็งกลองเป็นประเพณีที่ชาวโรฮีนจานิยมเล่นมาช้านาน สันนิษฐานว่าจะมาพร้อมกับการนับถือศาสนาพุทธ มักนิยมเล่นในบุญบั้งไฟ และบุญเข้าพรรษา ก่อนการเส็งกลอง จะมีการเล่นที่เรียกว่า "เตาะกลองหรือเตาะกลอง" กลองที่ใช้เรียกว่า "กลองเส็งหรือกลองกริ่ง" มีขนาดยาวประมาณ 1.20 เมตร หน้ากลองทั้ง 2 ข้างทำด้วยหนังควาย ผู้เล่นเป็นชายหนุ่มจนถึงวัยแก่ที่มีความแข็งแรงลักษณะการแต่งตัวผู้เล่นไม่สวมเสื้อนุ่งผ้าเตี่ยว ซึ่งมีทั้งผ้าไหมและฝ้าย มีม้วงหรือสิศราม รัดด้วยผ้าขาวม้าลายขาวสลับแดงที่บันเอวบนศรีษะมีผ้าขาวม้ามัดหัว ทั้งชายไว้ด้านหลัง หรือด้านข้างหูซ้ายผู้เล่นมี 2 คน คนหนึ่ง เตาะกลองเป็นจังหวะ และออกลีลาสวยงามอีกคนหนึ่งจะเต้นเป็นจังหวะพร้อมกับเล่น "ไม้กับแก๊ป" เป็นดนตรีประกอบไปด้วย ผู้เล่นจะสีกลายตามหน้าอก, หลัง, หัวไหล่และโคนขา การเล่นกลองลักษณะนี้เป็นศิลปะที่สวยงามในขณะเดียวกันก็แสดงถึงความเข้มแข็งควบคู่กันไปด้วย หลังจากนั้นก็จะเล่นพิธีแข่งขันการตีกลองให้ดัง ใครมีเสียงดังที่สุดเป็นผู้ชนะการแข่งขันลักษณะนี้เป็นการสืบทอดประเพณีทางพุทธศาสนาที่ยั่งยืนสืบไป

ภาพที่ 31 ผ้าจิวรและผ้าอาบหน้าผนของพระสงฆ์

ภาพที่ 32 ชุดแต่งตัวเบฟริ์เส็งกลอง

2. ผ้าที่ขานพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผี

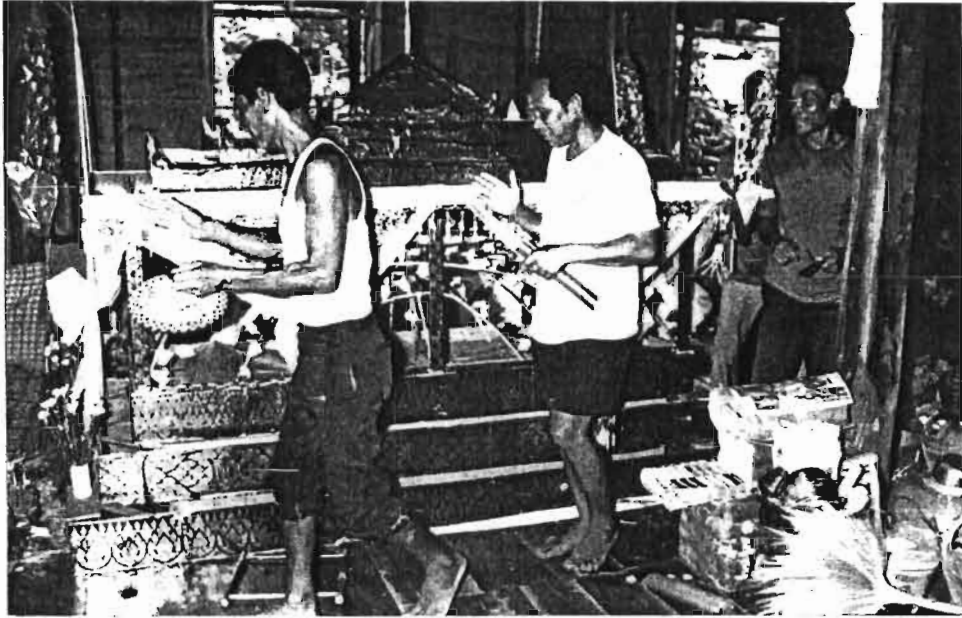
ชาวอีสานมีความเชื่อเกี่ยวกับผีมาตั้งแต่สมัยโบราณเมื่อหลายร้อยปีก่อนที่จะมีศาสนาพุทธ ความเชื่อเหล่านี้ยังคงเหนียวแน่นมั่นคงมาจนกระทั่งปัจจุบันจะลดน้อยลงไปบ้างตามกระแสของความเจริญแต่ก็มีการเปลี่ยนแปลงไม่มากนัก ความเชื่อเรื่องผีเกี่ยวข้องกับการใช้ผ้าในพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งมีลักษณะการใช้ตามโอกาสและความเหมาะสมดังต่อไปนี้

2.1 พิธีศพ เมื่อมีการตายเกิดขึ้นชาวอีสานจะช่วยกันทำโรงศพ จากนั้นก็จะแต่งตั้งว่าให้ศพผู้ตายรดยสวมเสื้อให้แต่จะสวมกลับทางคือเอาด้านหลังของเสื้อใส่ทางด้านหน้าของศพแล้วติดกระดุมด้านหลังศพ และต้องทำให้เสื้อนั้นขาดเสียก่อนส่วนกางเกงสวมตามปกติการทาลักษณะนี้เพื่อให้วิญญาณผู้ตายทราบว่าตนเองเป็นผีแล้วมีสภาพที่แตกต่างจากคนแล้ว นอกจากนี้ยังเขียนหนังสือใส่กระดาษหรือแผ่นทองหรือแผ่นเงินใส่ปากและมือผู้ตายเป็นความเชื่ออย่างหนึ่งว่าให้ผู้ตายนาของเหล่านั้นไปจ้างทางขึ้นสวรรค์ นอกจากนี้มีการใช้เส้นฝ้าย มัดมือผู้ตายให้พมมีระหว่างอกห่อด้วยเสื้อแล้วมัดด้วยฝ้าย 3 เปราะ คือ คอ, ข้อศอก และข้อเท้า จึงนำศพเข้าโรง แล้วคลุมศพด้วยผ้าฝ้ายขาว แล้วปิดผารอง แล้วนำผ้าที่มีลวดลายสวยงามมาพาดประดับที่โรงศพ

จากนั้นทำพิธี "ขางกมูท" คำว่า "ขาง" ในภาษาอีสานแปลว่า "สาบหรือจัดให้เป็นระเบียบ" คำว่า "กมูท" แปลว่า "ผี" ดังนั้นพิธีขางกมูทจึงเป็นพิธีจัดการเรื่องผีให้เป็นระเบียบก่อนนำไปเผา เพราะชาวอีสานเชื่อว่า คนที่ตายจะเป็น "ผีดิบ" ที่อาจหาอันตรายต่อญาติพี่น้องได้ ถ้าผ่านพิธีขางกมูทแล้ว จะกลายเป็น "ผีสุก" ที่เป็นผีเรือนคอยช่วยเหลือลูกหลาน ผู้ร่วมพิธีคือญาติพี่น้องของผู้ตายที่เป็นสกุลผีเดียวกันหรือที่เรียกว่า "จุ่มผีเดียวกัน" ประมาณ 4-10 คน นำรดยน้ำบัว ทำพิธีคือพาญาติเดินวนรอบโรงศพไปทางซ้าย 3 รอบ ทางขวาอีก 3 รอบ ดีแท่งเหล็ก ดีพั้งฮาดหรือฆ้อง พร้อมกับร้องเฮะ ๆ ๆ ๆ .... แต่ละคนที่ร่วมพิธีในสมัยก่อนจะใช้ผ้าพันที่ศีรษะเป็นผ้าฝ้ายขนาดยาว 4 ผืน และสั้น 2 ผืน แต่ปัจจุบันนี้ไม่ค่อยพบการใช้ผ้าชนิดนี้ หลังจากนั้นผู้เป็นน้ำบัวจะนำด้ายหรือเชือกเส้นเล็ก ๆ มาวางไว้ที่ศพปลายเชือกอีกด้านหนึ่งให้ญาติพี่น้องถือไว้ เมื่อกล่าวคาถาลาแล้วก็ตัดเชือกระหว่างกลางเป็นการแสดงว่าขาดจากสภาพเดิมแยกจากกัน หรือผู้ตายมีสภาพมิใช่มนุษย์แล้ว

จากนั้นก็จะมีกรนำศพไปเผาที่ป่าช้ารดยการห้ามไปมีพระสงฆ์จูงหน้าศพและตามด้วยญาติ ๆ ของผู้ตายสิ่งที่ใช้จูงคือ เส้นฝ้ายที่มีหลายเส้นรวมกัน ญาติบางคนจะหอบหิ้วเอาสิ่งของไปเผารวมกับผู้ตายด้วย เช่น พูก, หมอน, ผ้าห่ม, ฯลฯ ปัจจุบันเมื่อพุทธศาสนาเข้ามามีอิทธิพลต่อชาวอีสานมากขึ้นการบวชหน้าศพทั้งสามเณรและภิกษุสงฆ์ก็จำนวนไม่น้อยสำหรับสตรีที่ต้องการไว้ทุกข์จะแต่งกายด้วยผ้าขาวคล้ายนางชีและใช้ผ้าขาวมัดพม

กล่าวโดยสรุปพิธีศพเป็นพิธีที่ค่อนข้างละเอียดอ่อนและซับซ้อน มีพิธีกรรมทั้งทางพุทธและพิธีกรรมทางผีมีความเชื่อในการใช้ผ้าทั้งจากเส้นด้าย, ผืนผ้าจนกระทั่งเสื้อผ้า และผ้าที่เป็นของใช้ในพิธีกรรมเหล่านี้ เป็นผลมาจากความเชื่อที่ว่า ให้ผู้ตายไปสู่สุคติและเชิญผีกลับมาเป็นผีบ้านผีเรือน

ภาพที่ 33 การประกอบพิธีกรรมทางกบฏ ให้ผู้ตายพ้นจากการเป็นผีดิบให้เป็นผีสุก

ภาพที่ 34 การนำศพผู้ตายไปฝังที่วัดร้าง ในพิธีมีทั้งพระและหญิงผู้ไว้ทุกข์ แต่งกายชุดขาวคล้ายชุดนางชีขาวนำศพ

คอยคุ้มครองลูกหลาน (พิธีอโถงกมูท) ส่วนญาติมิตรผู้ตายในหมู่บ้านนั้นการไปร่วมในพิธีศพ นอกจากจะไปเพราะความเชื่อความกลัว แต่สิ่งหนึ่งก็คือการรำห้อยซึ่งกันและกันในวาระสุดท้ายของชีวิต

2.2 พิธีเยา เป็นพิธีกรรมที่รักษาผู้ป่วย ผู้ทำการรักษาเรียกว่า "หมอเยา" ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง ความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นชาวไร่เชื่อว่าเกิดจากการกระทำของผีที่มีความไม่พอใจบางอย่างต่อผู้ป่วย ในการรักษาหมอเยาต้องใช้ความสามารถในการจงใจวิญญาน และทำให้วิญญานนั้นมีความพอใจ เพื่อจะได้ยุติการทำร้ายผู้ป่วยนั้น การเยาแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

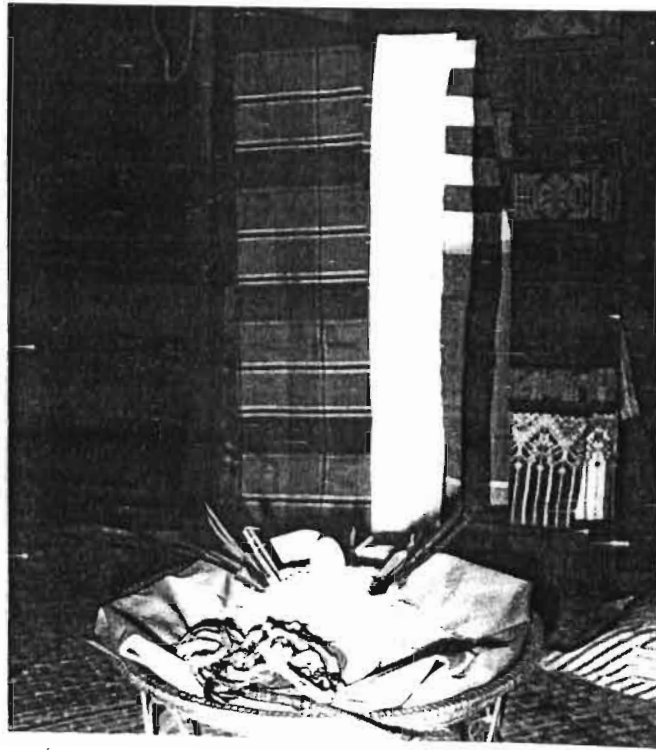
1. พิธีเยาเรียกขวัญ เป็นการเรียกขวัญของผู้ป่วยที่พลัดหลงหรืออยู่กับผู้ใดให้คืนกลับร่างผู้ป่วยนั้น
2. พิธีเยารักษาคนป่วย คนป่วยประเภทนี้ จะถูกผีทำร้ายในร่างกาย หมอเยาจะเพิ่มอิทธิฤทธิ์ในการปราบผี เช่น การใช้เท้าเหยียบบนถ่านไฟที่กำลังร้อนแดงแล้วเอาเท้าขึ้นเหยียบไปตามตัวผู้ป่วยที่เข้าใจว่าวิญญานจะซ่อนตัวอยู่เพื่อขับไล่วิญญานนั้น
3. พิธีเยาแก้บน ทำเมื่อผู้ป่วยหายป่วยแล้วและได้บนไว้ว่าจะตอบแทนผีด้วยอะไร หมอเยาจะพาพิธีโดยแต่งเครื่องสังเวทย์ให้ผีนั้นมารับไว้

ในการเยาทั้ง 3 ประเภท หมอเยาต้องแต่งตัวตามจารีตโบราณ คือ สวมเสื้อดำแขนกระบอก ใส่ผ้าถุงลายมัดหมี่สีเข้ม อาจเป็นสีดำ หรือน้ำเงินเข้ม ใช้ผ้าเบี่ยงสีขาว หรือสีลวดลายอื่น พาต๋นใหญ่ ขวาทิ้งชายห้อยลงมาข้างลำตัวด้านขวา ที่ศีรษะจะมวดยผมมีเส้นผ้ายสีขาวพันรอบศีรษะตรงมวดยผมจะเห็นด้วยไม้ไผ่ที่มีลักษณะคล้ายพัดเล็ก ๆ ที่เรียกว่า "หูช้าง"

สำหรับค้ายหรือเครื่องบูชาในพิธีเยาเรียกขวัญได้แก่ ไช้ไก่ 1 พอง ข้าวสาร 1 ถ้วย เงิน 6 บาท ง้าว (ดาบ) 1 เล่ม เหล้า 1 ขวด น้ำหอม 1 จัน หมอน 1 ใบ นอกจากนี้ต้องใช้ผ้าฝ้ายขาว 1 ผืน สำหรับบุงรองพื้นเครื่องบูชา ถ้าเป็นเยารักษาคนป่วยต้องเพิ่มค้ายอีก คือ ผ้าจีน 1 ผืน ผ้าขาวม้าหรือผ้าสีขาวยาว 1 วา อีก 1 ผืน เงิน 12 บาท และถ้าเป็นเยาแก้บน หมอเยาต้องแต่งกายตามที่ผีเข้าสิงบอกจึงจะหาพิธีได้ แต่ในส่วนของผู้ป่วยให้แต่งตัวตามปกติทั่วไป

สถานภาพของหมอเยาเมื่อรักษาจนผู้ป่วยหายจากโรคภัย ผู้ป่วยนั้นจะเป็นบริวารของหมอเยา ซึ่งเรียกว่า "ลูกแก้ว" ส่วนลูกแก้วจะเรียกหมอเยาว่า "พ่อแก้ว" หรือ "แม่แก้ว" ก็แล้วแต่ว่าหมอเยานั้นจะเป็นหญิงหรือชาย หมอเยาจะพาบริวารเหล่านั้นเลี้ยงขอบคุณผีเป็นประจำทุกปี หรืออาจมีประเพณีเลี้ยงผีเป็นเทศกาลใหญ่ทุก 3 ปี ควบ (คือวัน 3 ปี พอถึง ปีที่ 4 ค่อยทำพิธี) ที่เรียกกันทั่วไปว่า "เยาแข่งสนาม" หรือ เยาลงสนาม เป็นพิธีใหญ่ 2 วัน 2 คืน จึงจะเสร็จพิธีการเยาแข่งสนามนี้ มี 2 ประเภท คือ เยาผีน้ำและการเยาผีมูน

การเยาผีน้ำ หมอเยาจะแต่งตัวแบบการเยาเพื่อรักษาคนไข้ และพาบริวารทำพิธีบริเวณลานหรือสนามโดยใช้น้ำในตุ่มที่เตรียมไว้เป็นองค์ประกอบสำคัญของพิธี พิธีนี้จบลงด้วยการเล่นน้ำในตุ่มหรือร้อง ซึ่งถือว่าเป็นนันทนาการที่พ่อแก้วจะพรมให้ผู้อื่น ๆ ให้อยู่เย็นเป็นสุข พร้อมกับให้ศีลให้พรสั่งสอนให้ประพฤติดี

ภาพที่ 35 ผ้าและเครื่องทอในพิธีกรรมเขาผีมูน

ภาพที่ 36 เพลงกล่าวยูเอม เมืองผานอง

ภาพที่ 37 ผู้รับพิธีเข้าไม้กระซังพืช
เป็นจังหวะ เป็นที่มาของ
การเล่น "ไล่ทั้งทั้ง"

ภาพที่ 38 พิธีกรรมพวงพื้

ภาพที่ 39 พิธีกรรมเขารมเขาคู (๓) ในภาพนี้พบว่ามีคนตีกลองและตีระนาด
ตามลำดับเมื่อตอนผู้ไปนำของมา และหลังจากนั้นก็มีคนตีกลอง

การเย็บผืน หมอเขาจะแต่งตัวเหมือนแต่งในการเย็บรักษาคนป่วยลักษณะของผืนคนนี้เกิดจากผู้เฒ่าที่ตายแล้วแต่ยังมีความศักดิ์สิทธิ์อยู่ หมอเขาให้ความเคารพนับถือหรืออาจเป็นผีบรรพบุรุษโบราณหรือผืนของบุคคลที่มีพระคุณ การทำพิธีทำบ้านหมอเขา บริเวณที่ร่วมจะมีการกระแทกกระบอกไม้ไผ่ ลงพื้นเรือนเป็นจังหวะประกอบดนตรี ลักษณะเช่นนี้ ได้พัฒนามาเป็นประเพณีใส่ทั้งบั้ง (ใส่อะตุงเกา) ในปัจจุบัน

2.3 พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด

การใช้ผ้าของชาวอีสานในพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด คือพิธี "ตัดกำเนิด" โดยใช้หมอที่มีคาถาอาคมที่ไม่เป็นหม้าย อาจเป็นชายหรือหญิงก็ได้ วิธีการคือ เอาด้ายฝ้ายสีขาวกับสีดำพาดศีรษะผู้ตั้งครรภ์ประมาณ 8 เดือน ปลายหนึ่งผูกเข้ากับกระตอกและอีกข้างหนึ่งสามีเป็นผู้จับไว้ ในพิธีจะมีอุปกรณ์ที่ใช้เบิกเอาเสนียดออกจากตัวผู้ตั้งครรภ์ได้แก่ ผ่าซิ่น 1 ผืน ผ่าขาวม้า 1 ผืน ไม้ดัม เหล้าไหเงิน 12 บาท หมอจะใช้ข้าวดำ-แดงจิ้มตัวผู้ตั้งครรภ์เพื่อไล่เสนียด แล้วนำมาใส่ที่กระตอกเสร็จแล้วเบิกผีพรายด้วยคาถาแล้วหมอใช้ง้าว (ดาบ) ตัดด้ายแล้วนำกระตอกไปทิ้งนอกหมู่บ้าน

เมื่อเด็กคลอดใหม่ ๆ จะอาบน้ำให้เด็กแล้วห่อด้วยผ้าอ้อมนวมานอนที่กระตอก ผ้าอ้อมที่นำมาใช้มักเป็นผ้าฝ้ายที่ทอขึ้นทั่วไป เช่น ผ้าห่ม, ผ่าขาวม้า, นวมาดัดเป็นผ้าอ้อมอาจเป็นผ้าไหมหรือผ้าเก่าก็ได้

กล่าวโดยสรุปพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิดชาวอีสานเชื่อว่าเป็นการแย่งชิงตัวเด็กระหว่างคนกับผีริดยเริ่มการป้องกันเด็กมิให้ผีทารายตั้งแต่อยู่ในท้อง อุปกรณ์ในการประกอบพิธีสำคัญ คือ ด้ายและผ้าซึ่งชาวอีสานมีความผูกพันมาแต่ครั้งโบราณ

2.4 พิธีกรรมเกี่ยวกับการแต่งงาน

หญิงสาวชาวอีสานจะต้องจัดเตรียมผ้าสำหรับแต่งงานหญิงสาวเหล่านี้ต้องเรียนรู้การปลูกฝ้าย การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม และการทอผ้าจากบรรพบุรุษเพราะชาวอีสานมีประเพณีโบราณที่ชายหนุ่มต้องพาหญิงสาวที่ตนรักหนีไปอยู่ถิ่นอื่นด้วยกัน ในการหนีไปนั้นชายหนุ่มจะขึ้นไปยังเรือนของสาวในเวลากลางคืน พร้อมกับวางดาบไว้บนเรือน หญิงสาวจะแต่งขัน 5 วางไว้ ใกล้ดาบเป็นการขอขมาพ่อแม่ของตน การวางดาบของชายหนุ่มจะหันด้ามดาบไปที่หิ้งผีเรือนของบ้านเจ้าสาวปลายดาบหันไปที่บ้านของตนเอง ส่วนคมดาบถ้าวางให้คมดาบหันเข้าหาตัวผู้วางหรือหันคมดาบออกนอกเรือน แสดงว่าหนุ่มคนนั้นอ่อนน้อมกับพ่อแม่ฝ่ายหญิงและพร้อมที่จะกลับมาขอขมา (สะมา) ในภายหลัง แต่ถ้าหันคมดาบเข้าหาตัวเรือนแสดงว่าหนุ่มคนนั้นยังโกรธพ่อแม่ของฝ่ายหญิงอยู่ที่มาขัดขวางความรักของตน เสร็จแล้วก็พากันหนีไปสร้างครอบครัวยังถิ่นอื่น

ประเพณีการวางดาบนี้ได้รับการพัฒนาให้เป็นระเบียบขึ้นโดยกำหนดวิธีการวางและมีล้ามพาทพิธีโดยไม่ต้องพาทนี้อีกต่อไป อย่างไรก็ตามหญิงสาวชาวไร่ต้องเตรียมทอผ้าชนิดต่าง ๆ เพื่อการเข้าพิธีแต่งงาน เรียกว่าพิธีเจียชะนอบ เช่น พูก, ชัน, ผ้าห่ม, ผ้าปูที่นอน, หมอน, เสื้อ, ผ้ารองชั้นบายศรี เป็นต้น ผ้าเหล่านี้ นอกจากจะถูกนำมาใช้เองภายในครัวเรือนหลังจากแต่งงาน สาวชาวไร่ยังต้องเตรียมไว้เพื่อขอขมาญาติผู้ใหญ่ของฝ่ายชายด้วยจำนวนหนึ่ง การแต่งกายของเจ้าสาวจะสวมขึ้นใหม่ เสื้อผ้าแขนยาวมีผ้าเบี่ยงพาดไหล่ซ้ายผ่านลำตัวมากลัดรวมกันไว้ที่ข้างลำตัวด้านขวา แถบผมและใส่เครื่องประดับ ส่วนเจ้าบ่าวใส่เสื้อขาวแขนยาว กางเกงขายาวสีดำนี้อาจสวมมาคาดเอวใส่ผ้าเบี่ยงเหมือนเจ้าสาว แต่ปัจจุบันนี้มีการปรับเปลี่ยนตามสมัยนิยม

แม้พิธีแต่งงานอย่างเป็นทางการจะเสร็จสิ้นไปแล้วก็ยังมีประเพณีเกี่ยวเนื่องกับการแต่งงานที่ผูกพันกับผีในเวลาต่อมาอีกหลายประเพณี เช่น

พิธีเจียชะนอบ (ผีตามกิน) เลี้ยงผีบรรพบุรุษ ที่มาทำให้เจ้าสาวเจ็บป่วยภายหลังแต่งงาน

พิธีเจียคอง คือเลี้ยงผีพ่อและแม่ฝ่ายหญิงที่ตายแล้วซึ่งก่อนจะตายเคยสัญญาไว้ว่าจะมีการเลี้ยงเจียคอง แต่ทำมาตายเสียก่อนก็ต้องเลี้ยงผีของท่าน

พิธีเจียสะลา เป็นการทำบุญใหญ่เลี้ยงผีบรรพบุรุษทั้งตระกูล มีปะรำ 4 ปะรำ มีการฆ่าควายเลี้ยงแขก อดยเขยทุกคนเป็นผู้หามาเขยละตัว ในพิธีฆ่าควายจะมีการแสดงรำทั้งบั้ง ใช้เวลาในการทำพิธี 2 วัน 2 คืน

ประเพณีต่าง ๆ เหล่านี้ มีการใช้เสื้อผ้าสวมใหญ่ที่แตกต่างกันตามยุคสมัย เช่น เมื่อ 20 ปีที่ผ่านมาหญิงเจ้าสาว ใส่เสื้อดำ ชันดำ มีผ้าเบี่ยงพาดไหล่ ส่วนเจ้าบ่าว สวมกางเกงขาเกวีย เสื้อดำหรือขาวแขนยาวมีผ้าเบี่ยง เพื่อเข้าสู่พิธีวิวาห์ แต่ปัจจุบันเจ้าบ่าวและเจ้าสาวแต่งกายตามสมัยนิยม

สภาพปัญหาการทอผ้าของชาวไร่ในปัจจุบัน

การทอผ้าของชาวไร่ในปัจจุบันได้ประสบปัญหาที่สำคัญนั้น คือ กระแสแห่งความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ได้แพร่เข้าไปพร้อมกับการเร่งรัดพัฒนาชนบทสังคมชาวไร่ที่เคยถูกปิดเพราะความทุรกันดารของเส้นทางคมนาคม ก็ได้ติดต่อกับโลกภายนอกและรับเอาวัฒนธรรมสังคมเมือง วัฒนธรรมการทอผ้าของชาวไร่ได้เปลี่ยนแปลงหลายอย่าง เช่น การซื้อเสื้อผ้าจากตลาดแทนการทอผ้าเอง การทอผ้าโดยซื้อด้ายหรือสีย้อมจากตลาด การแต่งกายแบบชาวไร่เริ่มหดหายไป เป็นต้น ปัญหาการทอผ้าของชาวไร่พอจะกล่าวได้ดังนี้

1. การอพยพแรงงานชาวไร่ส่วนใหญ่จะยากจนต้องเข้ามาขายแรงงานเป็นกรรมกรในเมืองโดยเฉพาะคนหนุ่มสาว ดังนั้นจึงไม่มีเวลาสำหรับการเรียนรู้การทอผ้า การสวมใส่เสื้อผ้าต้องเป็นไปตามลักษณะงาน ชุมชนชาวไร่ที่มีมาแต่โบราณจึงไม่เหมาะกับงานที่ทอหาเลี้ยงชีพในปัจจุบัน

2. การผลิตผ้าเพื่อขาย ชาวไร่ส่วนหนึ่งที่อยู่ในวัยกลางคนจนถึงวัยแก่ ไม่มีโอกาสเข้ามาทำงานในเมือง เพราะมีภาระทางครอบครัวและมีงานภาคเกษตรกรรมที่ต้องรับผิดชอบ ทำให้ต้องผลิตผ้าขึ้นใช้เอง นับตั้งแต่การปลูกฝ้าย หรือเลี้ยงไหมจนกระทั่งทอเป็นเส้นผ้า เพื่อใช้เองภายในครอบครัวซึ่งพบเห็นทั่วไป แต่อย่างไรก็ตามมีบางส่วนพยายามนำออกเผยแพร่และจำหน่ายซึ่งทางราชการก็เฝ้าอำนวยความสะดวกในเรื่องนี้ เช่น มีการจัดงานไร่รำลึก ที่อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร ทุกปี ผ้าของไร่ยังมีคุณภาพต่ำ ไม่ว่าจะ เป็นเนื้อผ้า, ลวดลายและเทคนิคการทอข้อม เมื่อเปรียบเทียบกับคนกลุ่มอื่นในภาคอีสาน ประกอบกับแหล่งผลิตผ้ายังอยู่ในเขตชนบททุรกันดาร ต้นทุนการผลิตสูง จึงทำให้ผ้าชาวไร่ไม่ประสบความสำเร็จในด้านธุรกิจ

สรุปและอภิปรายผล

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ ต้องการศึกษาดังประวัติความเป็นมาของการทอผ้า เทคนิคดั้งเดิมและการเปลี่ยนแปลงการทอผ้า ศึกษาลายผ้า ความเชื่อการใช้ผ้าในชีวิตประจำวัน การใช้ผ้าในพิธีกรรม ตลอดจนศึกษาสภาพปัญหาการทอผ้าในปัจจุบันของชาวไร่ ในท้องที่อำเภอคงหลวง จังหวัดมุกดาหาร และอำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร ผลการศึกษาพอสรุปได้ดังนี้

5.1 ประวัติความเป็นมาของการทอผ้าชาวไร่

ชาวไทยไร่เป็นชนเผ่าหนึ่งที่ได้อพยพมาจาก ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ในปี พ.ศ. 2385 เข้าสู่จังหวัดมุกดาหารและจังหวัดสกลนคร ประวัติความเป็นมาในเรื่องผ้าของชาวไร่สามารถแบ่งออกเป็น 4 ยุคคือ ยุคโบราณเมื่อครั้งชาวไร่มีถิ่นที่อยู่ในประเทศลาว และได้อพยพมาอยู่ในประเทศไทยชาวไร่มีชีวิตความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ สวมใส่เสื้อผ้าน้อยชิ้น ผืนผืนงู้นๆลายดอก สีขาวดำคาด สวมเสื้อสั้น ๆ ปิดคอไว้ด้านหลัง เสื้อปักด้วยด้ายสีแดงทั้งด้านหน้าและด้านหลังมีวนผมเกาะกัน ผูกไว้ท้ายทอย ส่วนผู้ชายใช้ผ้าเตี่ยวปิดบังเฉพาะส่วนที่เป็นอวัยวะเพศ ไม่สวมเสื้อในฤดูร้อนแต่ฤดูหนาวจะมีผ้าห่มคลุมตัว ลักษณะของผ้าส่วนใหญ่เป็นผ้าฝ้าย เพราะฝ้ายเป็นพืชไร่ปลูกได้ง่าย การทอไม่สลับซับซ้อน สีย้อมใช้สีจากธรรมชาติ การแลกเปลี่ยนซื้อขายผ้าอาจจะมีการบ้างแต่ไม่มากเพราะชาวไร่เป็นพวกที่ชอบอยู่ตามเชิงเขาเก็บหาของป่ามาแลกเปลี่ยนกับชนเผ่าอื่นที่อยู่ในที่ราบ

ในยุคแรกเปลี่ยนวัฒนธรรมการทอผ้า นั้น ชาวไร่ได้อพยพมาอยู่ในดินแดนของประเทศไทย ในขณะที่เดียวกันได้มีชนเผ่าอื่น ๆ เช่น ผู้ไทย ย้อ ญ้อ ก็ได้อพยพมาด้วยกัน จึงมีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมการทอผ้าระหว่างชนเผ่าเหล่านั้นขึ้น ชาวไร่ได้เรียนรู้วิธีการทอผ้าง่าย ๆ ไม่ค่อยมีลวดลายมากนัก ผู้ชายเริ่มสวมกางเกงแทนผ้าเตี่ยว ผู้หญิงจะสวมใส่เสื้อสีดำหรือสีครามมีสิ่งประดับตามเสื้อมากขึ้น กล่าวคือมีด้ายสีแดงทำเป็นลวดลายไม่สลับซับซ้อนมากนัก ที่ชายเสื้อใช้กระดุมเป็นโลหะเงินประดับ มีการเริ่มใช้ผ้าลายมัดหมี่ นอกจากนั้นยังมีเครื่องประดับ เช่น กำไล และมีการห่มสไบทับเสื้อ เมื่อในพิธีกรรมต่าง ๆ ชาวไร่ในยุคนี้ได้ใส่เสื้อผ้ามีลวดลาย การทอผ้าและการแต่งกายได้เริ่มรับเอารูปแบบจากชนเผ่าอื่น

สำหรับยุคพัฒนาการทอผ้า ประมาณ 30-50 ปี มาได้มีการพัฒนาวิธีการทอผ้าขึ้นมากในลักษณะการย้อมสี การทอผ้ามีลวดลายสลับซับซ้อนมากขึ้น การย้อมผ้ายังนิยมย้อมโดยใช้สีจากธรรมชาติ ผู้ชายจะใส่เสื้อสีพื้นครามหรือดำ กางเกงขาสั้นแบบหลวม ๆ (กางเกงขาก๊วย) ผู้ชายนิยมใช้ผ้าเป็ยงพาดบ่าหรือคาดเอว ส่วนผู้หญิงสวมใส่เสื้อผ้ายังเหมือนกับยุคแรกเปลี่ยนวัฒนธรรมการทอผ้าแต่การใช้ผ้าที่มี

ลวดลายสลับซับซ้อนมากขึ้นโดยการทอแบบมัดหมี่ การทอแบบจิดมีการทาลวดลายเป็นรูปสัตว์ ตามนิยายพื้นบ้าน เช่น ลายหงส์ ลายพญานาค และรูปทรงเรขาคณิต มีการใช้ผ้าเป็นลักษณะอื่น เช่น การทำผูกที่นอน หมอน ผ้าเตี่ยว ผ้าขาวม้า และใช้ในพิธีกรรมเพิ่มมากขึ้น ทำให้มีการประดิษฐ์ลวดลายสวยงามยิ่งขึ้นกว่าเดิม

ส่วนยุคปัจจุบันนั้นพบว่าชาวอีสานก็มีลักษณะเหมือนชนเผ่าอื่น ๆ เพราะได้รับอิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงพัฒนาเศรษฐกิจสังคมของประเทศ จึงหันมาสวมใส่เสื้อผ้าตามสมัยนิยมซึ่งส่วนใหญ่ได้มาจากการซื้อแต่ยังมีคนรุ่นก่อนยังคงรักษาเอกลักษณ์การสวมใส่เสื้อผ้าในลักษณะเดิม และมีการทอผ้าแบบเดิมอยู่ การทอผ้ามีเฉพาะผู้หญิงในวัยตั้งแต่ 30 ปีขึ้นไปใส่เสื้อผ้าแบบเก่าอยู่และบ่งบอกถึงเอกลักษณ์การแต่งกายของชาวอีสานดั้งเดิมอยู่มีการทอผ้าเป็นอาชีพเสริมแต่วัสดุที่ใช้ทอได้ซื้อมาจากตลาดเป็นวัสดุที่ได้มาจากโรงงานอุตสาหกรรม แทนที่จะใช้วัสดุจากที่ปลูกเองเหมือนยุคก่อน

5.2 เทคนิคการทอผ้า

ชาวอีสานจะทอผ้าโดยใช้เทคนิคดั้งเดิมในยุคนั้น ๆ มีการย้อมผ้าด้วยวัสดุธรรมชาติ ลวดลายไม่สลับซับซ้อน ต่อมาในยุคสมัยใหม่การทำลวดลายที่สลับซับซ้อนก็สามารถทำได้โดยการทอแบบจิด เก็บการมัดหมี่จะทอโดยเทคนิคดั้งเดิมแต่การย้อมจะใช้สีที่ซื้อมาจากตลาด เส้นผ้าหรือด้ายก็ซื้อมาจากตลาดเช่นกัน เครื่องมือการทอผ้าซึ่งประกอบด้วยกี่ กระจับจี่ หรืออุปกรณ์อื่น ๆ บางอย่างอาจประดิษฐ์จากวัสดุสมัยใหม่ เช่น ใช้เหล็กปูนซิเมนต์ หรือพลาสติกทำอุปกรณ์การทอผ้าซึ่งแล้วแต่ความสะดวกสบายและหาได้ง่ายกว่าวัสดุธรรมชาติ การทำเครื่องมือทอผ้าส่วนใหญ่จะเป็นหน้าที่ของผู้ชาย

5.3 ลายผ้า

การทอผ้าให้เกิดลวดลายส่วนใหญ่จะใช้วิธีการมัดหมี่ จิด เก็บ ซึ่งแต่เดิมสันนิษฐานว่าชาวอีสานจะทอผ้าเป็นสี่พื้น กล่าวคือไม่ค่อยมีลวดลาย อาจเป็นเพราะว่ามีการแลกเปลี่ยนเทคนิควิธีการทอผ้ากับชนเผ่าอื่นทำให้การทอผ้าของชาวอีสานมีลวดลายสลับซับซ้อนมากขึ้น สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ลักษณะ คือ

1. ลายที่ได้จากธรรมชาติ เช่น ลายแมงมุม (แมลงมุม) ลายงูลอย (งูเลื้อย) ลายหมากจับ (ลูกกระจับ) ลายม้า และลายดอกบัว เป็นต้น
2. ลายที่เกี่ยวกับความเชื่อ นิทานพื้นบ้าน ได้แก่ ลายนาค (พญานาค) ลายสิงห์ (ราชสีห์) และลายปราสาท
3. ลายที่เป็นรูปทรงเรขาคณิต ได้แก่ ลายหมี่กาบ ลายกาบจิด ลายช่อ
4. ลายที่มีหลายชนิดผสมกัน ได้แก่ ลายดอกขอ ลายสับงูลอย ลายผ้าเหล่านี้ส่วนใหญ่จะทอเป็นผ้าห่ม ผ้าสไบหรือผ้าที่ใช้ในพิธีกรรม

5.4 ความเชื่อในการใช้ผ้า

การใช้ผ้าของชาวจีนจะใช้ผ้าใน 2 ลักษณะคือ

1. การใช้ผ้าเป็นเครื่องนุ่งห่มในชีวิตประจำวันทั้งชายและหญิงจะใช้ผ้าในชีวิตประจำวันอยู่บ้านทำงานหรือการเดินทาง ผู้หญิงที่มีอายุมากจะนิยมใช้ผ้าแบบดั้งเดิมในสมัยก่อน ๆ ส่วนผู้ชายหรือในวัยรุ่นจะนิยมใส่เสื้อผ้าที่ซื้อมาจากตลาด การใช้ผ้าในชีวิตประจำวันนั้นจะเน้นที่ความเรียบง่าย และฐานะทางเศรษฐกิจด้วย
2. การใช้ผ้าในพิธีกรรมชาวจีนจะใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น พิธีกรรมทางพุทธศาสนา การบวช การทำบุญ ซึ่งมีความเชื่อในการถวายผ้าในกิจกรรมทางพุทธศาสนาเกือบทุกพิธีกรรม ส่วนการใช้ในพิธีกรรมอื่น ๆ ได้แก่พิธีกรรมนับถือผี พิธีกรรมเยา การใช้ผ้าในพิธีการเกิด การแต่งงาน การตาย ก็จะมีลักษณะการใช้แตกต่างกันออกไปแต่จะเน้นเรื่องความสวยงาม พิถีพิถันมากขึ้นจะต้องใช้ให้ถูกกับพิธีกรรมต่าง ๆ เหล่านี้อย่างเคร่งครัด

5.5 ปัญหาการทอผ้า

1. ปัญหาในด้านแรงงาน ชาวจีนส่วนใหญ่มีฐานะทางเศรษฐกิจยากจน มีอาชีพเกษตรกรรมว่างงานในฤดูแล้ง ประกอบกับประเทศไทยประสบปัญหาทางเศรษฐกิจ ก็มีผลกระทบต่อชนบทด้วย ทำให้ชาวชนบทส่วนหนึ่งเดินทางเข้ามาหางานทำในเมืองใหญ่ จึงเกิดปัญหาการขาดแรงงานในท้องถิ่น ซึ่งมีผลต่อการสืบทอด เรียนรู้เทคนิควิธีการทอผ้าแก่คนรุ่นใหม่
2. ปัญหาการทอผ้าเพื่อขายเป็นสินค้า ยังไม่เป็นล่ำเป็นสันมากนักมีชาวจีนเป็นผู้หญิงวัยกลางคนถึงวัยแก่มีเวลาว่างทอผ้าเป็นอาชีพเสริม ทอเพื่อใช้ในครอบครัว และทอเพราะความรักในงานทอผ้า แต่มีการทอเพื่อเป็นสินค้านั้นยังไม่กว้างขวางนัก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะขาดการส่งเสริมด้านเงินทุน วัสดุ วัสดุมีราคาแพงและตลาดจำหน่ายไม่กว้างขวางมากนัก เมื่อมีการทอผ้าก็มีพ่อค้าคนกลาง มาซื้อผ้าแต่ไม่สามารถทอได้ทันตามความต้องการ การทอผ้าของชาวจีนมักจะทำผ้าเก็บ ซึ่งต้องใช้เวลานานจึงจะเสร็จใช้เวลาและความพยายามอย่างมากจึงไม่สามารถทอเป็นสินค้าได้มากเท่าที่ควร

5.6 ข้อเสนอแนะ

ควรมีองค์กรไม่ว่าจะเป็นภาคเอกชนหรือรัฐบาล เข้าไปให้ความช่วยเหลือในการพัฒนาฝีมือ การทอผ้าให้ทันสมัยทั้งคุณภาพและเนื้อผ้า ลวดลายผ้า เทคนิคการทอ ตลอดจน ชนิดของผ้าที่ตอบสนองความต้องการของสังคมในปัจจุบัน โดยมีให้กระทบต่องานศิลปะการทอผ้าดั้งเดิมของชาวไร่ เพราะชาวไร่เองมี จุดเด่นในเรื่องการทอผ้าเป็นงานฝีมือหรือหัตถกรรมพื้นบ้านอย่างแท้จริง โดยเฉพาะการทอผ้าฝ้ายที่เริ่ม ตั้งแต่การปลูกฝ้ายจนกระทั่งทอเป็นผืนผ้าซึ่งหาได้ยากมากในกิจกรรมการทอผ้าของไทยปัจจุบัน การจัดทำ มีการพัฒนาฝีมือการทอผ้าควรทำควบคู่ไปกับการเผยแพร่และการจัดการด้านการตลาดซึ่งชาวไร่เองมีความ พร้อมในบางส่วนอยู่แล้ว โดยเฉพาะที่อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร มีศูนย์วัฒนธรรมชาวไร่เป็นศูนย์กลาง การจัดงานไร่รำลึกทุกปี นอกจากนี้ยังมีหลายหมู่บ้าน เช่น บ้านโคกม่วง ตำบลนาโพธิ์ อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร มีความสนใจในการอนุรักษ์วัฒนธรรมชาวไร่โดยเฉพาะ เรื่องการแต่งกาย และการทอผ้าก็มีความพร้อมในระดับสูง หากได้รับการช่วยเหลืออย่างจริงจัง

บรรณานุกรม

- การประณตศึกษามุกดาหาร, สำนักงาน. ประวัติหมู่บ้านจังหวัดมุกดาหาร. มุกดาหาร :
สำนักงานการประณตศึกษาจังหวัดมุกดาหาร, 2530.
- กีระนัย โชติกันตะ. นิยายปรัมปราเรื่องแดน : วิเคราะห์ความเชื่อพงสาวดารล้านช้าง. วิทยานิพนธ์
ค.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532.
- กุสุมาลย์, อาเภอ. เทศกาลโล้รำลึก. สกลนคร, 2534.
- _____ . เทศกาลโล้รำลึก. สกลนคร, 2535.
- _____ . แผนพัฒนาการศึกษา การศาสนาและการวัฒนธรรมอำเภอประจักษ์กึ่งประมาณ 2537.
สกลนคร, 2537.
- จนิษฐา สุวรรณชาติ. "เส้นฝ้าย-ใยไหมจากหมู่บ้านหัตถกรรมอีสาน". สาร อสท. หน้า 86-98, ปีที่ 29
ฉบับที่ 1 สิงหาคม 2533.
- ขบวน พลตรี. การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมของโขงกับวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : ศึกษากรณี
ศึกษากรณีตำบลกุสุมาลย์และตำบลโพธิ์ไพศาล อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร. วิทยานิพนธ์
ศศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2526.
- คำใบย ยูดาฮาด. "ความสัักแพงและความเชื่อถือของประชนบรรดาเผ่าต่อลงประชาชนสุภาณุวงศ์,"
ประชาชน 39 (4248) : 2, กรกฎาคม 2532.
- จารุบุตร เรื่องสุวรรณ. หนังสือพื้นเวียง (รวบรวม) พงสาวดารเวียงจันทน์ (อัตสาเนา).
- จุฑาทิพย์ นามื่นหงษ์. ศึกษาวิเคราะห์ภาษาไทยโล้. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม. 2524.
- ชัชวาล วงษ์ประเสริฐ. โล้ทั้งบั้งกับการเหยา. โครงการส่งเสริมหนังสือตามแนวพระราชดำริ. กรุงเทพฯ :
ศักดิ์โรสภาการพิมพ์, 2526.
- ชัยศรี อุปฌาย์. โล้รำลึก. ม.ป.ป. สกลนคร.
- ณัฐภัทร จันทวิช. ผ้าโบราณ. โครงการเผยแพร่เอกลักษณ์ของไทย, กระทรวงศึกษาธิการ, 2521.
- ทรงพันธ์ วรรณมาศ. ผ้าไทยลายอีสาน. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2534.
- ทรงวิทย์ ดลประสิทธิ์. "ไปดูชาวโล้ตัดเวรตัดกรรม". ศิลปวัฒนธรรม หน้า 96-104. กรุงเทพฯ :
ศิลปวัฒนธรรม, 2530.
- ทองพูน หงษ์พันธ์ุ. กลุ่มชาติพันธุ์และภาษาแถบลุ่มน้ำโขงของประเทศไทย. มุลมั่งอีสาน วารสารวิชาการ
วิทยาลัยครูสกลนคร ฉบับพิเศษในงานนิทรรศการมุลมั่งอีสาน 14-16 มกราคม 2522.
- ธวัช บุญรอด. เที่ยวอีสาน. สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยขอนแก่น, ขอนแก่น, 2532.

- ประคอง ภูสนาม. ความเชื่อผ้าลายขิดอีสาน. ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม, วิทยาลัยครูมหาสารคาม, 2529.
- ประมวล ดิกคินสัน. คติชนชาวบ้าน : การศึกษาด้านมานุษยวิทยา. พระนคร : แพร่พิทยา, 2521.
- พระอริยวังโสภิกขุ. ธรรมะที่ใช้ในชีวิตประจำวัน. วัดราชบวรฯ สกลนคร, 2532.
- กนิษฐา มั่งอภัยและคณะ. พงศาวดารเวียงจันทน์สมัยเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ตีนครราชสีมา. แปลจากต้นฉบับโบราณ อักษรไทยน้อยภาษาลาว, พระนคร : หอสมุดวชิรญาณ หอสมุดแห่งชาติ, 2516.
- มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ผ้าเอเชีย : มรดกร่วมทางวัฒนธรรม. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2535.
- มณี พันทวี. คุณค่าและความเชื่อของผ้าขิด. หนังสือการสัมมนาศิลปะ, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม, 2518.
- เรณู คุปต์ชัยและคณะ. การทอผ้าพื้นเมืองของสตรีชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : การศึกษาในมิติทางด้านวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ. สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2534.
- เริงฤทธิ์ วัฒนศึกษา. การเปลี่ยนแปลงการผลิตผ้าไหม : ศึกษาเฉพาะกรณีเขตสุขาภิบาลชนบท อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น. ปริญญาโท บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2533.
- เลอพงศ์ กางทอง. การรำเซ่ทั้งบั้ง. คุรุศาสตร์บัณฑิต (ภาควิชานาฏศิลป์) วิทยาลัยครูสกลนคร, 2524.
- วนิดา สติदानนท์. "ผ้าไหม ผ้าฝ้ายกับโครงการศิลปาชีพพิเศษ". สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ฯ และงานศิลปาชีพ. กรุงเทพฯ : ศูนย์รวมใจพิทักษ์ไทย, 2535.
- วิมลพรรณ ปีดรัชชัย. ผ้าอีสาน. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2516.
- วิลาวัณย์ วีรานุกัตต์. ศิลปะการทอผ้าไหมมัดหมี่และลายผ้า มัดหมี่ไทยสายใยชนบท. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพฯ, 2533.
- วรรณภา ทวีกิจและฉวีวรรณ ชูปวา. ชาวไร่อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมุกดาหาร. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม, 2525.
- ศิลปากร, กรม. พงศาวดารเมืองล้านช้าง. ประชุมพงศาวดารภาคที่ 1, พระนคร : ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์, 2506.
- _____. พงศาวดารเมืองแฉ่ง. ประชุมพงศาวดารภาคที่ 9, พระนคร : ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์, 2517.
- สามารถ หาดสูง. "ประวัติศาสตร์เมืองกุสุมาลย์" ธรรมะที่ใช้ในชีวิตประจำวัน. พระอริยวังโสภิกขุ, วัดราชบวรฯ สกลนคร. 2532.
- สุเทพ สุนทรเกษม. สังคมวิทยาหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2511.

- สุนัย ฌ. อุบล, เรือตรี. ผ้าภาคอีสาน. วารสารอีสานศึกษา, ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 มกราคม-ธันวาคม, 2535.
- สุมาลย์ โทมัส. ผ้าพื้นเมือง. สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525.
- สุรจิตต์ จันทรสภา. รวมเผ่าไทยมุกดาหาร. มุกดาหาร : มุกดาหารการพิมพ์, 2530.
- สุรัตน์ วรารัตน์. การศึกษาเปรียบเทียบประเพณีวัฒนธรรมของชาวผู้ไทย-ชาวโซ่ : ศึกษาเฉพาะกรณี
อำเภอพรรณานิคม และอำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร. สกลนคร : วิทยาลัยครูสกลนคร, 2524.
- ส่งเสริมอุตสาหกรรม, กรม. ผ้าทอลายจิต. กรุงเทพฯ : กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม,
2529.
- แสงเพชร สุพร. โลกทัศน์กลุ่มชาติพันธุ์โซ่ : กรณีบ้านหนองยาง ตำบลชะโนดน้อย อำเภอคงหลวง
จังหวัดมุกดาหาร. ปริชญานิพนธ์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2533.
- อัจฉราพร ไสละสูต. ความรู้เรื่องผ้า. วิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา กรุงเทพฯ, 2526.
- อัมรา พงศาพิชญ์. วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา. กรุงเทพฯ :
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.

การสัมภาษณ์

นายแปง รัชเมืองแซะ อายุ 48 ปี ผู้ใหญ่บ้าน บ้านเปียด หมู่ที่ 2 ตำบลดงหลวง อำเภอดงหลวง
จังหวัดมุกดาหาร

นางวาน รัชเมืองแซะ อายุ 50 ปี ชาวบ้านเปียด หมู่ที่ 2 ตำบลดงหลวง อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร

นางทา ฮาดนารี อายุ 53 ปี ชาวบ้านกุดสะกอย หมู่ที่ 7 ตำบลโพธิ์ไพศาล อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร

นางเต็ด ชารีเชียง핀 อายุ 41 ปี ชาวบ้านกุดสะกอย หมู่ที่ 7 ตำบลโพธิ์ไพศาล อำเภอกุสุมาลย์
จังหวัดสกลนคร

นางพา วรรงัน อายุ 70 ปี ชาวบ้านกุดฮู ตำบลโพธิ์ไพศาล อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร

นางคำดี วรฮาด อายุ 64 ปี ชาวบ้านโพนแพง หมู่ที่ 6 ตำบลโพธิ์ไพศาล อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร

นางสอน อินทะวง อายุ 78 ปี ชาวบ้านโพนแพง หมู่ที่ 6 ตำบลโพธิ์ไพศาล อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร

พระเกียน วิฑูริ อายุ 74 ปี เจ้าอาวาสวัดศิริมงคล บ้านโพธิ์ไพศาล หมู่ที่ 9 ตำบลโพธิ์ไพศาล อำเภอกุสุมาลย์
จังหวัดสกลนคร

นายสุรัตน์ วรารัตน์ หัวหน้าศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดมุกดาหาร วิทยาลัยครูสกลนคร

นายสุวรรณ แก้วประสิทธิ์ อายุ 57 ปี กำนันตำบลกุสุมาลย์ อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร

พระหงส์ทอง อริยวิงโส เจ้าอาวาสวัดศิริมงคล ตำบลนาโพธิ์ อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร

พระครูพิทักษ์ วรกุล (อินทร์ชรัต) อายุ 67 ปี เจ้าคณะตำบลกุสุมาลย์ วัดโพธาราม ตำบลกุสุมาลย์
จังหวัดสกลนคร

นายสมศรี วงศ์กระโชค อายุ 137 ปี อดีตกำนันตำบลดงหลวง หมู่ 10 ตำบลดงหลวง อำเภอดงหลวง
จังหวัดมุกดาหาร

นางสีกา วงศ์กระโชค อายุ 67 ปี ชาวบ้านหมู่ 10 ตำบลดงหลวง อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร

นางสวน วงศ์กระโชค อายุ 67 ปี ชาวบ้านหมู่ 10 ตำบลดงหลวง อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร

นายนิค วงศ์กระโชค อายุ 42 ปี ชาวบ้านหมู่ 10 ตำบลดงหลวง อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ นายทรงคุณ จันทจร
 วุฒิการศึกษา กศ.บ. (ภูมิศาสตร์), สค.ม. (สิ่งแวดล้อม)
 สถานที่ทำงาน สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม
 ผลงานทางวิชาการ

1. ผลกระทบทางเศรษฐกิจสังคม ของโครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้า : ศึกษากรณี จังหวัดมหาสารคาม
2. การศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดตั้งสหกรณ์ผู้ใช้น้ำ โครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
3. ผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของโครงการอีสานเขียว : ศึกษากรณีบ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม
4. วัฒนธรรมชาวไร่ : ศึกษาประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อ
5. ประวัติสังคมและวัฒนธรรมไทย
6. เยี่ยมเมืองลาว ชมเผ่าลาวเทิง

ชื่อ นายพิสิษฐ์ บุญไชย
 วุฒิการศึกษา กศ.บ. (สังคมศึกษา), สค.ม. (สิ่งแวดล้อม)
 สถานที่ทำงาน สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม
 ผลงานทางวิชาการ

ภาษาไทย

1. การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ของกรมการสภาพป่า : ศึกษาเฉพาะกรณี ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง
2. รายงานการวิจัย เรื่อง การจัดหาน้ำสะอาดในเขตชนบทยากจน ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 ศึกษาเฉพาะกรณี ณ จังหวัดยโสธร
3. พฤติกรรมเกี่ยวกับน้ำดื่ม น้ำใช้ ของชาวชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ศึกษาเฉพาะกรณี ณ จังหวัดยโสธร
4. การศึกษาสภาพปัญหาและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดตั้งสหกรณ์ผู้ใช้น้ำ โครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ภาษาอังกฤษ

1. Provision of Safe Drinking Water in Rural Poverty Areas of THAILAND : A Case Study in Yasothon Province.
2. Water Supply, Water User, Behaviour and Attitudes.

ชื่อ	นายแสงเพชร สุพร
วุฒิการศึกษา	คบ.(สังคมศึกษา), ศศ.ม. (ไทยคดีศึกษา เน้นมนุษยศาสตร์)
สถานที่ทำงาน	โรงเรียนบ้านนาโปลใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร
ผลงานทางวิชาการ	<ol style="list-style-type: none"> 1. ผลิตทัศนกลุ่มชาติพันธุ์ "รัช" : ศึกษากรณีอำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร 2. การนิเทศการศึกษากิจกรรมโรงเรียนขนาดเล็ก ในสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดมุกดาหาร 3. การวิเคราะห์ภาษาวิชาชีพ 4. กลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดมุกดาหาร 5. การเจาะสนามการค้าอินโดจีน : ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เวียดนาม 6. วาทกรรมเรียงพั้งโงง